

MAVİ

VATAN

MAVİ VATAN'DAN AÇIK DENİZLERE

MAVİ VATAN

MAVİ VATAN'DAN AÇIK DENİZLERE

Milli Savunma Üniversitesi

Deniz Harp Enstitüsü

Mavi Vatan'dan Açık Denizlere Dergisi

Yıl: 3 Sayı: 11

4 Aylık Süreli Yayın

İmtiyaz Sahibi

MSÜ Deniz Harp Enstitüsü Adına

Tuğamiral Rafet OKTAR

Genel Yayın Yönetmeni

Dz.Alb. Ahmet ÖZTÜRK

Editör

Dr.Dz.Alb. Murat Kağan KOZANHAN

Yayın ve İnceleme Kurulu

Dz.Alb. Ahmet ÖZTÜRK

Dz.Kur.Alb. Selçuk AKARI

Dr. Öğt. Üyesi Mehmet KORKMAZ

Sayfa Tasarım / Grafik Uygulama

De.Me.Aslı YILMAZ

İletişim

Tel: 0212 398 01 00 (3512)

E-Posta: mkozanhan@msu.edu.tr

Basıldığı Yer ve Tarih

Milli Savunma Üniversitesi

Merkez Basım ve Yayınevi

Yenilevent / İSTANBUL

Sertifika No: 52940

Temmuz 2022

Kapak Resmi

Deniz Kuvvetleri

İÇİNDEKİLER

4

BAŞLARKEN

6

ÜLKELERİN DENİZ YETKİ ALANLARININ
SINIRLANDIRILMASINDA ADA, ADACIK VE
KAYALIKLARIN ETKİLERİ

22

İNSANSIZ SUALTI ARAÇLARININ MAYIN
HARBİNDE KULLANIMI VE HUKUKİ
GELİŞMELER

28

PASİFİK SAVAŞLARINDA JAPONYA ADINA
SONUN BAŞLANGICI: FİLİPİN DENİZİ SAVAŞI
VE SAVAŞTAN ALINAN DERSLER

Deniz Harp Enstitüsü yayını olan Mavi Vatan'dan Açık Denizlere Dergisi yılda 4 kez yayınlanan ulusal bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler hazırlayanın sorumluluğunda olup şahsi fikirleridir. Milli Savunma Üniversitesi Deniz Harp Enstitüsü Müdürlüğü'nün resmî görüşü değildir.

DENİZ HARP ENSTİTÜSÜ

52

**STRATEJİK YÖNETİM VE PLANLAMA
ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME VE
STRATEJİK DÜŞÜNME YAKLAŞIMLARI**

80

**ENDONEZYA'NIN GÜNEY ÇİN DENİZİ VE
NATUNA ADALARI POLİTİKALARININ
İNCELENMESİ**

98

KİTAP İNCELEMESİ: KARAR KİTABI

MAVİ VATAN

MAVİ VATAN'DAN AÇIK DENİZLERE

Değerli Okurlarımız,

“Mavi Vatan’dan Açık Denizlere Dergisi”nin onbirinci sayısı ile yine sizlerle birlikteyiz.

Dergimizin içeriğine geçmeden önce, 2021-2022 eğitim ve öğretim yılı içerisinde Deniz Harp Enstitüsünde icra edilen önemli faaliyetlere de burada değinmenin uygun olacağını düşündük. Bu kapsamda, Deniz Kuvvetlerimizin ihtiyacı olan kurmay subay ve karargâh subaylarının en iyi şekilde yetiştirilmesi amacıyla, eğitim faaliyetlerine aksatılmadan devam edilmiştir. Bu eğitim dönemi içerisinde; “Komuta Kurmay” eğitimindeki öğrenci subaylar, 23-27 Mayıs 2022 tarihleri arasında, Yurtiçi İnceleme ve Tetkik Görevini; Edirne, Çanakkale, Balıkesir ve İzmir Bölgelerini içerecek şekilde icra etmişlerdir. Bununla birlikte, verilen eğitimin hasılasının değerlendirildiği “Harp Oyunu”, “Komuta Kurmay ve Karargâh Subaylığı” eğitimindeki öğrenci subayların katılımı ile 16-25 Haziran 2022 tarihleri arasında Çok Uluslu Müşterek Harp Merkezinde icra edilmiştir. 01 Temmuz 2022 tarihi itibarıyla, “4’üncü dönem Komuta Kurmay” ve “10’uncu dönem Karargâh Subaylığı” eğitimleri sona ermiştir.

Değerli okurlarımız, “Mavi Vatan’dan Açık Denizlere Dergisi”nin bu sayısında da, ilginizi çekeceğini umduğumuz ve keyifle okuyacağınızı düşündüğümüz beş makale ile bir kitap tanıtımına yer verdik.

Bu çerçevede;

“Ülkelerin Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Ada, Adacık ve Kayalıkların Etkileri” konulu makale sayının ilk çalışması olarak tarafımdan hazırlanmıştır. Bu çalışmada, devletlerin deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında; ada, adacık ve kayalıkların durumlarına, sözleşmeler ve örnek mahkeme kararları çerçevesinde yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Misafir Öğretim Üyemiz, Bleda Rıza Kurtdarcan tarafından hazırlanan, “İnsansız Sualtı Araçlarının Mayın Harbinde Kullanımı ve Hukuki Gelişmeler” konulu makale sayımızın ikinci çalışmasını oluşturmaktadır. Yazar, yakın gelecekte deniz harbinde etkin olarak kullanılacağı değerlendirilen insansız araçların, mayın harbinde de önemli bir aktör olarak kullanılacağını değerlendirmiş ve konuyu uluslararası hukuk açısından ele alarak incelemiştir.

Sayının, “Pasifik Savaşlarında Japonya Adına Sonun Başlangıcı: Filipin Denizi Savaşı ve Savaşın Alınan Dersler” başlıklı üçüncü makalesinde,

BAŞLARKEN...

Mavi Vatan
Temmuz 2022
Sayı 11

Koray Vural, Haziran 1944'te gerçekleşen Filipin Denizi Savaşını ele alarak, bu savaşta uygulanan taktikleri harp prensipleri açısından değerlendirmiş ve günümüze ışık tutması maksadıyla çıkarımlarda bulunmuştur.

“Stratejik Yönetim ve Planlama Üzerine Genel Bir Değerlendirme ve Stratejik Düşünme Yaklaşımları” konulu makale, sayımızın dördüncü çalışması olarak, Deniz Karaduman tarafından kaleme alınmıştır. Yazar çalışmada, stratejik yönetim ve stratejik planlama üzerine genel bir değerlendirme yaparak, stratejik düşünme ile ilişkisi ve etkileşimini ele almış ve stratejik düşünme sürecine ilişkin unsurlar ile yaklaşımları kapsamlı şekilde açıklamaya çalışmıştır.

Bu sayının beşinci çalışması, İsmail Mehmet Doğutepe tarafından hazırlanan, “Endonezya'nın Güney Çin Denizi ve Natuna Adaları Politikalarının İncelenmesi” konulu makaledir. Yazar bu çalışmada, Endonezya'nın Güney Çin Denizi özelinde Çin ile ilişkileri, Güney Çin Denizi ve Natuna Adaları politikalarını ele alarak çıkarımlarda bulunmuştur.

Sayının son çalışması Sadun Şifa tarafından hazırlanan, Mikael Krogerus ve Roman Tschäppeler, tarafından yazılıp, Eda Üstün & Kevser Zeynep Meral tarafından Türkçeye çevrilen "Karar Kitabı: Stratejik Düşünme Üzerine 50 Model" konulu kitap tanıtımıdır. Yazar, kitabın, TSK' da görev alan her seviyede personelin, basitten zora ya da kısa veya uzun miatlı karar vermesini/karar desteği sağlamasını gerektiren koşullar açısından; hem bireysel gelişimi desteklemek hem de TSK Askerî Karar Verme Süreci'nin işletilmesinde tamamlayıcı mahiyette etkinliği artırmak üzere pratik bireysel bir kılavuz olabileceğini değerlendirmektedir.

Murat Kağan KOZANHAN
Dz.Alb.
Dr. Öğretim Üyesi

■ Dr. Dz. Alb. Murat Kağan KOZANHAN*

ÜLKELERİN DENİZ YETKİ ALANLARININ SINIRLANDIRILMASINDA ADA, ADACIK VE KAYALIKLARIN ETKİLERİ

Türk Deniz Kuvvetleri

* MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, Dr. Öğretim Üyesi.

Öz

1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinde adaların kara sularına sahip olabileceği açık bir şekilde ifade edilmiş, ancak karasularının ötesindeki kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge gibi deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ne derecede etkisi olabileceği detaylı olarak belirtilmemiştir. Dolayısıyla deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bu uyuşmazlıklardan bir kısmı uluslararası yargıya taşınmış ve bu davalarda verilen kararlar uluslararası deniz hukukunda bir önemli içtihat oluşturmuştur. Konuya ilişkin uluslararası yargı kararları, benzer anlaşmazlıkların çözümlerine ışık tutması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada; ada, adacık ve kayalıkların deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasındaki yeri, sözleşmeler ve uluslararası yargı organlarının kararları çerçevesinde incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Ada, Adacık, Kayalık, Deniz Hukuku, Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması.

Giriş

Uluslararası hukukta bir devletin ülkesi; üç boyutlu olarak kara, deniz ve hava ülkelerinden oluşmaktadır. Kara ülkesi, deniz yetki alanlarının belirlenmesinde ele alınan en önemli faktördür. Devlet kara ülkesinde münhasıran egemendir. Kıyı devletinin egemenliğindeki irili ve ufaklı ada, adacık ve kayalıklar da devletin kara ülkesinin birer parçasıdır ve gerekli koşulların varlığı halinde devletin deniz yetki alanlarını genişletici rol oynamaktadırlar. Deniz yetki alanları uluslararası hukuk açısından farklı hukuki rejimlere ayrılmıştır. Bu deniz yetki alanları;

- Devletlerin münhasır egemenlik yetkilerini kullandığı içsular ve karasuları,
- Karasuları, iç suların dış sınırını oluşturan esas hatlardan itibaren, belirli bir mesafeye kadar devletlerin egemenlik yetkilerine haiz olduğu deniz yetki alanları,
- Karasularının 200 veya belirli koşulların varlığı halinde 350 deniz miline kadar olan deniz alanında devletlerin egemen yetkilere sahip; ab inito ve ipso facto'nun mevcut olduğu¹ kıta sahanlığı ve en fazla 200 deniz miline kadar ilan edilebilen münhasır ekonomik bölge (MEB)' dir. Deniz alanlarındaki su kütlesi içerisindeki canlı kaynaklar ile deniz yatakları altında yeni enerji kaynaklarının keşfi, deniz yetki alanlarında yer alan her bir ada, adacık ve kayalığı ve onun sahip olabileceği; karasuyu, kıta sahanlığı ve MEB alanlarını daha da önemli hâle getirmektedir.

Devletler, karasuları ve diğer deniz yetki alanlarını uluslararası deniz

¹ S.H.Başeren Ege Sorunları s.162

hukuku kurallarına uygun olarak sınırlandırabilmektedir. Ancak, kıyıları yan yana ve karşılıklı olan devletler, deniz yetki alanlarının sınırlarını hakkaniyet kuralları çerçevesinde karşılıklı antlaşmalar ile tespit etmeli, birbirlerinin ve üçüncü taraf devletlerin hakları ihlal edilmemelidir. Kara sınırlarından farklı olarak deniz sınırları soyut kavramlar olduğundan, devletlerin birbirleri ile uzlaşması ve uluslararası hukukun öngördüğü yetki ve hakları, hakkaniyetle ve iyi niyetle kullanmaları gereklidir.

Bu makalede; deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına tesir eden; ada, adacık ve kayalıkların rolü ele alınarak ilk bölümde; deniz yetki alanları kavramları ile ada, adacık ve kayalıkların tanımlamaları yapılmış, müteakiben, adaların sahip olabileceği deniz yetki alanları uluslararası tahkim/hakem kararları çerçevesinde kısaca değerlendirilmiştir.

1. Uluslararası Deniz Hukukunda Deniz Yetki Alanları Kavramları

Uluslararası hukukta ülke, devletlerin egemenliklerini kullandığı temel unsurlardan biri olarak tanımlanmış ve coğrafi olarak kara, deniz ve hava olmak üzere üç farklı alana ayrılmıştır. Devletler üzerinde bulunduğu ülkenin; kara, deniz ve hava alanlarında bazı istisnalar dışında münhasıran yetkili kılınmıştır. Deniz ülkesine sahip olan devletler bu alan içerisinde yer alan içsular içerisinde ve karasularında münhasıran egemenlik yetkilerine sahiptir. Karasularının dış sınırından itibaren ise açık deniz rejimine tabii olan ve devletlerin egemen yetkilerinin bulunduğu; bitişik bölge, kıta sahanlığı ile MEB'in oluşturduğu deniz alanları yer almaktadır. Bu çerçevede, konuyu daha iyi açabilmek amacıyla söz konusu deniz yetki alanlarından; karasuları, kıta sahanlığı ve MEB'nin kısaca tanımları yapılmıştır.

Karasuları; kıyı devletinin kara ülkesini çevreleyen uluslararası hukuka uygun olarak açıklara doğru belirli bir genişliğe kadar uzanan kıyı devletine ait deniz kuşağı olarak tanımlanmıştır.² Bir başka tanımda ise karasuları; kıyı ile veya duruma göre iç sularla açık deniz arasında kalan ve genişliği her devletin iç mevzuatına göre tespit edilen deniz parçası olarak belirtilmiştir.³ Karasuları cezir zamanı en düşük su hattını esas alarak oluşturulan normal esas hatlardan başlaması esastır. Düz esas hat kıyı devletinin coğrafyasının belli koşullara haiz olmasını gerektirmektedir. Karasularının genişliğinin belirlenmesi konusunda geçmişte oldukça yoğun tartışmalar yaşanmış ve son olarak 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) ile düzenlenmiştir. Buna göre BMDHS, karasuları devletlerin kapalı ve yarı kapalı denizlerde birbirleri ile iş birliği yapmaları ve yükümlülüklerini iyi niyetle (hakkı kötüye kullanmadan)

² Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk, Gözden geçirilmiş 11. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2012, s.262.

³ Selami Kuran, Uluslararası Deniz Hukuku, Gözden geçirilmiş 7. Baskı, Beta Yayınları, Başakşehir, İstanbul, 2021, s. 83.

yerine getirmeleri gerekliliği çerçevesinde, 12 deniz milini geçmeyecek bir sınıra kadar saptama hakkını vermiştir.⁴

Kıta sahanlığının; uluslararası deniz hukuku kapsamında ilk ortaya çıkışı 1945'te Truman Bildirisi ile olmuş, 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanlığı Konvansiyonu'nda hukuki bir kavram olarak ilk kez tanımlanmıştır. Ancak teknolojik gelişmeler, andlaşmanın akdinden kısa bir süre sonra, bu tanımın yetersiz kalmasına neden olmuş ve 1982 BMDHS'de bu konuda farklı bir yaklaşım benimsenerek, farklı bir tanım kabul edilmiştir.⁵ Karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mile kadar olan sularda (Bu mesafe bazı durumlarda 350 deniz mile kadar veya 2.500 m derinlikten itibaren 100 deniz mil daha uzatılabilmektedir.) sahildar devlete; deniz yatağındaki sabit (sedanter) türlere ait canlı organizmalarla ve deniz yatağı ile toprak altının mineral ve diğer canlı olmayan kaynaklarının işletilmesine yönelik egemen haklar tanımaktadır.⁶ Kıta sahanlığı, kendiliğinden (ipso facto) ve başlangıçtan beri (ab initio) devletlerin sahip olduğu bir hak olması nedeniyle ilan edilmesine gerek yoktur.⁷ Ancak, yarı kapalı ve kapalı denizlere kıyıdaş devletlerin kıyıların bitişik ya da karşılıklı olduğu durumlarda, devletler arasında iyi niyet ve hakkaniyet içerisinde yapılacak andlaşmalarla belirlenmesi gerekmektedir.⁸

Münhasır Ekonomik Bölge kavramı, 1945'den sonra kimi Latin Amerika devletlerince uygulamaya konulan tartışmalı, 200 deniz millik "miras denizi" kavramı ile 1960'lı yılların başında yerleşmeye başlayan balıkçılık bölgesi kavramının etkisi sonucu ortaya çıkmıştır.⁹ MEB kavramı, III. Deniz Hukuku Konferansı esnasında yeniden gündeme gelmiş ve 1982 BMDHS'de resmîyet kazanarak, sözleşmenin 55 ile 75'inci maddeleri arasında düzenlenmiştir. Kıyı devleti MEB'de, kıta sahanlığına ilave olarak deniz yatağının üzerindeki su kütlesi içerisindeki tüm canlı ve cansız varlıklarının araştırılması ve işletilmesi hakkında münhasır yetkilere sahiptir. Karasularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 deniz miline kadar ilan edilebilen MEB, kıta sahanlığı gibi başlangıçtan beri sahip olunan bir hak değildir. Bu nedenle kıyıların karşılıklı veya bitişik olması durumunda diğer devletler ile anlaşmalar yoluyla sınırlandırılması gerekmektedir.

Kıyı devletinin MEB üzerindeki hakları yalnızca ekonomik nitelikli haklarıyla, her türlü tesis, araç-gerecin yerleştirilmesi ve kullanılması, bilimsel

4 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, Md.3. ve Md. 300.

5 Sevin Toluner, Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1996, s.197.

6 Selami Kuran, a.g.e., s. 445.

7 Hüseyin Pazarıcı, a.g.e., s.284.

8 Selami Kuran, a.g.e., s.447.

9 Hüseyin Pazarıcı, a.g.e., s. 286-287.

araştırmalar yapılması, çevrenin korunması ve düzenlenmesi, Kıyı devletinin MEB’de yukarıda belirtilen egemen hakları, üçüncü devletlerin bu alandaki deniz ulaşımına ilişkin haklarına engel oluşturmamaktadır. Söz konusu deniz yetki alanlarının tanımları hukuki statüleri çerçevesinde incelendiğinde; egemenlik hakları ile egemen yetkilerin kullanılması hususunun önemli bir fark olarak öne çıktığı görülmektedir.

Devletlerin deniz yetki alanlarının sınırlandırmalarında, ada, adacık ve kayalıkların sahip olabileceği deniz yetki alanlarının ve sınırlandırmaya etkilerinin belirlenmesi de konuya ilişkin temel uyumsuzluk kaynaklarından birini oluşturmaktadır. 1982 BMDHS’de adalara da tıpkı anakaralar gibi deniz yetki alanları verilebileceğinin belirtilmesi ile birlikte, adaların; karasuları, kıta sahanlığı, MEB gibi alanlara sahip olmalarına bağlı olarak, devletler arasında deniz yetki alanlarının belirlenmesinde birtakım sorunların yaşanmasına sebep olmaktadır. Diğer taraftan, bazı denizlerin veya adaların bulunduğu coğrafyaların özellik arz etmesi nedeniyle, bu alanlarda bulunan ada, adacık ve kayalıkların; deniz yetki alanlarına sahip olup olmaması ve/veya deniz yetki alanlarının belirlenmesine ne derecede etki etmesi gerektiğinin belirsizliği, devletler arasındaki davalara ve günümüzdeki uyumsuzluklara da konu olmuştur.

Tarih boyunca coğrafi anlamda sıkça kullanılan ada kavramının uluslararası hukukta ilk tanımlanması, 1930 La Haye Uluslararası Hukuk Kodifikasyonunda, II. Komisyona bağlı II. Alt-Komisyon raporunda yer aldığı görülmektedir.¹⁰ Bu konferansta ada, “Med zamanında sürekli olarak açıkta kalan, etrafı sularla çevrili bir kara parçası” olarak tanımlanmasına rağmen genel bir kural olarak uluslararası litaretüre girmemiştir.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu (The International Law Commission-ILC) tarafından 1954, 1955 ve 1956 yıllarında yapılan toplantılarda da 1930 yılındakine benzer tanımlar yapılmıştır. Müteakiben 1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi madde 10/1 ‘de, “Bir ada, su ile çevrilmiş, suların en çok yükseldiği zaman su üstünde kalan, doğal olarak oluşmuş bir arazi sahasıdır.” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, daha önce yapılan tanımlardan farklı olarak “sürekli” ifadesi çıkarılmış ve yapay adaların kapsam dışına çıkmasına neden olan “doğal” ifadesi eklenmiştir.¹¹

Ada kavramı, III. Deniz Hukuku Konferansları sonucunda imzalanan 1982 BMDHS’nin 121/1 maddesinde, 1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesine benzer şekilde tanımlanmıştır: “Sularla çevrili olan ve sular yükseldiğinde su üstünde kalan, doğal olarak meydana gelmiş bir kara parçasıdır.” Yapılan bu nitelendirme ile ada kavramının bugün benimsenen ve kullanılan tanımlaması oluşturulmuştur. Bu konferanslar süresince devletler

¹⁰ Hüseyin Pazarıcı, a.g.e., s. 256.

¹¹ Hüseyin Pazarıcı, a.g.e., s.257.

tarafından; ada, adacık ve kayalıkların büyüklük, genişlik, yüzölçümü, kıyı devletinden olan mesafeleri ile üzerinde yaşayan insan nüfusu gibi kriterlere göre deniz yetki alanlarının belirlenmesi ve bu formasyonların, devletlerin deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik etkileri de gündeme gelmiştir. Bu çerçevede, 1982 BMDHS'nin görüşmeleri esnasında, birçok teklifte bulunulmuş ancak hiçbirisi kabul görmemiştir.

Ada kavramını tanımlayan 1982 BMDHS'de, bir adanın; kara parçası olma, doğal olma, suların en yüksek su seviyesindeyken; sular üzerinde kalma ve sularla çevrili olma şeklinde dört koşula sahip olması gerekmektedir. Bu şartların yanında adaların tanımlanmasında; yüzölçümü, yaşayan nüfus sayısı, ekonomik hayatı, gibi kriterlere, deniz hukuku kurallarında rastlanmamaktadır. Bunun tek istisnası, BMDHS Md.121/3'te yer alan "İnsanların oturmasına elverişli olmayan veya kendilerine özgü ekonomik bir yaşamı bulunmayan kayalıkların münhasır ekonomik bölgeleri veya kıta sahanlıkları olmayacaktır."¹² ifadesidir. Bu madde ile insanların oturmasına elverişli olmayan veya kendilerine özgü ekonomik yaşamı bulunmayan küçük kara parçaları dahi, bir ölçü kriteri verilmeden, net ve kesin bir tanımla yapılmadan uluslararası hukukun süjesi durumuna gelmiştir.

Uluslararası hukuk kaynakları olan; bazı antlaşmalar ve sözleşmelerde de, adaların yukarıda belirtilen özelliklere uygun tanımla yapılmış ancak kapsamı ve sınırları belirtilmemiştir. Bununla birlikte; adacık ve kayalık olarak adlandırılan kara parçalarının tanımlarının yapılmaması ise kavramsal bir karmaşıklığa neden olmuştur. Bu nedenle, 1982 BMDHS'de yer alan ada tanımından yola çıkıldığında; çok küçük, ıssız ve çorak adacık ve kayalıkların da aslında ada tanımla kapsamına girdiği sonucu çıkarılmaktadır.¹³

Ada, adacık ve kayalıkların, tanımla ve kapsamın net olmaması, her birinin diğerinden farklı boyutta ve özellikte olması nedeniyle, bahse konu kara parçalarının devletlerin deniz yetki alanlarının belirlenmesine ne derecede etkili olacağını belirsizliği, yıllar boyunca birçok devlet arasındaki deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik uyuşmazlıkların temel nedenini oluşturmuştur. Birçok yargı kararında; ada, adacık ve kayalıkların tanımla, statüsü ve sahip olabileceği deniz yetki alanları yorumlanarak uyuşmazlıkların çözümü hedeflenmiştir. Bu nedenle, uluslararası hukukun yardımcı kaynakları arasında yer alan içtihat hukuku, devletlerin deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında ada, adacık ve kayalıkların etkilerinin belirlenmesinde önemli role sahip elemanlardır.

¹² Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982, Md.121/3.

¹³ Aristotelis B. Alexopoulos, "The Legal Regime of Uninhabited Islets and Rocks in International Law: The Case of the Greek Seas", *Revue Hellenique De Droit International*, 2003, No.56, s.138.

2. Ada, Adacık ve Kayalıkların Deniz Yetki Alanlarının Sınırlanmasına Etkilerinin Uluslararası Yargı Kararları Çerçevesinde İncelenmesi

Uluslararası yargı organları tarafından herhangi bir anlaşmazlık çerçevesinde verilen kararlar; ileride yaşanabilecek benzer uyuşmazlıkların çözümü için yol gösterici mahiyette olabilmekte, anlaşmaların yorumlanmasında ortaya çıkabilecek sorunların çözümlenmesi için bu kararlara atıf yapılabilmektedir.

Bu çerçevede çalışmada, devletlerin deniz yetki alanlarını belirlemelerinde ada, adacık ve kayalıkların etkileri konusunda önem arz ettiği değerlendirilen; 1977 İngiltere-Fransa kıta sahanlığı davası (Kanal Adaları¹⁴cep bölgesi (enclave)) 1999 Eritre/Yemen deniz alanlarının sınırlandırılması davası (tam etki (full effect)); 1982 Tunus/Libya Davası (Jerba Adası) ile 2009 Romanya/Ukrayna Davası (Yılan Adası) (hiçbir etki (no effect)); 1982 Tunus/Libya (Kerkennah Adaları), 1977 İngiltere-Fransa Kıta Sahanlığı (Scilly Adaları) ile 1984 Maine Körfezi (Seal Adası) davaları (yarı etki (half effect)) ve sığınak, kayalık ve resiflerin statüleri açısından Filipinler-Çin Güney Çin Denizi davası incelenmiştir.

2.1. 1977 İngiltere-Fransa Kıta Sahanlığı Davası

İngiltere ve Fransa arasındaki kıta sahanlığı sınırlandırması davası, Uluslararası Adalet Divanında 30 Haziran 1977 ve 14 Mart 1978 tarihleri arasında görülmüştür. Dava, iki farklı alandaki Manş Denizi ve Atlantik çıkışı bölgesinde, İngiltere ve Fransa'nın kıta sahanlıklarının belirlenmesini ele almıştır. Uyuşmazlığın temel nedeni, Malo Körfezinde Fransa kıyılarına yakın durumda bulunan İngiltere'ye ait Kanal Adalarının durumudur. İngiltere ve Fransa, Manş Denizi'ndeki kıta sahanlıklarının belirlenmesinde eşit uzaklık ilkesinin uygulanması konusunda anlaşmışlar ancak söz konusu ilkenin geçerli olacağı kıyıların başlangıç noktası konusunda ihtilafa düşmüşlerdir.¹⁵

Mahkeme iki ülke arasında geçerli olacak kıta sahanlığını, İngiltere'ye ait Kanal Adalarının anakaralar arasındaki ortay hattın ters tarafında kaldıklarını ve Fransa'nın denize çıkışını kapatmamaları gerektiğine karar vererek, bu adalara karasuları kadar deniz yetki alanı tanımlamıştır (kapatmama prensibi).¹⁶

Bu dava kapsamında, İngiltere ile Fransa arasındaki Atlantik'teki sınırlandırmada ise İngiltere'nin egemenliğinde bulunan ve anakarasına 21 mil mesafedeki Scilly Adası ile Fransa'nın egemenliğindeki ve anakarasına

¹⁴ 12 millik cep bölgesi tanınmıştır.

¹⁵ Fahrettin Tepealtı, "Kıta Sahanlığı: Teori ve Uygulama Boyutu Bağlamında Bir Değerlendirme", *International Journal of Geography and Geography Education*, 45, 2022, ss.174-196, s.182.

¹⁶ International Arbitral Tribunal, Case Concerning the Delimitation of Continental Shelf Between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the France Republic, 1977, art.201-203, s.94-95.

18 mil mesafedeki Ushand Adası değerlendirmeye alınmıştır. Mahkeme; anakaraların yakınındaki adaların anakaradan olan mesafesi dikkate alınarak sınırlandırma yapılmasına, bu adaları yok saymanın mümkün olmayacağı gibi anakaralar gibi tam yetki verilmesinin de doğru olmayacağına hükmetmiştir (adalara sınırlı yetki).¹⁷

2.2. 1982 Tunus-Libya Davası

Adalar ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik Uluslararası Adalet Divanında görülen diğer bir anlaşmazlık ise Libya ve Tunus arasında yaşanmıştır. İki ülke arasındaki uyuşmazlık, Libya'nın 1968 ve Tunus'un 1972 tarihinde deniz yetki alanları olarak belirledikleri deniz kesimlerinde arama ve işletme ruhsatları vermeleri üzerine şekillenmiştir. Uyuşmazlığın çözümü için iki ülke 1978'de Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuştur. Başvuruda, iki ülke arasındaki deniz yetki alanının sınırlandırılmasında, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı esnasında gündeme gelen yeni eğilimlerin de göz önünde bulundurularak anlaşmazlığın çözümüne yönelik ilke ve kuralların belirlenmesi talep edilmiştir.¹⁸

Divan; tarafların doğal uzantı hususlarındaki iddialarını, doğal uzantının kıta sahanlığının belirlenmesindeki özü oluşturduğunu, ancak deniz tabanındaki uzantının üzerinde devletlerin hak ve yetkilerini açıklamaması nedeniyle bu alanın sınırlandırılmasında yeterli bir veri oluşturamayacağı sebebiyle uygun görmemiştir. Kıta sahanlığının belirlenmesinde doğal uzantının sınırlandırmada tek başına belirleyici rol oynayamayacağı gerekçesiyle, sınırlandırmayı nihai haline getirmek için bölgenin kendisine özgü etki yapıcı koşulları ile bölgedeki diğer devletlerin mevcudiyet ve menfaatlerini ve bu devletler arasında yapılmış veya yapılması muhtemel sınır anlaşmalarını da dikkate almıştır.¹⁹ Bu durumları ayrı ayrı inceleyen divan, sınırlandırmanın hakkaniyet ilkesi çerçevesinde yapılması gerektiğini ifade ederek davayı karara bağlamıştır.

Bölgede yer alan adaların, Tunus-Libya arasında vuku bulan anlaşmazlığın çözümündeki etkisine bakıldığında; Gabes Körfezi'nde Tunus kıyılarına yakın olan ve Tunus'a ait Kerkennah Adalarının kıta sahanlığının sınırlandırılmasında belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Divan, bu adalara yarım etki tanımlayarak sınırlandırmaya etkisini belirlemiştir.²⁰ Yarım etki prensibinde; adaların tam etkiye sahip olduğu ve hiç etkiye sahip olmadığı iki farklı sınır

¹⁷ a.g.e., art.248-249, s.115-116.

¹⁸ International Court of Justice, Case Concerning the Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya), 1982, art.1, s.7.

¹⁹ Rauf Versan, "Milletlerarası Hukukta Deniz Sınırlarının Yargı Kararlarıyla Belirlenmesi ve Üçüncü Devletlerin Durumu", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C 25, S 2, Aralık 2019, ss. 1457-1462, s. 1460.

²⁰ International Court of Justice, Case Concerning the Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya), 1982, art.129, s.75.

çizilmekte, bu iki sınıra eşit uzaklıktaki orta hat nihai sınırlandırma hattı olarak kabul edilmektedir.²¹ Böylece, adalar yetki alanı sınırlandırılmasında ihmal edilmediği gibi, anakara kadar büyük etki sahibi de olamamaktadır.

2.3. 1984 Maine Körfezi Davası

1960 yılında Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Maine Körfezi içindeki sualtı araştırmaları ile araştırma sahalarının kendi kıta sahanlıkları içinde olduğuna dair karşılıklı iddiaları; zaman içinde deniz yetki alanlarının sınırlandırılması, balıkçılık alanları ve körfez içindeki adaların sınırlandırmaya etkilerini içerecek şekilde anlaşmazlık boyutunda büyümüş ve sorun 29 Mart 1979 tarihinde Uluslararası Adalet Divanına taşınmıştır.²²

Kanada tarafından; ABD ile yan sınırın “eşit uzaklık” ilkesine istinaden belirlenmesi, kıyı sınırlarının eşit olmamasına rağmen, sınırın körfez içinde eşit uzaklık prensibine göre uzatılması ve Nova Scotia Yarımadası önünde bulunan adaların, deniz yetki alanları belirlenirken dikkate alınması talep edilmiştir. Buna karşılık ABD ise; Kanada'ya göre daha uzun kıyı şeridinde sahip olduğundan, daha fazla deniz yetki alanı talep etmiş, sınırlama çizgisinin de bu yönde belirlenmesini istemiştir. Her iki ülke 1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözleşmesine taraftır. ABD'nin, Kanada'ya oranla 1.38/1 oranında kıyı uzunluğu fazladır.²³ Taraflar arasında, yan sınır ve körfez dışındaki yetki alan sınırlamasında herhangi bir sıkıntı mevcut olmayıp, sorun Nova Scotia Yarımadası önündeki adaların da içinde bulunduğu ve kıyıların karşılıklı olduğu orta hatta ortaya çıkmaktadır.

Maine Körfezi Davası'nda sınırlandırılacak alandaki adaların durumu da önem arz etmektedir. Divan, Kuzey Denizi Kıta Sahaneliği Davalarını referans alarak, karadan uzak adalara veya meskun olmayan kaya ve cezir yüksekliklerine etki tanımamış, bu tür coğrafi oluşumlara önemleri nispetinde gerek duyulması halinde sonradan düzeltici etki verilebileceğini belirtmiştir.

Divan, bölgede yer alan adaların konumu ve özellikleri üzerinden yaptığı değerlendirmede; Kanada hakimiyetinde olan ve körfez girişinden 9 mil içerdeki Seal Adası ve çevresindeki adaların büyüklüklerini ve coğrafi konumlarını ele alarak bu coğrafi oluşumlara yarım etki tanınmasına karar vermiştir.

Mahkeme, kıyıları arasındaki uzunluk oranından hareketle, orantılılık ilkesini benimsemiş, ancak; bu ilkenin mevcut durumda “hakkaniyet” prensibinin

21 Lawrence L. Herman, “The Court Giveth and the Court Taketh Away: An Analysis of the Tunisia-Libya Continental Shelf Case”, *The International and Comparative Law Quarterly*, 1984, Vol. 33, No. 4, ss. 825-858. s.831.

22 George Steven SWAN, “That Gulf of Maine Dispute: Canada and the United States Delimit the Atlantic Continental Shelf”, *Natural Resources Lawyer*, Vol.10, No.2, 1977, ss. 405-456, s. 406.

23 Muhammed Behçet, *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmeleri Çerçevesinde Uluslararası Hukukta Deniz Alanlarının Sınırlandırılması*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021, s.136.

uygulanması için kullanıldığı, ilerleyen dönemde tek başına bir sınıflandırma kriteri sayılmadan, sadece yardımcı bir kıstas olabileceğini belirtmiştir.²⁴ UAD; iki ülke arasındaki sınırlandırmayı, deniz yetki alanlarının hakkaniyete uygun ve orantılılık çerçevesinde değerlendirerek şu şekilde belirlemiştir:

a. Deniz yetki alanları belirlenirken; adaların sınırlandırmada esas alınması durumu incelenmiş, daha önceki kararlara atıf yapılarak; “karadan uzak olan adaların veya meskûn olmayan kaya ve cezir yüksekliklerinin, bir sınır hattı belirlenirken esas alınmasının sakıncalı olduğu ve bu yapıların önemli olması durumunda bunlara daha sonra hakkaniyet ilkeleri uyarınca düzeltici bir etki tanınabileceğini”,

b. Nova Scotia Yarımadası açıklarında Kanada egemenliğinde bulunan ve yıl boyunca meskûn olan adaların, coğrafi konum ve büyüklükleri göz ardı edilemeyeceğinden “kısmi etki” tanınmasına karar verilmiş ve sınır hattı belirlenirken; kıyı uzunluklarından dolayı ABD’ye hak tanınan, 1.38/1’lik kıyı uzunlukları oranı, Kanada’ya ait sahile yakın adaların kısmi etkisinden dolayı 1.32/1 olarak uygulanmıştır.²⁵

İki ülke arasında sınır belirlenirken; eşit uzaklık ilkesi uygulanarak orta hat belirlenmiş, müteakiben “orantılılık” ve “hakkaniyet” prensibi gereği orta hatta düzeltme yapılmıştır. Bölgedeki Seal Adası ve ona komşu durumda yer alan ve daha küçük durumdaki Mud Adası’nın ana karadan uzaklıkları, meskûn statü durumları, coğrafi konum ve boyutları dikkate alınmış, ayrıca kararda “ada ve adacıklar” terimi kullanılarak ana adaların yanındaki diğer küçük adacıklar da hükme etki etmiştir.²⁶

2.4. 1996 Eritre-Yemen Davası

Kızıldeniz’in batısında, Afrika kıtasındaki Eritre ile Kızıldeniz’in doğu tarafında, Arap Yarımadası’nda yer alan Yemen, Kızıldeniz’in güneyinde karşılıklı sahillere sahip olan iki devlettir. Eritre ve Yemen arasındaki uyuşmazlık konusu, Osmanlı Devleti zamanında Osmanlı’ya bağlı, Kızıldeniz’de bulunan adalar üzerindeki egemenlik uyuşmazlığı ve iki ülkenin karşılıklı kıyıları arasındaki deniz yetki alanlarının belirlenmesi sorunudur. Eritre ve Yemen, 21 Mayıs 1996 tarihinde yaptıkları “İlkelere İlişkin Anlaşma” ile söz konusu egemenlik uyuşmazlığını ve deniz yetki alanları sınırlandırması sorununu

24 International Court of Justice, Case Concerning Delimitation of The Maritime Boundry In The Gulf of Maine Area, 1984, para, 218, s.92-93. (<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/67/067-19841012-JUD-01-00-EN.pdf>) (Erişim Tarihi: 12.06.2022)

25 International Court of Justice, Case Concerning Delimitation of The Maritime Boundry In The Gulf of Maine Area, 1984, para 222, s. 95 (<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/67/067-19841012-JUD-01-00-EN.pdf>) (Erişim Tarihi: 12.06.2022)

26 International Court of Justice, Case Concerning Delimitation of The Maritime Boundry In The Gulf of Maine Area, 1984, para 222, s. 94 (<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/67/067-19841012-JUD-01-00-EN.pdf>) (Erişim Tarihi: 12.06.2022)

hakemlik yolu ile çözmeye karar vermişlerdir.²⁷

Mahkeme öncelikle, Lozan Barış Andlaşmasının 6'ncı ve 16'ncı maddeleri çerçevesinde adaların egemenlik durumunu yorumlamıştır.²⁸ Müteakiben, adaların; kara suları ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunu incelemiştir. Her iki ülkenin, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında eşit uzaklık prensibine göre yapılması hususunda hemfikir olmaları, soruna yönelik kararın da bu yönde çıkmasını sağlamıştır. Dolayısıyla mahkeme; tarafların görüş ayrılıklarının bulunduğu eşit uzaklıkların hangi hatlardan itibaren yapılması ve hangi ada, adacık ve kayalıkların bu sınırlandırmada etkili olacağı konuları üzerine yoğunlaşmıştır.

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında kullanılacak esas hattın belirlenmesinde mahkeme, ağırlıklı olarak adaların coğrafi konumunu dikkate almıştır. Bölgede yer alan uluslararası seyrüsefer yolları ve üçüncü devletlerin çıkarları, iki ülkenin deniz yetki alanlarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda; sahilin genel oluşumunun bütünleyici bir parçası niteliğinde olan ve üzerinde azımsanamayacak bir insan nüfusunun bulunması nedeniyle, Eritre'ye ait Dahlak Adaları ile Assab Körfezi girişindeki adalara,²⁹ Yemen'e ait Kamaran Adası ile Tiqfash, Kutama ve Uqban Adalarına tam etki tanınmıştır. Diğer taraftan; anakaralardan itibaren açık denize doğru uzanan ve orta hatta yakın mesafedeki; Yemen'e ait Jabal al-Tayr ve Zubayr Adalarının; çorak ve yaşama elverişsiz olmaları, coğrafi olarak sahilin genel oluşumunun bütünleyici bir parçası niteliğinde olmamaları nedeniyle mahkeme bu adalara etki vermemiştir.³⁰

Mahkeme, iki ülke arasındaki deniz sınırlarını belirlemeyi müteakip, deniz yetki alanlarının adilane bir şekilde dağılıp dağılmadığını kontrol etmek amacıyla kıyıların uzunlukları oranı ile deniz alanlarının oranını da karşılaştırmıştır. Çıkan sonucun, herhangi bir orantısızlık doğurmadığına ve sınırın belirlenen şekilde kalmasına hükmetmiştir.³¹

2.5. Saint Pierre ve Miquelon Adaları Davası

Saint Pierre ve Miquelon Adaları, Kanada'nın kıyılarına yakın mesafede bulunan, 1763 Paris andlaşmasıyla İngiltere tarafından Fransa'nın egemenliğine bırakılan, toplam olarak 237 km² alana sahip küçük adalardır.³² Kanada ve Fransa'nın 12 deniz mil genişliğinde karasuları uygulaması mevcuttur.

27 Serap Akipek, "Eritre-Yemen Hakem Kararı Işığında Kızıldeniz Adalarının Aidiyeti Sorunu." Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, 49.1., ss.1-30, s.1-2.

28 Serap Akipek, a.g.m., s.5.

29 International Arbitral Tribunal, The Eritrea-Yemen Arbitration, 1996, art.139-146, s.43-44.

30 a.g.e., art.147, s.45.

31 a.g.e., art.168, s.50.

32 Marc Plantegenest ve diğerleri, The French Islands of Saint-Pierre Et Miquelon: A Case For The Construction of A Discontinuous Juridical Continental Shelf? (https://legacy.ihp.int/mtg_docs/com_wg/ABLOS/ABLOS_Conf3/PAPER5-1.PDF) (Erişim Tarihi: 14.06.2022)

Kanada ve Fransa; Kanada sahili ile Fransa'ya ait adalar arasında deniz alanının sınırlandırılması amacıyla, anlaşmışlar ve bu anlaşmaya istinaden, deniz sınırının açık denize doğru olan kısmının belirlenmesi için Uluslararası Hakem Mahkemesi'ne başvurmuşlardır.

Bahse konu uyuşmazlıkta; Fransa, adaların da kendi kıta sahanlığı alanlarının olması gerektiğini ve sınırlandırmanın, Kanada sahili ile adalar arasında eşit uzaklık ilkesi uyarınca yapılmasının uygun olacağı iddiasında bulunmuştur. Kanada ise; bölgenin Saint Pierre ve Miquelon Adaları nedeniyle coğrafi açıdan özellik teşkil ettiğini, söz konusu adaların fiziki açıdan Kanada kıta sahanlığı alanı üzerinde olduğunu, bu nedenle bu adaların kendi kıta sahanlıklarının olamayacağını belirtmiştir. Ayrıca, Kanada, Fransa'nın sözü edilen adalar etrafında sadece 12 deniz millik karasuyuna sahip olabileceğini ileri sürmüştür.³³

Uluslararası Hakem Mahkemesi, 10 Haziran 1992 tarihli Kararı'nda iki görüşü de kabul etmeyerek; Saint Pierre ve Miquelon Adalarının açık denize bakan güney tarafında 10.5 deniz mil genişliğinde ve 200 deniz mil uzunluğunda bir koridor oluşturmuş, adaların batı cephesinde 24 millik deniz alanı, doğu cephesinde ise 12 deniz millik deniz alanıyla sınırlandırmıştır.³⁴

2.6. 2009 Romanya-Ukrayna Davası

Romanya ve Ukrayna, deniz yetki alanları konusundaki uyuşmazlığın çözümlenmesi amacıyla, 2004 yılında Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuştur. Ukrayna-Romanya deniz yan sınırına sahilden 20 deniz mili açıda bulunan Ukrayna egemenliğinde ki Yılan Adası (Serpents' Island) iki ülke arasındaki uyuşmazlığın asıl sebebidir.

Divan, ilk olarak sınırlandırmaya esas teşkil eden her iki ülkenin kıyılarının esas hatlarının belirlenmesinde; Ukrayna lehine gereğinden fazla deniz yetki alanı verilmemesi, bölgede coğrafyanın yeniden şekillendirilmesi prensibine aykırı davranılmaması ve hakça ilkeler çerçevesinde, Yılan Adasını dışarıda tutmuştur.³⁵

Daha sonra, belirlenen esas hatlar çerçevesinde deniz yetki alanları tespit edilmiş, sınırlandırmada Yılan Adası'na etki tanınmamış ve bu Ada'ya 12 deniz millik karasuları haricinde deniz yetki alanı verilmemiştir.³⁶ Müteakiben Divan tarafından yapılan orantılılık ve hakkaniyet değerlendirmesinde, adanın sebep

33 Jonathan I. Charney, "Progress in International Maritime Boundary Delimitation Law", The American Journal of International Law, Vol. 88, No. 2, Apr., 1994, ss. 227-256, s.230.

34 Jonathan I. Charney, a.g.m., s. 230.

35 Nasih Sarp Ergüven, "Karadeniz'de Deniz Alanlarının Sınırlandırması Davası (Romanya/Ukrayna) ve Uluslararası Hukuk Açısından Etkileri", AÜHFD, 2014, 63 (2), ss. 309-328, s.318.

36 International Court of Justice, Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), 2009, art.188, s.66. (<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/132/132-20090203-JUD-01-00-EN.pdf>) (Erişim Tarihi: 12.06.2022).

olabileceği yetki alanlarının tarafların anakaraları esas alınarak belirlenen deniz yetki alanları içerisinde olması ve bu alanların diğer devletler aleyhine genişletilemeyeceği gerekçesiyle daha önceden belirlenen deniz sınırının, Yılan Adasının durumuna bağlı olarak değiştirilmesine gerek olmadığına karar vermiştir.³⁷

2.7. 2016 Çin-Filipinler Davası

Güney Çin Denizi'nde egemenlik hakları konusunda bölge ülkeleri arasında uzun yıllardır devam eden tartışmalar yaşanmaktadır. Güney Çin Denizi'nde yaşanan anlaşmazlıkların temelini deniz alanında bulunan; ada, adacık ve sığıklar üzerinde tarafların hâkimiyet iddiaları ve bununla bağlantılı olarak kıta sahanlığı ve MEB talepleri oluşturmaktadır. Filipinler, 22 Ocak 2013 tarihinde Lahey'deki Uluslararası Daimi Tahkim Mahkemesi'ne bölgede yaşanan uyuşmazlıkların çözümü için başvuruda bulunmuştur. Filipinlerin başvurusunu değerlendiren mahkeme, 29 Ekim 2015 tarihinde davayı kabul etmiş ve dava 2016 yılında sonuçlanmıştır. Buna göre Güney Çin Denizi'ndeki Kara Parçalarının Statüsünün Belirlenmesine ilişkin bölümü; adalar rejiminin belirtildiği 1982 BMDHS'nin 121'inci maddesinin detaylı bir şekilde yorumlaması ile ada, adacık ve kayalıkların nitelik ve kapsamlarına ilişkin somut kriterler belirlemesi açısından önem arz etmektedir. Mahkeme, Güney Çin Denizinde birbirlerinden bağımsız konumlarda bulunan ve farklı özelliklere sahip birçok ada, adacık ve kayalığın statüsünün belirlenmesi hususunu ele almıştır.

Mahkeme öncelikle; Güney Çin Denizi'nde ki uyuşmazlığın temeli olan; ada, adacık ve kayalıkların coğrafi özellikleri, hangi devletlerin egemenliği altında oldukları, üzerlerindeki nüfus, ekonomik ve yerleşim durumlarını ayrı ayrı açıklanmış, tarafların bu konulardaki düşüncelerine yer vererek, coğrafi ve tarihsel arka planı oluşturmuştur. Bununla birlikte mahkeme, üzerinde yerleşik nüfus veya kendine özgü bir ekonomik yaşam olmayan kayalıkların, kıta sahanlığı ve MEB'e sahip olamayacağını belirten 121'inci madde 3'üncü fıkrasını, ayrıntılı bir biçimde ele alarak incelenmiştir.³⁸

Mahkeme, öncelikle davaya konu olan ada, adacık ve kayalıkların statülerine karar vermiştir. Bu aşamada; bölgede yer alan, Spratly Adalarının durumunu incelerken, adaların ekonomik hayata sahip olması ve insan yaşamının bulunmasına ilişkin;

- İçilebilir temiz su kaynaklarının mevcudiyeti,
- Bitki örtüsü,
- Toprak ve tarım potansiyeli,

³⁷ Nasih Sarp Ergüven, a.g.e., s.321.

³⁸ Muhammed Behçet, a.g.t., s.174-175.

- Balıkçılık faaliyetleri,
- Ticari faaliyetler olmak üzere beş yeni kriter belirlenmiştir.

Bu çerçevede, 1930'lardan günümüze kadar olan zaman dilimi analiz edilerek bu kriterlerin her biri için bölgede yer alan coğrafi oluşumların (ada, adacık, kayalık ve resifler) tarihsel süreçleri de incelemeye alınmıştır. Bu kriterlerin bölgede yer alan coğrafi formasyonlar üzerinde sürekliliği mahkeme tarafından kabul edilen en önemli ilkedir. Dolayısıyla, geçmiş belirli dönemlerde mevcut olup, günümüzde olmayan veya geçmiş dönemde mevcut olmayıp, son birkaç yılda ortaya çıkan özellikler bölgedeki coğrafi formasyonların kendisine ait ekonomik hayatı için yeterli bir kriter olarak değerlendirilmemiştir.

Güney Çin Denizinde yer alan sığlık veya resiflerin; yapay bir şekilde yükseltilmesi, genişletilmesi ve üzerlerinde ıslah faaliyetlerinde bulunulması ile yaşamaya elverişli hale getirilmesi de yaşanan uyuşmazlıklarda önemli bir faktördür. Mahkeme, 1982 BMDHS'nin 121/3'üncü maddesi çerçevesinde yaptığı tespitlerin ardından söz konusu sığlık ve resiflerin statülerini ve bunlar üzerindeki ıslah faaliyetlerinin etkisini değerlendirmiştir. Mahkeme, oluşturulan yapay adaların, kendisine has ekonomik yaşama ve insan yerleşimine elverişli olmadığını, dolayısıyla bu yapay adaların kaya statüsünde olduğu kanaatine varmıştır. Ayrıca mahkeme tarafından, söz konusu yapay adalar üzerinde gerçekleştirilen arazi ıslah faaliyetlerine dikkat çekilmiş ve sığlık/resifleri yapay şekilde yükselterek tesis inşa etmek ve dışarıdan erzak temin etmek suretiyle orada bir varlık iddia etmenin, sığlık/resifin statüsünü kayadan adaya dönüştüremeyeceğini belirtmiştir.

Daimi Tahkim Mahkemesi'nin, 12 Temmuz 2016 tarihinde Güney Çin Denizi'nde Çin ile Filipinler arasındaki ihtilaflara yönelik Güney Çin Denizi Tahkimi, Çin aleyhine sonuçlanmıştır. Bu bağlamda devletlerin, BMDHS'nin 121/3'üncü maddesinde yer alan şartları taşımayan coğrafi formasyonlar üzerinde sahip oldukları; ekonomik, politik ve askeri imkânlarla yapacakları ıslah faaliyetlerinin, hukuken, söz konusu formasyonların statüsünü değiştiremeyeceği ifade edilmiştir.³⁹ Dolayısıyla, devletlerin coğrafi formasyonlar üzerinde yapacakları yapay uygulamalarla, oldukça geniş bir deniz alanını kendi yetki alanlarına dahil edemeyecekleri ve devletlerin, deniz alanlarını kendi aleyhlerine değiştiremeyeceği, mahkeme tarafından açıkça ortaya konulmuştur. Tüm bu değerlendirmeler neticesinde; Güney Çin Denizi'ndeki ada, adacık ve kayalıkların statüleri belirlenmiş ve statüsü kayalık olan coğrafi formasyonlara MEB ve kıta sahanlığı hakkı tanınmamıştır.

39 PCA Case No. 2013-19, In The Matter of The South China Sea Arbitration, 12 July 2016, s.472. <https://pcacases.com/web/sendAttach/2086> (Erişim Tarihi: 14.06.2022)

Sonuç

Kıyı devletlerinin denizde kullandıkları yetki kapsamalarını, kıta sahanlığı ve MEB gibi nispeten yeni kavramlar ile genişletebilmeleri ve ada, adacık ve kayalıkların deniz yetki alanlarında hak sahibi olarak yararlanabilmesi bu coğrafi formasyonların önemlerini artırmış ve statülerini de sorgulanır hale getirmiştir. Diğer taraftan, kıta sahanlığı ve MEB'e ilişkin sınırlamalarda kesin bir hüküm bulunmamaktadır. Uluslararası hukuktaki bu eksiklik, yargı kararları çerçevesinde değerlendirilerek oluşturulan içtihat ile giderilmeye çalışılmaktadır.

Devletler arasında deniz yetki alanlarının belirlenmesinde yaşanan sorunlarda, Uluslararası yargı organları tarafından verilen kararlar incelendiğinde; adaların deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasındaki etkilerinin her bir coğrafyanın kendine has özelliklerine göre değerlendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda kimi adalar yok hükmünde değerlendirilirken, kimilerine yarım etki tanınmış, kimine de kıyının bir uzantısıymış gibi tam etki verilmiştir. Diğer taraftan; adaların; üzerinde yaşayan nüfus miktarı ve kendine has ekonomik yaşamı olup olmaması gibi hususlar kararlarda göz önünde bulundurulmuş, bu kriterleri sağlamayan oluşumlara kıta sahanlığı ve MEB alanı tanınmamıştır.

Kaynakça

Kitaplar

KURAN, Selami, Uluslararası Deniz Hukuku, Gözden geçirilmiş 7. Baskı, Beta Yayınları, Başakşehir, 2021.

PAZARCI, Hüseyin, Uluslararası Hukuk, Gözden Geçirilmiş 11. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2012.

TOLUNER, Sevin Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1996.

ALEXOPOULOS Aristotelis B., "The Legal Regime of Uninhabited Islets and Rocks in International Law: The Case of the Greek Seas", *Revue Hellenique De Droit International*, 2003.

Makaleler ve Tezler

AKİPEK, Serap, "Eritre-Yemen Hakem Kararı Işığında Kızıldeniz Adalarının Aidiyeti Sorunu." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 49.1., ss.1-30.

BEHÇET, Muhammed, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmeleri Çerçevesinde Uluslararası Hukukta Deniz Alanlarının Sınırlandırılması, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

CHARNEY, Jonathan I., *Progress in International Maritime Boundary Delimitation Law*, *The American Journal of International Law*, Vol. 88, No. 2, Apr., 1994, ss. 227-256.

ERGÜVEN, Nasih Sarp, "Karadeniz'de Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Davası (Romanya/ Ukrayna) ve Uluslararası Hukuk Açısından Etkileri", *AÜHFD*, 2014, 63 (2), ss.309-328

PLANTEGENEST, Marc ve diğerleri, *The French Islands of Saint-Pierre Et Miquelon: A Case For The Construction of A Discontinuous Juridical Continental Shelf?* (https://legacy.iho.int/mtg_docs/com_wg/ABLOS/ABLOS_Conf3/PAPER5-1.PDF) (Erişim Tarihi: 14.06.2022)

SWAN, George Steven, "That Gulf of Maine Dispute: Canada and the United States Delimit the

Atlantic Continental Shelf”, Natural Resources Lawyer, Vol.10, No.2, 1977, ss. 405-456.

TEPEALTI, Fahrettin, Kıta Sahaneliği: Teori ve Uygulama Boyutu Bağlamında Bir Değerlendirme, International Journal of Geography and Georraphy Education, 45, 2022, ss.174-196.

Herman, Lawrence L., “The Court Giveth and the Court Taketh Away: An Analysis of the Tunisia-Libya Continental Shelf Case”, The International and Comparative Law Quarterly, 1984, Vol. 33, No. 4, ss. 825-858.

VERSAN Rauf, Milletlerarası Hukukta Deniz Sınırlarının Yargı Kararlarıyla Belirlenmesi ve Üçüncü Devletlerin Durumu, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C 25, S 2, Aralık 2019, ss. 1457-1462.

Mahkeme Kararları

International Arbitral Tribunal, Case Concerning the Delimitation of Continental Shelf Between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the France Republic, 1977.

International Court of Justice, Case Concerning the Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya), 1982.

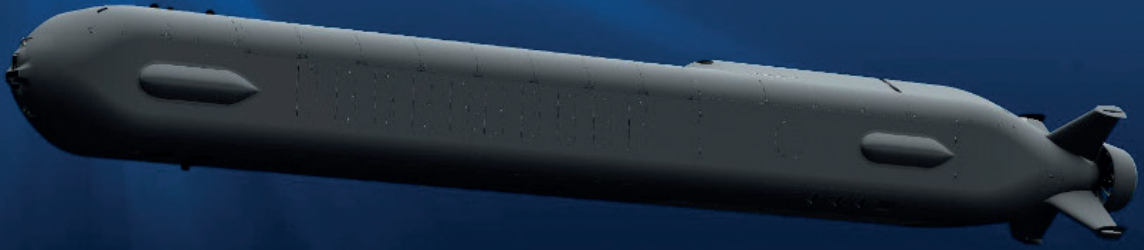
International Court of Justice, Case Concerning Delimitation of The Maritime Boundry In The Gulf of Maine Area, 1984, para, 218, s.92-93. (<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/67/067-19841012-JUD-01-00-EN.pdf>) (Erişim Tarihi: 12.06.2022)

International Court of Justice, Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), 2009, art.188, s.66. (<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/132/132-20090203-JUD-01-00-EN.pdf>) (Erişim Tarihi: 12.06.2022).

PCA Case No. 2013-19, In The Matter of The South China Sea Arbitration, 12 July 2016, s.472. <https://pcacases.com/web/sendAttach/2086> (Erişim Tarihi: 14.06.2022)

■ Doç. Dr. Bleda R. KURTDARCAN*

İNSANSIZ SUALTI ARAÇLARININ MAYIN HARBİNDE KULLANIMI VE HUKUKİ GELİŞMELER

ORCA XLUUV (USNI)

(<https://tr.linkedin.com/pulse/insans%C4%B1z-denizalt%C4%B1lar-m%C3%BCmk%C3%BCn-m%C3%BC-tayfun-%C3%B6zberk>)

* Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk ABD.

Öz ve Giriş Yerine

24 Şubat 2022’de başlayan Rusya-Ukrayna savaşının denizdeki silahlı çatışmalar boyutu, en azından hareketin ilk 105 günü itibariyle, kara ve havadakiler kadar dikkat çekici olmamıştır. Bu durumun iki temel gerekçesi bulunmaktadır. Öncelikle Rusya’nın giriştiği hareketin esas olarak Ukrayna’nın kara ülkesinin işgalini, en azından bir kısmının ilhakını ve (pek muhtemelen de) hükümetin devrilmesini hedeflemesi sebebiyle kara kuvvetleri ağırlıklı bir karaktere sahip olmasıdır. İkinci gerekçe ise Ukrayna deniz kuvvetlerinin muharip unsurlarının Rus Karadeniz Filosu ile deniz muharebelerine girişecek kabiliyete sahip olmaması ve çatışmanın başlarında ya Rusya tarafından ele geçirilmesi ya da bilfiil Ukrayna tarafından hasmın eline geçmesini engellemek için batırılmasıdır.¹

Bununla birlikte Rusya-Ukrayna Savaşı Rus Karadeniz Filosu’nun bayrak gemisi olan Slava sınıfı Moskva kruvazörünün batırılması, savaşın başında bazı 3. devlet bayraklı sivil gemilerin saldırıların hedefi olması², Ukrayna’nın henüz işgal edilmemiş limanlarına yönelik tam niteliği belli olmayan (de jure bir ablukanın şartlarını yerine getirmeyen) fiili bir engellemenin (ya da bunun tehdidinin) varlığı ile deniz mayınlarının kullanımı ve bunların kontrolden çıkıp tarafsız devletlerin haklarını ihlal eder hale gelmesi denizde silahlı çatışmalar hukuku açısından bu satırların kaleme alındığı Haziran 2022 itibariyle dikkat çeken hususlar olmuştur.

Lakin bu hususlardan mayın harbi, özellikle de ofansif boyutu ile, Atlantik’in batısından gelen ve bu gelişmelerle eş zamanlı olan iki haber ile bir adım daha öne çıkmıştır ve yakın gelecekte de daha çok gündeme gelecek gibi gözükmemektedir.

1. İnsansız Sualtı Araçları ile Mayın Döşeme

25 Mayıs 2022’te Monterey, California’da 15’inci Uluslararası Mayın Teknolojisi Sempozyumu’nda konuşan Birleşik Devletler Deniz Kuvvetleri İnsansız Deniz Sistemleri Programı Yöneticisi Albay Searles’in basına yansıyan açıklamalarına göre Boeing’in Deniz Kuvvetleri için ürettiği Ekstra Büyük Boy İnsansız Sualtı Aracı (XLUUV) olan Orca, öncelikle gizli bir biçimde deniz mayınlarının döşenmesinde, yani ofansif mayın harbinde kullanılmak üzere şekillendirilmektedir³. 80 ton ağırlığı ve 85 fit uzunluğu olan

1 Tyler Rogoway, “The Ukrainian Navy’s Flagship Appears To Have Been Scuttled”, The War Zone, March 3, 2022, <https://www.thedrive.com/the-war-zone/44563/the-ukrainian-navys-flagship-appears-to-have-been-scuttled> (Erişim Tarihi: 05/06/2022)

2 “Merchant Ships Attacked and on Fire off Ukraine”, The Maritime Executive, February 25, 2022, <https://www.maritime-executive.com/article/merchant-ships-attacked-and-on-fire-off-ukraine> (Erişim Tarihi: 05.06.2022) Raul ‘Pete’ Pedrozo, “Ukraine Symposium- Maritime Exclusion Zones in Armed Conflicts”, Articles of War, <https://lieber.westpoint.edu/maritime-exclusion-zones-armed-conflicts/> (Erişim Tarihi: 06.06.2022)

3 Richard Burgess, “Navy’s Orca XLUUV will carry 34 foot payload module for mine laying”, Seapower Magazine, May 26, 2022, <https://seapowermagazine.org/navys-orca-xluuv-will-carry-34-foot-payload-module->

bu insansız sualtı aracı, 34 fit uzunluğunda, 8 ton ağırlık taşıma kapasitesini haiz ve değişik ihtiyaçlara göre donatılabilecek bir görev modülüne sahiptir. Lityum-ion pilleri ile desteklenen hybrid dizel-elektrik tahriki ve pumpjet tipi pervanesi ile oldukça düşük bir akustik ize sahip olacağı düşünülen bu XLUUV'nin 'hasım tarafından tespit edilmesinin zor olacağı ve [ölçüleri ve kabiliyetleri sayesinde] hedef bölgede mayın dökmesi için en ideal yerlere ulaşabileceği değerlendirilmektedir⁴. İlki Nisan 2022'de denize indirilen Orca'nın 2022 yazı boyunca testlere tabi tutulacağı ve testlerin sonuçlarına göre birkaç yıl içerisinde donanmanın hizmetine gireceği ifade edilmiştir⁵.

Mayın harbinin en dikkat çeken boyutunun bunun ofansif bir amaçla kullanılması olduğu ve ofansif mayın dökmesinin de en etkin ve yaygın şeklinin bunun gizlice ve denizaltılar tarafından yapılması olduğu⁶ göz önünde bulundurulduğunda bu XLUUV'lerin sahip olacağı ilk kabiliyetin, öncelikle mayın dökemeye yönelik olması şaşırtıcı değildir. Ofansif mayın dökmenin yöntem ve araçları da maksimum etkinlik için hukuka uygun olarak hedeflenen deniz trafiğinin (askeri hedefler ve abluka delicilerin) en öngörülebilir ve yoğun olduğu kıyıya görece yakın ve sığ sulara odaklanmaktadır⁷. Oysa kıyıya yakın sığ sular, gizlice mayın dökme için kullanılan temel platformlar olan nükleer saldırı denizaltıları ve dizel-elektrik denizaltılar için Denizaltı Savunma Harbi(DSH), teknolojinin gelişmesine paralel olarak giderek kriz zamanında yakalanma, savaş zamanında da imha edilmeye yönelik daha fazla risk arz etmektedir. İşte bu koşullarda Orca'nın denizaltılara göre çok daha küçük ölçüleri, düşük akustik ve elektronik izi ve mürettebatlı denizaltılara kıyasla rahatlıkla harcanabilir olması sayesinde düşman deniz ülkesinin daha derinlerine, en büyük etkiyi üretecek noktalara mayın dökmesini mümkün kılacağı düşünülmektedir⁸.

Tüm bu potansiyel avantajlarının yanında Orca'nın ağırlığı ve ölçüleri itibariyle bir denizaltı tarafından taşınması ve buradan gizlice göreve yollanması

for-mine-laying/ (Erişim Tarihi: 05.06.2022) Aslına bakılacak olursa bu konudaki ilk beyanat, Birleşik Devletler Temsilciler Meclisi Silahlı Hizmetler Komitesi'nin Deniz Gücü ve Kuvvet Projeksiyonu Alt Komitesi'nin 18 Mart 2021 tarihli 'Deniz Kuvvetlerinin İnsansız Sistemleri' Oturumunda Koramiral James Kilby tarafından dile getirilmiştir. Bkz. <https://armedservices.house.gov/2021/3/subcommittee-on-seapower-and-projection-forces-hearing-unmanned-systems-of-the-department-of-the-navy>, dk.37 vd. (Erişim Tarihi 05.06.2021)

4 Dan Parsons, "Navy's 85 foot Orca unmanned submarine will be a minelayer first", The War Zone, May 22, 2022, <https://www.thedrive.com/the-war-zone/navys-85-foot-orca-unmanned-submarine-will-be-a-minelayer-first>

5 Richard Burgess, a.g.e.

6 David Miller ve Chris Miller, Modern Naval Combat, Salamander Books, 1986, s.200; Aynı yönde bkz. Barry Clarke, vd., Geoffrey Till (ed.), Coastal Forces, Brassey's, 1994, s. 56.

7 David Miller ve Chris Miller, a.g.e., s.200; Barry Clarke vd. a.g.e., s.49-50.

8 Dan Parsons., a.g.e. Denizdeki silahlı çatışmalar hukukunda savaşan tarafların muhasamat eylemlerini hasmın deniz ülkesinde yani içsuları ve karasularında icra edebileceği kabul edilmektedir. Bkz. Wolff Heintschel von Heinegg, "Minelaying and the Impediment of Passage Rights", Jörg Schildknecht vd. (Ed.), Operational Law in International Straits and Current Maritime Security Challenges, Springer, 2018, s.23.

mümkün olmamaktadır. Bu durumda bu XLUUV'ler ancak ya oldukça büyük bir suüstü gemisinden ya da doğrudan bir rıhtımdan göreve gönderilebilecek bir araçtır⁹. Bu koşulda ise bu tip araçların kullanımıyla elde edilmesi planlanan avantajlardan yararlanılması (gizlice hasmın ya da potansiyel hasmın deniz ülkesinde en önemli ve derin noktaların mayınlanması) ancak ve ancak bu insansız sualtı araçlarının otonom sistem olması ile sağlanabilecektir. Nitekim Orca da otonom bir deniz aracı olarak tasarlanmıştır.

Bu husus, hukuki planda önemli yansımalar yaratacak gibi durmaktadır.

2. Deniz Harekatları Hukukuna İlişkin Komutanın El Kitabı (2022 Basım)

1900 yılından beri gelişmelere göre güncellenerek yayımlanan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Donanması Komutanın El kitabı (The Commander's Handbook on the Law of Naval Operations (NWP 1-14M), esas olarak barış ve silahlı çatışma zamanlarında deniz harekatlarını düzenleyen hukuk kurallarının, hareket icra eden komutanlar ve her komuta kademesinde bunları destekleyen kararagah subaylarına yönelik olarak bir derlemesini teşkil etmektedir. Bir önceki basımı 2017 yılında yapılan Komutanın El Kitabı'nın güncellenmesi yaklaşık beş yıl almış ve Mart 2022'de tamamlanmıştır¹⁰.

Özellikle Birleşik Devletlerin insansız deniz aracı teknolojileri ve sistemlerine yönelik son dönemde artan çalışmaları ışığında, bu araçların deniz hukuku altındaki statüsüne yeni bir yorum getirebileceğine dair beklentiler, bir süredir ABD Donanması Komutanın El Kitabı'nın da başta bu hususta güncellenmesi ve yeni basımının yakın bir zamanda çıkacağına yönelik düşüncelerin olgunlaşmasını beraberinde getirmişti. Nitekim insansız deniz araçlarının; teknolojisinin ve kullanımının gelişmeye başladığı 2000'li yıllarda yürürlükte olan Komutanın El Kitabı'nın Temmuz 2007¹¹ ve Ağustos 2017¹² basımlarında insansız suüstü ve sualtı araçlarını tanımlayan ve statüsünü yorumlayan paragraflar (2.3.4.- 2.3.6) bunları açıkça savaş gemisi ve yardımcı gemi statülerinin dışında tutmuş ve tekne/araç (craft) olarak adlandırmakla yetinmiştir. Bununla beraber Komutanın El Kitabı'nda kabul edilen yoruma göre (ki bu yorum genel uluslararası hukuka ve deniz hukukunda, örnek olarak 1982 tarihli BMDHS madde 96'da kabul edilen spesifik kurala uygundur) bu araçlar münhasıran ticari faaliyet kapsamına girmeyen bir hükümet hizmetini ifa ettikleri sürece egemen bağışıklığından yararlanmaktadır.

Bununla beraber insansız (uzaktan komutalı ya da otonom) deniz

9 Dan Parsons a.g.e.

10 Cynthia Parmley, Raul (Pete) Pedrozo, "New Edition Of The Commander's Handbook On The Law Of Naval Operations", Articles of War, April 20, 2022, <https://lieber.westpoint.edu/new-edition-commanders-handbook-law-of-naval-operations/> (Erişim Tarihi: 06.06.2022)

11 http://everyspec.com/USN/NAVY-General/NWP_1-14M_JUL2007_52275/ (Erişim Tarihi: 06.06.2022)

12 <https://www.hsdl.org/?view&did=806860> (Erişim Tarihi: 06.06.2022)

aracı teknolojilerinin olgunlaşmaya ve bunların kullanım konseptlerinin oluşturulmaya çalışıldığı, hele ki bunların istihbarat toplama, elektronik harp, DSH sistemleri ve silahlarla donatılarak test edildiği ya da bu şekilde kullanılacağına yönelik planlamaların yapıldığı bir dönemde işbu saptamalar, yürürlükteki hukuk rejimi ile uygulama arasında ciddi bir uyumsuzluk ve gerilim yaratmaktaydı.

Nitekim bilindiği üzere, denizde silahlı çatışmalar hukuku altında sadece savaş gemileri savaş haklarını kullanabilir ve muharip ayrıcalıklarından yararlanabilir¹³. Denizde savaş hakları ise esas olarak muhasamatın yürütülmesi eylemlerinin (savaş eylemleri/düşmanca eylemler) icrasının hukuka uygunluğunu ifade etmekte olup savaş araç ve yöntemlerine başvurmayı kapsamaktadır, ki bu araç ve yöntemler askeri hedeflere yönelik olarak güdümlü mermi ve diğer mühimmatlar, torpido ve mayın kullanımını içermektedir¹⁴. Nitekim hasım ticaret gemilerinin ne zaman askeri hedefe dönüştüğü ve bunun sonucu olarak doğrudan saldırının hedefi olabileceğine yönelik kuralı ortaya koyarken San Remo El Kitabı açıkça *inter alia* ‘hasım taraf adına, mayın döşemek ve ticari gemilere saldırmak’ ifadesini kullanmış ve bunları savaş eylemleri olarak açıkça nitelemiştir¹⁵. Dolayısıyla mayın ya da diğer silah ve mühimmatlarla donatılmış ve kullanım konsepti bu silah ve mühimmatlara başvurulmasına dayalı insansız deniz araçlarının geliştirildiği bir dönem, Komutanın El Kitabı’nın; bu araçlar için hukuki bir terim olmayan tekne/araç (craft) ifadesi ile yetinmesi, bunların savaş haklarını kullanabilecek tek statü olan savaş gemisi statüsünün dışında tutması, denizde silahlı çatışmalar hukuku ile uyumsuz bir uygulamanın teşvik edilmesi anlamına gelmekteydi¹⁶. Bu durumu daha sorunsal kılan ise dünya çapında yeni geliştirilmekte ve giderek yaygınlaşmakta olan insansız askeri deniz araçlarına uygulanacak teamüli hukuk kurallarının kristalizasyonu sürecinde silahlı çatışmalar hukuku ve deniz hukukunun yerleşik normlarıyla ciddi uyumsuzluk arz eden bir yaklaşımın, dile getirilmesiydi.

Ancak Birleşik Devletler’in resmi pozisyonunu yansıtan ve uluslararası hukukta teamül oluşumuna önemli katkı sunan Komutanın El Kitabı’nda, böyle bir sonuç çıkarılmasına neden olacak ifadelerin, dokümanın, Mart 2022 versiyonunda ciddi değişikliklere ve detaylı açıklamalara başvurulmak suretiyle ortadan kaldırıldığı ve kendi içinde daha tutarlı ve hukuka uygun bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir.

Gerçekten de Mart 2022 tarihli Komutanın El Kitabı¹⁷, savaş gemisi

¹³ San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea, Louise Doswald-Beck(Ed.) Cambridge University Press, 1995, s. 90.

¹⁴ San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea, s.167-175.

¹⁵ San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea, s.146-147.

¹⁶ Parmly ve Pedrozo’nun da zımnî bir biçimde bu meseleye dikkat çektiği göze çarmaktadır. Bkz. Cynthia Parmley, Raul (Pete) Pedrozo, a.g.e.

¹⁷ The Commander’s Handbook on the Law of Naval Operations (NWP-14 M), Edition March 2022, <https://>

tanımını yaptığı 2.2.1 no'lu paragrafta insansız araçların da savaş gemisi statüsüne alınabileceği yorumunu benimserken böyle bir araçta komutan ve de mürettebatın uzaktan komuta ve kontrol/işletme koşulunu yerine getirebileceği gerekçesini ileri sürmüştür. Paragraf 2.3.4. insansız sistemlerin bağımsız bir gemi olarak hareket edebileceğini ya da bir ana platformdan denize indirilebileceğinin altını çizmekte ve ayrı ayrı ifade edilen 15. maddede; suüstü harbi, mayın harbi, DSH, istihbarat toplama, yük taşıma gibi (hukuken silahlı çatışma esnasında savaş eylemleri/ düşmanca eylemler olarak kabul edilen) faaliyetleri icra edebileceğini vurgulamıştır. Paragraf 2.3.5 insansız deniz sistemlerinin egemen bağımsızlığa sahip olduğunu belirttikten sonra, bunların gemi olarak kaydedilebileceğini ve 'uzaktan ya da diğer bir şekilde' bir deniz subayının komutasında ve düzenli silahlı kuvvetlerin disiplinine tabi mürettebatın kontrolünde olması halinde de savaş gemisi statüsü taşıyabileceğinin altını çizmiştir¹⁸. Burada dikkati çeken unsur 'uzaktan ya da diğer bir şekilde' ifadesi ile sadece uzaktan insan tarafından komuta edilen insansız deniz araçlarının değil aynı zamanda komuta ve kontrol kavramının daha geniş yorumlanması suretiyle otonom sistemlerin de savaş gemisi olarak kabul edilebilmesi için bir imkan yaratılmaya çalışılmış olduğudur.

Sonuç

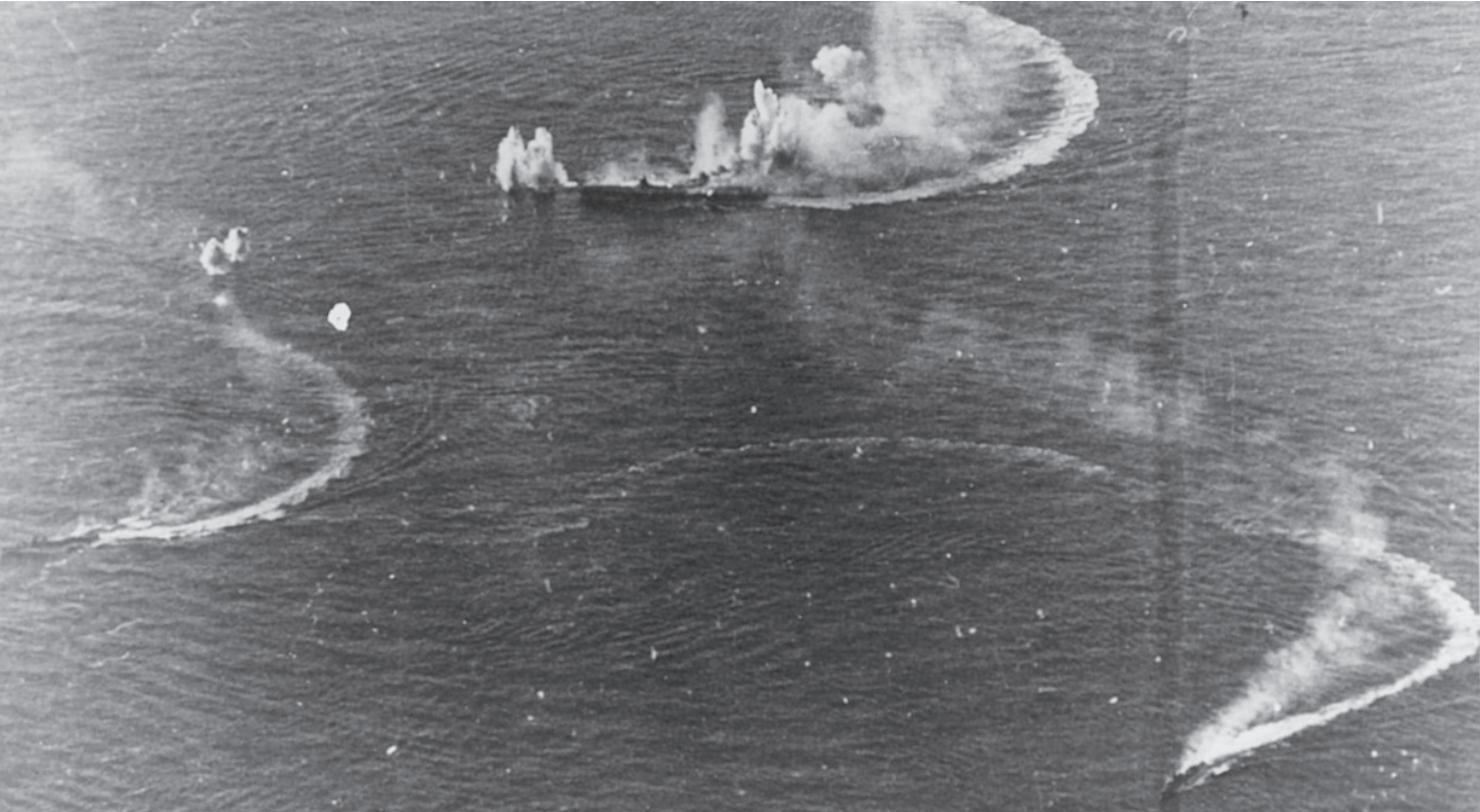
İnsansız askeri deniz araçlarının ölçüleri büyümüş, kabiliyetleri oldukça gelişmiş ve herhangi bir savaş gemisi tarafından taşınıp, oradan göreve yollanabilecek boyutların çok ötesine geçmeye başlamıştır. Bu nedenle, bahse konu insansız araçların bir savaş gemisinin, elemanıymış gibi değerlendirilmesi suretiyle onun mütemmim cüz-ü olarak ait olduğu/bağlı bulunduğu savaş gemisinin haklarından yararlanabileceği ve böylece savaş haklarına sahip olduğu yorumuna dayalı yaklaşım yetersiz kalmaktadır. Komutanın El Kitabı'nın Mart 2022 yayınında benimsenen yorum hala tartışmalı hususlar içerse de, yüksek bir otonomiye sahip olan ve en azından belirli bir derecede insan kontrolüne tabi olarak işleyen deniz araçlarının savaş gemisi olarak kabul edilmesi anlayışını desteklemek suretiyle, bir yandan gelişen teknolojilerle karşılanmak istenen ihtiyaçlar, diğer yandan da hukuk düzeninin geçerliliğinin ve işlerliğinin korunması arasında makul dengeyi sağlamak adına doğru yönde atılmış önemli bir adımdır. Yakın gelecekte sadece mayın karşı tedbirleri ya da suüstü savaş aracı olarak değil, ofansif mayın harbinin de önemli bir aktörü olarak karşılaşılabileceği anlaşılan insansız deniz araçları yalnız hukuki açıdan değil askeri ve stratejik açıdan da hangi meselelerin önümüzdeki dönemde gündemde olacağına da delalet etmektedir.

usnwc.libguides.com/ld.php?content_id=66281931 (Erişim Tarihi 05.06.2022)

18 The Commander's Handbook on the Law of Naval Operations, s.2-2, 2-4,2-5. Bu yorumun, yürürlükteki teamüli ve akdi hukuk kuralları ile gelişmekte olan teknoloji ve bunun kullanım konseptleri arasında uyumu sağlamak amacıyla doktrinde birçok yazar tarafından bir süredir temkinli bir şekilde de olsa dile getirilmekte olduğu ifade edilmelidir.

■ Dz.Kur.Alb. Koray VURAL*

PASİFİK SAVAŞLARINDA JAPONYA ADINA SONUN BAŞLANGICI: FİLİPİN DENİZİ SAVAŞI VE SAVAŞTAN ALINAN DERSLER

Filipin Deniz Savaşı
(https://stringfixer.com/tr/Battle_of_Philippine_Sea)

* MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, 4'üncü Dönem Komuta ve Kurmay Eğitimi

Öz

II. Dünya Savaşı'nda yaşanan Pasifik Deniz Savaşları, Japonya'nın Pasifik Okyanusu'ndaki varlığının sona erdirilmesi açısından tarihte müstesna bir yer almaktadır. Japonya'nın, Haziran 1942'de Midway Deniz Savaşı'nda deniz hava gücünün ve deneyimli pilotlarının önemli bir kısmını kaybetmesi, Japonya'nın Pasifik Okyanusu'ndaki genişlemesini durdurmuştur. Buna karşılık, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) kendine olan güveni artmış ve batıya doğru ilerleyişi hızlanmıştır. ABD Donanması'nın, doğudan Pasifik Adaları'nı ele geçirerek batıda yer alan Filipinler'e yaklaşması, savaşın Japonya'nın ana karasına taşınacağını göstermiştir. Bu nedenle Japonya, Haziran 1944'te Filipin Denizi Savaşı ile Mariana Adaları'nın ABD tarafından ele geçirilmesini engellemeye çalışmış, ancak başarılı olamamıştır.

Bu çalışmada, Haziran 1944'te gerçekleşen Filipin Denizi Savaşı; deniz harekâtı açısından ele alınmış, uçak gemileri ve deniz hava unsurlarının birlikte kullanımı ve deniz harbine olan etkisi göz önüne alınarak incelenmiştir. Ayrıca Filipin Denizi Savaşı'nda uygulanan taktikler harp prensipleri açısından değerlendirilmiş, günümüze ışık tutması amacıyla savaştan alınan dersler çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Filipin Denizi Savaşı, Uçak Gemileri, Deniz Hava Gücü, Japon İmparatorluk Donanması, ABD Donanması.

Giriş

1941 yılı itibarıyla donanmasını güçlü bir şekilde modernize eden Japonya, inşa ettiği savaş gemileri ve uçak gemileri ile iyi eğitilmiş denizci personeli ve pilotları sayesinde dünyanın en güçlü donanmalarından birisi hâline gelmiştir. Ancak, II. Dünya Savaşı süresince insan kaynağının sağlanması açısından kritik öneme haiz olan savaş pilotlarının idamesinde aynı başarıyı gösterememiştir. 1942'de yaşanan Midway ve Guadalcanal Savaşları'nda çok miktarda uçağın yanı sıra, iyi eğitilmiş pilotlarını da kaybetmiş ve aynı yeterlilikte yerine koyamamıştır.¹ Zira Japonya, bu kayıpları hızlı şekilde telafi etmek zorunda kaldığından, pilotaj eğitimini kısaltmıştır. Bu nedenle Amerikalı pilotlara nazaran eğitim seviyesi daha düşük kalan Japon pilotları, Haziran 1944'te ABD ile yapılan Filipin Denizi Savaşı'nda başarısız olmuştur. Japonya, deniz hava gücünün büyük bir kısmının imha olması sunucunda savaşı kaybetmiştir.

Filipin Denizi Savaşı'nın ABD'ye karşı kaybedilmesi sonucunda, Japon İmparatorluk Donanmasının Pasifik'teki hava üstünlüğü sona ermiştir. Bu savaştan sonra Japonya'nın Pasifik'te etkin bir deniz hava gücü kalmamış,

¹ Çetinkaya Apatay, Port Arthur'dan Pearl Harbour'a Pasifik'te Olup Bitenler, Deniz Basımevi, İstanbul, 2002, s. 181

Pasifik'te hava üstünlüğünü kaybeden Japonya, denizden yaptığı savunmaya rağmen savaşın ana karasına ulaşmasını engelleyememiştir. Filipin Denizi Savaşı, tarihin en büyük uçak gemisi savaşı olarak kayıtlara geçmiş ve geniş okyanus alanlarında uçak gemilerinin ve deniz hava gücünün kullanılmasının önemi bir kez daha gözler önüne serilmiştir.

Japonya'nın başarısızlık nedenlerinin iyi tahlil edilmesi ve Filipin Denizi Savaşı'ndan elde edilen tecrübelerden günümüzde de faydalanılması gerekmektedir. Bu kapsamda çalışmada; ABD ve Japonya'nın taktiksel açıdan savaş planları ele alınacak, savaşın icra ediliş şekli harp prensipleri açısından incelenecek ve savaşın icrasında yapılan hatalar ile alınan dersler günümüze ışık tutması kapsamında değerlendirilecektir.

1. 19-20 Haziran 1944 Filipin Denizi Savaşı

Bu bölümde 19-20 Haziran 1944 tarihlerinde ABD ve Japonya arasında gerçekleşen Filipin Denizi Savaşı, tertiplenme ve savaşın icrası başlıkları altında ele alınacaktır.

1.1. Filipin Denizi Savaşı Öncesi Kuvvetlerin Tertiplenmesi

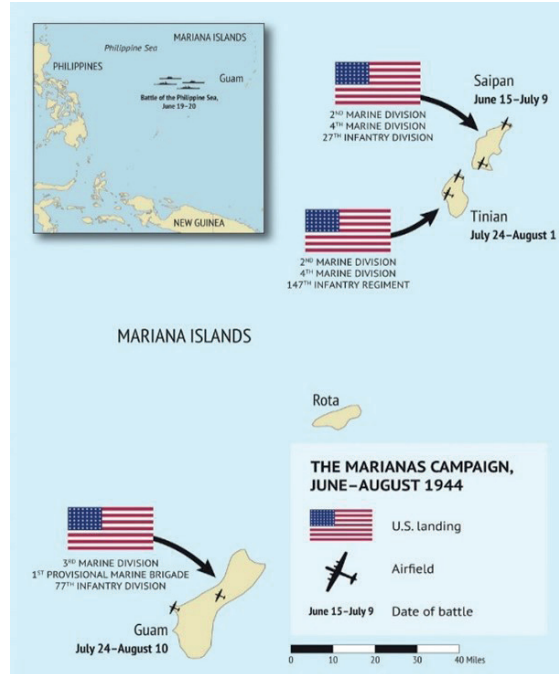
Çin, Japonya, Filipinler ve Hawaii'yi birbirine bağlayan deniz yolları üzerinde bulunan Mariana Adaları'nın² ele geçirilmesi Pasifik Savaşları'nın kazanılması açısından ABD için kritik öneme sahipti.³ Bunun bilincinde olan Japonya'nın Filipin Denizi Savaşı'ndan önce en önemli sorunu ise yaşadıkları yakıt sıkıntısıydı. Japon Donanmasının, Palau ve Batı Caroline Adaları'nı savunmak için, hatta Mariana Adaları'nı bile savunmak için yeterli yakıt bulunmamaktaydı. Bunun en büyük sebebi ABD denizaltılarının 1944 yılının ilk beş ayında Japonya'ya giden 21 yakıt tankerini batırmasından kaynaklamaktaydı. ABD'nin Mariana Adaları'nı ele geçirme riski nedeniyle, Japon Birleşik Donanma Komutanı Oramiral Soemu Toyoda tarafından Mayıs 1944'te A-Go Planı'nın hazırlık çalışmalarına başlanmıştır. Amiral Toyoda, bu tehdidin bertaraf edilmesi amacıyla Borneo'nun Tarakan ve Balikpapan petrol sahalarından temin edilen ham petrolün, riskli olmasına rağmen Japon deniz unsurlarında kullanılmasını emretmiştir.⁴ Japon Donanması bu şekilde, Mariana Adaları'na kadar harekât yapabilme imkân ve kabiliyetine kavuşmuştur.

² Mariana Adaları: Orta Pasifik'te, kuzeyden güneye olacak şekilde 400 deniz millik bir hat üzerinde uzanan ve doğuya doğru yarım daire şeklinde bir kavis oluşturan adalar grubudur. Bu adalar grubunda 15 ada mevcuttur. Adaların isimleri: Guam, Rota, Aguijan, Tinian, Saipan, Frallon de Medinilla, Anatahan, Sarigan, Guguan, Alamagan, Pagan, Agrihan, Asuncion, Maug ve Frallon de Pajaros'dur. En önemli olanları ise Guam, Rota, Tinian, Saipan'dır

³ David Sears, The Last Epic Naval Battle; Voices from Leyte Gulf, Greenwood Publishing Group, Connecticut, 2005, s. 50.

⁴ William T. Y'Blood, Red Sun Setting, Naval Institute Press, Annapolis, Maryland, 2003, s. 17.

Japonların yaşadığı yakıt sıkıntısının farkında olan ABD Donanması, üzerlerinde Japon garnizonları ve hava meydanları bulunan Saipan, Tinian ve Guam'a 12 Haziran 1944'te hava taarruzları yapmaya başlamıştır. Amiral Toyoda, bu haberi almayı müteakip aynı gün, Biak Adası'nın kurtarılması kapsamında yürütülen "Kon Harekâtı"nı iptal etmiştir.⁵ ABD tarafından 15 Haziran 1944'te, su üstü ve deniz hava unsurlarının desteğinde "Forager Harekâtı"⁶ başlatılarak, Harita-1'de gösterilen Saipan Adası'na amfibi harekât yapılmıştır.⁷ Çıkarma gemileri ile ilk iki günde Saipan Adası'na 20.000 asker çıkarılmıştır.⁸ Yapılan bu harekât sonucunda Orta Pasifik'te bulunan Mariana ve Palau Adaları'nın ABD tarafından ele geçirileceğini öngören Amiral Toyoda, Mayıs 1944'te yürürlüğe giren⁹ "A-Go Planı"nı başlatmıştır.¹⁰

Harita-1: Saipan, Tinian ve Guam Adaları'na Yapılan Amfibi Harekât¹¹

Amiral Toyoda aşağıda yer alan Harita-2'de olduğu şekilde,
Koramiral Matome Ugaki'ye;

5 William T. Y'Blood, a.g.e., s. 29.

6 Forager Harekâtı: Orta Pasifik'te deniz kontrolünün sağlanması amacıyla Saipan, Tinian ve Guam Adaları'nın ele geçirilmesini hedefleyen bu plan 4 Nisan 1944'te yayımlanmıştır.

7 Phil Greene, "Admiral Spruance and the Battle of Philippine Sea! A Brilliant Victory or a Bungled Opportunity?", National Defense University, National War College, Core Course Essay, s. 4

8 Afif Büyüktuğrul, İkinci Dünya Harbinde Deniz Harb Sanatı, Deniz Basımevi, İstanbul, 1964, s. 474.

9 Erdoğan Dümen, Denizde II. Dünya Harbi; Pasifik Harekâtı, Deniz Basımevi, İstanbul, 1990, s. 144.

10 Afif Büyüktuğrul, a.g.e., s. 472.

11 <https://www.pritzkermilitary.org/explore/museum/permanent-current-upcoming-exhibits/allied-race-victory-air-land-and-sea-ca/map-mariana-islan> (Erişim Tarihi: 16.5.2022).

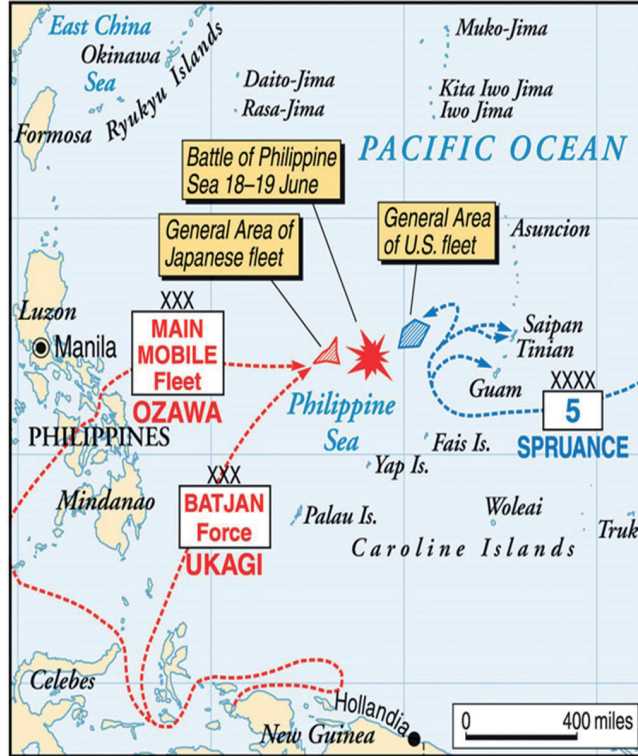
• Süper muharebe gemileri IJN¹² Yamato ve IJN Musashi ile IJN Myoko, IJN Haguro ağır kruvazörlerini, IJN Noshiro hafif kruvazörünü ve 5 muhripten oluşan birliği emrine almasını,

• Yeni Gine batısında bulunan Halmahera Adası'ndan (Batjan Adası) 13 Haziran 1944'te ayrılarak kuzeydoğu istikametine doğru Filipin Denizi'ne intikal etmesini ve Koramiral Jisaburo Ozawa ile 16 Haziran 1944 tarihinde randevu tesis etmesini emretmiştir.

Koramiral Ozawa'ya;

• Filipinler güneybatısında harekât üssü olarak kullanılan Tawi Tawi Adası'nda bulunan "Ana Kuvveti" (Main Body) 13 Haziran 1944'te alarak Filipin Adaları arasından geçmesini,

• Filipinler doğusunda Amiral Ugaki ile buluşacak şekilde 16 Haziran 1944'te randevu noktasına intikal etmesini, randevu tesisi hitamında emrine aldığı tüm deniz unsurlarıyla "Seyyar Filo"yu (Mobile Fleet) oluşturmasını emretmiştir.¹³

Harita-2: Filipin Denizi Savaşı Tertiplenme (13-19 Haziran 1944)¹⁴

¹² IJN: Imperial Japanese Navy (Japon İmparatorluğu Deniz Kuvvetleri)

¹³ Emmet P. Forrestel, Admiral Raymond A. Spruance, USN; A Study in Command, U.S. Government Printing Office, Washington, 1966, s. 132.

¹⁴ <https://warfarehistorynetwork.com/2017/01/18/battle-of-the-philippine-sea-the-great-marianas>

Tawi Tawi Adası açıklarında bulunan USS Redfin denizaltısı, 13 Haziran 1944 sabahı 6 uçak gemisi, 4 muharebe gemisi, 8 kruvazör ve 6 muhripten oluşan birliğin Sibutu Boğazı'ndan kuzeye doğru intikal ettiğini rapor etmiştir.¹⁵ Amiral Ozawa, birliğini emniyetli olması ve yakıt transferi maksadıyla 14 Haziran 1944'te Tawi Tawi'den, orta Filipinler'de bulunan Panay Adası yakınındaki Guimaras'a kaydırmış ve 15 Haziran 1944 sabahı Guimaras'tan ileri harekete geçmiştir.¹⁶

5'inci Filo Komutanı Oramiral Raymond A. Spruance, USS Redfin'den aldığı istihbarata dayanarak Japon unsurlarının 17 Haziran 1944'te Mariana Adaları civarında olabileceğini hesaplamıştır. Bu nedenle Japon su üstü unsurlarının takribi dört günlük intikali süresince, Saipan Adası'na amfibi harekât yapmayı ve Iwo Jima ile Chichi Jima Adaları'na uçak gemilerinden kalkacak uçaklar vasıtasıyla hava taarruzu yapmayı planlamıştır. Amiral Spruance'un emri gereği 14 Haziran 1944 gecesi itibarıyla Görev Kuvveti-58'den ayrılan iki uçak gemisi görev grubu, Tümamiral Joseph J.Clark (GGK 58.1) ve Tümamiral William K. Harrill (GGK 58.4) emrinde, Iwo Jima ile Chichi Jima Adaları'na 15-16 Haziran 1944 tarihlerinde başarılı hava taarruzları gerçekleştirmiştir.¹⁷ Bu harekât ile bölgedeki Japon hava üsleri ve hava unsurları baskı altına alınmış, böylece 15 Haziran 1944'te Saipan Adası'na yapılan amfibi harekâtın kuzeyden emniyeti sağlanmıştır.¹⁸

USS Flying Fish denizaltısı 15 Haziran 1944 sabahı Amiral Ozawa'nın filosunu San Bernardino Boğazı'ndan çıkarken tespit etmiş ve doğuya doğru intikal ettiklerini rapor etmiştir. Güney sektörünü kontrol eden USS Seahorse denizaltısı ise aynı günün sabahı, Amiral Ugaki'ye ait filoyu Surigao Boğazı'nın 200 deniz mili doğusunda kuzeyli rotalarla bölgeye intikal ederken tespit etmiştir.¹⁹ Denizaltıların tespit mevkileri Harita-3'te gösterilmiştir. Amiral Spruance, iki filonun birleşeceğini öngörerek 18 Haziran 1944'te Guam Adası'na yapılacak amfibi harekâtı ertelemiş, amfibi harekâta katılması planlı unsurların emniyetinin sağlanması için Guam Adası'nın 200 deniz mili doğusunda bulunmalarını emretmiştir.²⁰

ABD Donanmasının baskına uğramaması maksadıyla Saipan Adası doğusunda ve Guam Adası güneyinde deniz karakol uçakları görevlendirilmiştir. Bu kapsamda, Saipan Adası doğusunda bulunan Eniwetok Mercan Adası'ndan kalkan deniz karakol uçakları ile Mariana Adaları'na doğru 600 deniz mili

turkey-shoot/ (Erişim Tarihi: 16.5.2022).

15 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 132.

16 Afif Büyüktuğrul, a.g.e., ss. 474-475.

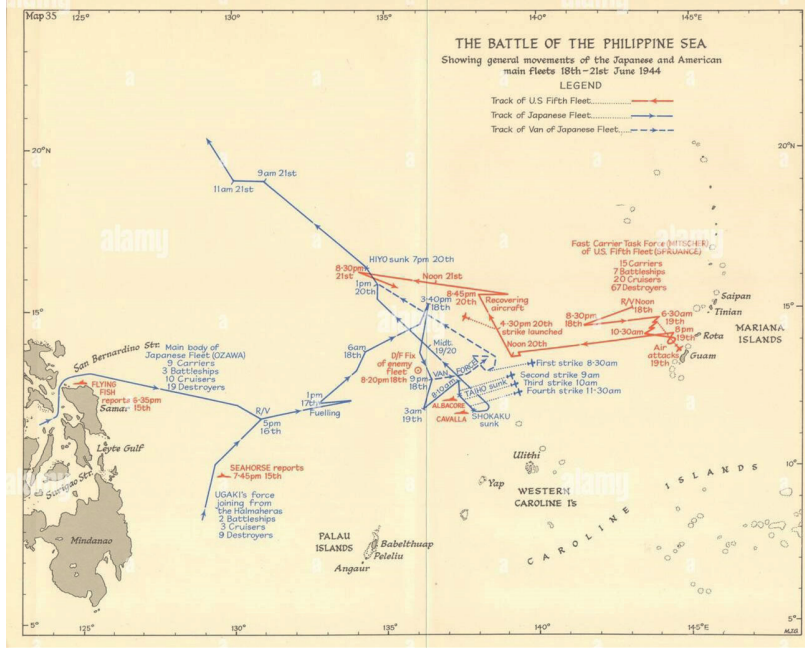
17 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 132.

18 Friedrich Ruge, Pasifikte Olup Bitenler; Karar Pasifik'te (1941-1945), çev. Sami Gültay, Deniz Basımevi, İstanbul, 1967, s. 228.

19 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 135.

20 Phil Greene, a.g.y., s. 8.

mesafeye kadar,²¹ Yeni Gine kuzeydoğusunda bulunan Manus Adası'ndan kalkan PB4Y deniz karakol uçakları ile yaklaşık 1100 deniz mili mesafeye kadar keşif gözetleme görevi icra edilmiştir.²²

Harita-3: Japon Donanmasının Denizaltılar Tarafından Tespit Edilme Mevkileri²³

1.2. 19-20 Haziran 1944 Filipin Deniz Savaşı'nın İcra Şekli

II. Dünya Savaşı'nın başından itibaren Tokyo'da bulunan Japon İmparatorluk Donanması Karargâhı, istenilen yer ve zamanda ABD Donanmasına etkin ve caydırıcı bir taarruz planlamıştır. Bunun en önemli sebepleri olarak Japonların;

a. 7 Aralık 1941 tarihinde Pearl Harbour baskınında gösterdikleri başarıyı daha sonra gösterememeleri,

b. ABD Donanmasına karşı daha üstün oldukları 1942 Midway Savaşında yaşadıkları başarısızlığın telafisini istemeleri,

c. Ana karalarına yakın adaların ABD tarafından ele geçirilme ihtimalinden çekinmeleri,

ç. Saipan, Tinian ve Guam'daki hava meydanları ile savaş gemileri ve denizaltıların adı geçen adalardaki bağlama ve gizlenme mevkilerini kaybetmek istememeleri,

21 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 135.

22 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 134.

23 <https://www.alamy.com/battle-of-the-philippine-sea-18-21-june-1944-world-war-2-pacific-1961-map-image242587440.html> (Erişim Tarihi: 16.5.2022).

d. Akaryakıt, cephane ve hammadde transferini sağlayan deniz ticaret yollarının emniyetini sağlamak istemeleri gösterilebilir.

5 Mayıs 1944'te Japonya Birleşik Donanma Komutanı olan Amiral Toyoda'nın da fikirleri alınarak İmparatorluk Başkomutanlık Karargâhı tarafından "A-Go Planı" hazırlanmış ve yürürlüğe sokulmuştur.²⁴ A-Go Planı'na göre Japon Donanmasının vazifesi: Palau ve Mariana Adaları'nın ABD tarafından ele geçirilmesine mani olunması ve Filipinler'in ne pahasına olursa olsun savunulmasıdır. Caroline ve Mariana Adaları'ndaki hava üslerini savaş uçakları ile takviye etmek ve Mariana Adaları batısında tespit edilen ABD Donanmasına ait unsurlara, karada ve uçak gemilerinde konuşlu uçaklar ile müştereken baskın tarzında taarruz geliştirmek ve onları imha etmek ise esas amaç olmuştur.²⁵

Amiral Spruance, Japon Donanmasına ait unsurların tespit edilmesi amacıyla özellikle denizaltıları kullanmıştır. Mevcut 28 denizaltıyı Filipin Denizi harekât alanını kapsayacak şekilde dağıtmıştır. Bu kapsamda Denizaltı Görev Kuvveti-17 emrindeki 5 denizaltıyı Bonin Adaları civarında, 3 denizaltıyı Formoza doğusu ve güneydoğusunda, 5 denizaltıyı Mariana Adaları batısı ve güneybatısında, 6 denizaltıyı Ulithi Adası ve Filipinler civarında, 3 denizaltıyı Mindanao Adası güneyinde, 4 denizaltıyı Tawi Tawi Adası civarında, 2 denizaltıyı Luzon Adası civarında görevlendirmiştir.²⁶

USS Cavalla denizaltısı, 17 Haziran 1944 günü sabah erken saatlerde bir büyük yakıt gemisi, kimliği tespit edilmeyen bir gemi ve 3 refakat gemisini, Guam Adası'nın 800 deniz mili batısında 120 rotasına 15 kts ile intikal ederken tespit ederek rapor etmiştir. Birliğin yakıt transferi amacıyla randevu noktasına süratle intikal ettiğini değerlendiren USS Cavalla, süratinin düşük olması nedeniyle birlikle olan radar temasını kaybetmiştir.²⁷ Ancak, USS Cavalla denizaltısı 17 Haziran 1944 akşamı, 15 civarında büyük savaş gemisinin doğuya doğru 19-20 kts ile intikal ettiğini tekrar tespit etmiştir.²⁸ Amiral Spruance bu bilgiye istinaden, Amiral Ozawa ve Amiral Ugaki'ye bağlı unsurların randevu tesis ederek birleştiğini anlamıştır.

Japonlarbaşlangıçta, ABD'nin Palau Adası'nı ele geçireceğini beklemekteydi. Zira A-Go Harekât Planı yayımlandıktan sonra, 25 Japon denizaltısının bir kısmı 14 Mayıs 1944'ten itibaren Yeni Gine Adası'nın doğusunda bulunan Admiralty Adaları'nın 120 deniz mili kuzeydoğusuna keşif-gözetleme amacıyla sevk edilmiştir. Diğer bir kısmı ise Marshall ve Mariana Adaları civarına sevk

24 Erdoğan Dümen, a.g.e., ss. 143-144.

25 Erdoğan Dümen, a.g.e., s. 144.

26 William T. Y'Blood, a.g.e., s. 29.

27 Emmet P. Forrestel, a.g.e., ss. 135-136.

28 Friedrich Ruge, a.g.e., s. 196.

edilmiştir. Admiralty Adaları kuzeydoğusuna gönderilen denizaltılar, sonarlı ABD muhripleri tarafından batırılmış, diğer bölgelerdeki denizaltıların da bir kısmı batırılmış, kalanlar ise harekâta katkı sağlayamamıştır. Japonların 25 denizaltısının 17'si batırılmış olduğundan Japonlar bu stratejik silahtan savaş süresince istedikleri şekilde faydalanamamıştır.²⁹

Amiral Spruance, 17 Haziran 1944 günü öğleden sonra harekât planını açıklamış ve uçak gemilerinden kalkacak savaş uçakları ile Japon Donanmasının öncelikle uçak gemilerinin, müteakiben muharebe gemilerinin ve kruvazörlerinin etkisiz hâle getirilmesini emretmiştir.³⁰ Muharebe öncesi tüm gemilerin yakıt bütünlemeleri yapılmış ve sürat avantajının kaybedilmemesi planlanmıştır. Filipin Denizi Savaşı'na katılan ABD ve Japonya'ya ait unsurlar Tablo-1'de belirtilmiştir.

Tablo-1: ABD ve Japonya'nın Kuvvet Yapıları³¹

GEMİLER	ABD	JAPONYA
Uçak Gemisi	7	5
Hafif Uçak Gemisi	8	4
Muharebe Gemisi	7	5
Ağır Kruvazör	8	11
Hafif Kruvazör	13	2
Muhrip	69	28
Denizaltı	28	25
TOPLAM	140	80
UÇAKLAR	ABD	JAPONYA
Avcı	475	222
Bombardıman	232	113
Torpedo Atıcı	134	95
Uçak Gemisi Konuşlu Toplam Uçak Sayısı	841	430
Deniz Uçağı	65	43
TOPLAM	906	473

Uçak Gemisi Görev Kuvveti-58'in komutanı olan Koramiral Mark Mitscher kendisine bağlı olan dört uçak gemisi görev grubunu Saipan Adası batısında tertiplemiş, kuzeyden güneye aralarında 12 deniz mili olacak şekilde mevki almalarını sağlamıştır. Muharebe Hattı Görev Grubu-58.7'ye ait savaş gemilerini ise uçak gemisi görev gruplarının batısında görevlendirmiştir.³² Amiral Spruance, Görev Kuvveti-58 tarafından

29 William T. Y'Blood, a.g.e., ss. 20-21.

30 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 136.

31 Samuel Eliot Morison, The Two Ocean War, Back Bay Books, Boston, 1963, s. 333.

32 Emmet P. Forrestel, a.g.e., ss. 136-137.

Saipan Adası'nın angajmanlar ile etki altına alınmasını, ayrıca gündüz batı istikametinde, muhasım su üstü unsurlarının aranıp bulunmasını ve öncelikle uçak gemilerinin imha edilmesini, gece periyodunda ise Saipan Adası istikametinde birliğe yaklaşımlarını emretmiştir.³³ 17 Haziran 1944 akşamı yapılan muhabere kestirmesi ile Japon Donanmasının, Saipan Adası'nın 257 kerterizi 500-600 deniz mili civarında olduğu tespit edilmiştir. Amiral Mitscher alınan bu istihbarat bilgisine istinaden gece yarısından sonra 270 rotasına dönerek sabah gün doğumundan önce Japon Donanmasına hava taarruzu gerçekleştirmeyi teklif etmiş ancak Amiral Spruance bu bilginin kesin olmayabileceğine yönelik kanaati nedeniyle teklifi uygun görmemiştir. Bu kararı nedeniyle, Japon Donanmasını imha etme fırsatını kaçırdığı eleştirileri kendisine yöneltilmiştir.³⁴ Ancak Amiral Spruance'un görevi; Saipan, Tinian ve Guam Adaları'nı ele geçirmek ve öncelikle Saipan Adası'na amfibi harekât yapmak olarak belirlenmiştir.³⁵

Japon Donanmasının o güne kadar taarruz şekli genel olarak kuvvetin bölünerek farklı yönlerden taarruz edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Amiral Spruance iki Japon filosunun bölgeye yaklaştığını bilmesine rağmen iki filonun birleştiğine dair kesin bilgi alamamıştır. Bu nedenle amfibi harekâtı destekleyecek ve karaya çıkmış birlikleri koruyacak uygun bir mesafede bulunmayı planlamıştır. Amiral Spruance, Japonların olası bir aldatma harekâtı sonucunda kuvvet kaptırılması ihtimali olduğundan taarruzi harekâta müsaade etmemiştir.³⁶ Buna karşın Amiral Ozawa, Mariana Adaları'nda konuşlu keşif uçakları vasıtasıyla ABD Donanmasının tertiplenmesine ilişkin mevki bilgilerini muharebe öncesinde almıştır. Amiral Spruance, 18/19 Haziran 1944 gecesi Japon Donanmasının nerede olduğuna ilişkin net bilgi alamamıştır. Mevki bilgisi elde etmek üzere Saipan'ın çevresinde, yaklaşık 700 deniz millik mesafenin deniz karakol uçakları ile taranmasını emretmiştir.³⁷

19 Haziran 1944 sabahı saat 09.59'da birliğin 150 deniz mili batısında Japon savaş uçakları tespit edilmiş, saat 10.23'ten öğlen saatlerine kadar ABD savaş uçakları uçuş güvertelerini terk etmiştir.³⁸ Japonlar ilk hava taarruzunu 69 uçak ile yapmış, ABD savaş uçakları kendi birliklerinin 60 deniz mili batısında Japon uçakları ile 10.36'da hava muharebesine başlamıştır. Japon savaş uçaklarının 3 ya da 4 tanesi muharebe hattını geçerek USS South Dakota'ya bomba atabilmiş ancak büyük bir hasar verememiştir. Bu taarruzda Japon uçaklarının üçte ikisi etkisiz hâle

33 Friedrich Ruge, a.g.e., s. 196.

34 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 137.

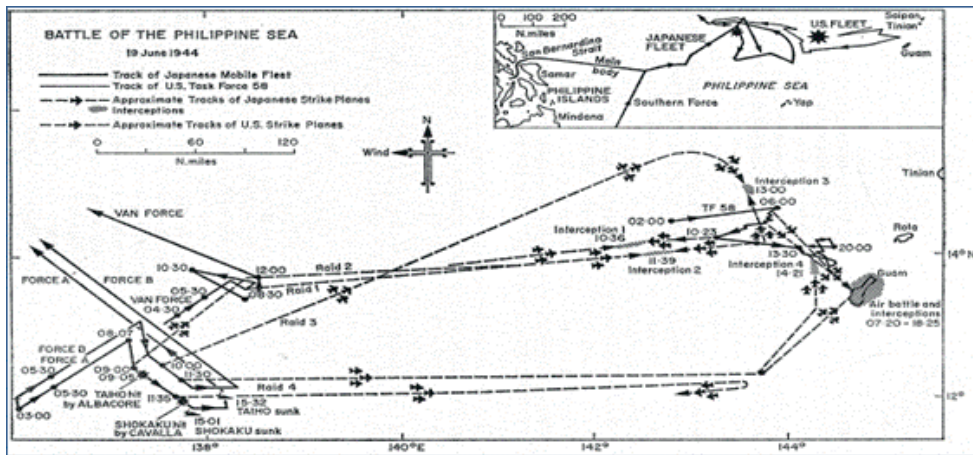
35 Phil Greene, a.g.y., s. 10.

36 Emmet P. Forrestel, a.g.e., ss. 137-138.

37 Emmet P. Forrestel, a.g.e., ss. 138-139.

38 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 339.

getirilmiş, hiçbir ABD uçak gemisine hava taarruzu gerçekleştirilmemiştir.³⁹ Japonlar ikinci hava taarruzunu 11.39'da 128 uçakla yapmış, birliğin 60 deniz mili batısında, bu uçakların 70'i ABD savaş uçakları tarafından düşürülmüştür. Muharebe hattına taarruz eden 20 uçak ise hava savunma atışları ile düşürülmüştür. Muharebe hattındaki savaş gemileri ile diğer görev gruplarındaki uçak gemilerine önemli bir hasar verememişlerdir. Toplam 97 Japon savaş uçağı ikinci dalga taarruzunda düşürülmüştür.⁴⁰ Japonların üçüncü hava taarruzu IJN Ryuho ve IJN Junyo uçak gemilerinden sabah 10.00'da kalkan⁴¹ 47 savaş uçağı ile yapılmış, 20 uçak hedefini bulamadığı için geri dönmüştür. Kalan Japon uçakları 13.00'da, ABD savaş gemilerinin 50 deniz mili kuzeybatısında ABD savaş uçakları ile hava-hava muharebesine girmiştir. Japonların 20 uçağı ABD'nin muharebe hattını geçmesine rağmen büyük bir etki yaratamamış, buna karşın 7 Japon savaş uçağı düşmüştür.⁴² Dördüncü ve son Japon hava taarruzu, IJN Ryuho ve IJN Junyo uçak gemilerinden kalkan 82 uçakla 14.21'de gerçekleşmiş, yalnız savaş gemilerine küçük hasarlar vermişlerdir.⁴³ Bu taarruzun ilk grubu olan 24 uçağın 15'i düşürülmüş, muharebeye girmeden Guam Adası'na gitmeye çalışan 49 Japon savaş uçağının 30'u havada, kalan 19'u adaya inerken ABD savaş uçakları tarafından vurularak kullanılmaz hâle getirilmiştir.⁴⁴ Dördüncü taarruzun sonunda toplam 73 Japon savaş uçağı imha edilmiştir.⁴⁵ Japon hava taarruz planı aşağıda, Şekil-1'de gösterilmiştir.

Şekil-1: Japon Donanması Hava Taarruz Planı (19 Haziran 1944)⁴⁶

39 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 139.

40 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 139.

41 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 339-342.

42 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 139.

43 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 342.

44 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 342.

45 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 139.

46 <https://weaponsandwarfare.com/2016/02/16/battle-of-philippine-sea-ii/> (Erişim Tarihi: 10.5.2022).

Rüzgârın doğudan esmesi nedeniyle, ABD uçak gemileri doğulu rotalarda uçuş harekâtı icra etmek zorunda kalmış, Görev Kuvveti-58 ile batıda bulunan Japon deniz unsurları arasındaki 350 deniz millik mesafe kapanmamıştır. Bu mesafe, uçak gemilerinden kalkan ABD savaş uçaklarının menzili dışında kaldığından, Japon savaş gemileri ABD uçakları ile karşılaşmamıştır.⁴⁷ Düşük seviyede zırhlarının olması yüksek yakıt kapasitesi nedeniyle Japon uçaklarının menzil üstünlüğü bulunmaktaydı. Amiral Ozawa bu nedenle uçaklarının Guam Adası'na giderek yakıt ve onarım desteği aldıktan sonra 600-700 deniz mili uçabileceğini değerlendirmiştir.⁴⁸ Ancak Amiral Spruance, ABD savaş uçakları ile Guam Adası'nı baskı altına almış ve stratejik taarruzlar ile yerde bulunan 50 Japon savaş uçağını imha etmiş, inmeye veya kalkmaya çalışan birçok uçağı düşürmüş ve Amiral Ozawa'nın planını bozmuştur. Guam Adası'ndaki harekât 19 Haziran 1944 akşam 18.45'te sona ermiştir.⁴⁹

ABD denizaltısı USS Albacore, 19 Haziran 1944 sabahı hava harekâtına henüz başlamış olan Japon uçak gemisi IJN Taiho'ya, 09.05'te altı torpido ile taarruz etmiş ve bir torpido isabeti sağlayarak üzerindeki 13 uçak ile birlikte batırmıştır.⁵⁰ Amiral Ozawa, sancak gemisi IJN Taiho'dan, IJN Zuikaku uçak gemisine geçmiştir. USS Cavalla denizaltısı ise, 19 Haziran 1944 öğlen 11.35'te IJN Shokuku uçak gemisine altı torpido ile taarruzu etmiş ve dört torpido isabeti ile batırmıştır.⁵¹ Japon uçak gemilerine denizaltılar tarafından yapılan taarruz zamanı ve mevkileri Şekil-1'de gösterilmiştir.

Savaş sonunda ABD tarafından yayımlanan ilk raporlara göre savaşın ilk gününde toplam 358 Japon savaş uçağı ve deniz uçağı düşürülmüştür. ABD ise bu raporlara göre toplam 30 savaş uçağı ve 27 pilot kaybetmiştir.⁵² Bu kesin galibiyet sonrasında denizden Saipan Adası'na amfibi harekât yapan unsurlara müdahale edecek Japon Donanmasına ait unsur da kalmamıştır.

Amiral Ozawa, 19 Haziran 1944 akşam saatlerinde kuzeybatıya dönerek birlikten uzaklaşmaya başlamıştır. Amiral Mitscher bölgeden uzaklaşan Japon unsurlarını takip ederek imha etmek amacıyla Amiral Spruance'den müsaade istemiştir. Amiral Mitscher Japon gemilerini bulmak için deniz karakol uçaklarını kuzeybatı istikametine göndermiş ancak Japon deniz unsurlarını bulamamıştır. Amiral Ozawa, elinde kalan deniz ve hava unsurlarının yakıt bütünlemesini yapıp ertesi gün tekrar bölgeye dönmek

47 Erdoğan Dümen, a.g.e., s. 150.

48 Erdoğan Dümen, a.g.e., s. 150.

49 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 139.

50 Friedrich Ruge, a.g.e., s. 198.

51 Friedrich Ruge, a.g.e., s. 198.

52 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 140.

istese de elindeki 430 savaş uçağından yalnız 100 tanesi harbe hazır durumda kaldığından bu kararından vazgeçmiştir.⁵³ Amiral Mitscher'in emri gereği USS Enterprice'tan kalkan uçaklar 20 Haziran 1944'te saat 15.40'ta birliğin 220 deniz mili kuzeybatısında Japon deniz unsurları olduğunu rapor etmiştir. Amiral Mitscher yoğun hava taarruzu uygulamayı ve harekâtın gecikmemesi ve fırsatın kaçırılmaması için, harekâtın başlangıç saatinin geç olması nedeniyle hava harekâtı hitamında dönen uçakları uçak gemilerine gece almayı teklif etmiştir.⁵⁴ Amiral Spruance'un onayı hitamında 216 savaş uçağı 16.30'da kaldırılarak Japon gemilerine sevk edilmiş, yapılan yoğun hava taarruzları ve kuvvetli manevralar nedeniyle uçakların yakıtları azalmış ve gece dönüş manevrası riskli hâle gelmiştir. Buna rağmen gün batımına doğru 2 Japon yakıt gemisi hava taarruzları ile IJN Hiyo uçak gemisi Harita-3'te kırmızı ile gösterilen mevkide savaş uçaklarından yapılan torpido taarruzu ile batırılmıştır.⁵⁵

Bu muharebede, Japon uçak gemilerinden havalanan 75 Japon savaş uçağının 35'i kurtulabilmiş, 20 ABD savaş uçağı düşmüştür. Saat 20.00'dan sonra dönmeye başlayan uçakların, uçak gemilerini görmesi için Amiral Spruance'un onayıyla gemi aydınlatmaları açılmış, ancak 80 ABD savaş uçağı uçak gemilerine ulaşmadan düşmüştür. Pilotların bir kısmı kurtarılırken 38 pilot ise kaybolmuştur.⁵⁶

Amiral Ozawa ve emrindeki unsurlar, Okinawa Adası'na 300 deniz mili, ABD unsurlarına 400 deniz mili uzakta olduğundan, Amiral Spruance, 21 Haziran 1944 akşamı Japon unsurlarını izleme faaliyetlerini sona erdirmiştir.⁵⁷ Japonlar savaşın ikinci günündeki kayıplarla birlikte toplam 476 uçak ve 445 uçuş bölümü personelini kaybetmiştir. Kaybedilen uçakların 395'i uçak gemisi konulu savaş uçağı, 31'i muharebe gemileri/kruvazörlerde bulunan deniz uçağı⁵⁸ ve 50'si Guam'da yerde vurulan savaş uçaklarından oluşmaktadır. Ayrıca Japon Donanmasının; 3 uçak gemisi ve 2 yakıt tankeri batırılmış, 4 uçak gemisi, 1 muharebe gemisi, 1 kruvazör ile 1 tanker çeşitli derecede hasar almıştır. ABD ise toplam 130 savaş uçağı ile 76 uçuş bölümü personelini⁵⁹ kaybetmiştir. Bu kayıpların çoğu da 20 Haziran 1944 gecesini uçakların gemilere dönüşü esnasında gerçekleşmiştir.⁶⁰ Filipin Denizi Savaşı'nda savaş uçağı düşürme sayısı açısından muazzam bir başarı sağlandığından, ABD bu savaşı "Marianalar'da Hindi Avı" (Marianas Turkey Shoot) olarak adlandırmıştır.⁶¹

53 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 142.

54 Emmet P. Forrestel, a.g.e., ss. 142-143.

55 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 143.

56 Erdoğan Dümen, a.g.e., s. 152.

57 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 145.

58 Naval Chronology World War II, U.S. Government Printing Office, Washington, 1955, s. 93.

59 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 344.

60 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 333.

61 Phil Greene, a.g.y., s. 9.

2. Filipin Denizi Savaşı'nın Taktiksel Olarak ve Harp Prensipleri Açısından Değerlendirilmesi

Savaşın başlangıcından önce her iki taraf unsurlarının da tespit edilerek tanımlanmış deniz resminin tesis edilmesi hayati öneme sahiptir. Bu bölümde Japon Donanmasının ve ABD Donanmasının uyguladığı taktikler ele alınarak uygulanan planlar harp prensipleri açısından değerlendirilmiştir.

Japon Donanması, platform bazında yapılan kuvvet mukayesesine göre aşağıda, Tablo-2'de belirtilen oranlara göre ABD Donanmasına kıyasla, hem muharip su üstü unsurları hem de hava unsurları açısından zayıf durumda bulunmaktaydı. Bu savaşta gemilerin karşılıklı savaşmaması ve savaşın ağırlıklı hava-hava muharebesi ya da su üstü unsurlarına havadan taarruz şeklinde gerçekleşmesi nedeniyle yalnız platform bazında kuvvet mukayesesini yapmış, top ve torpido sayıları kapsamında kuvvet mukayesesini yapılmamıştır.

Tablo-2: ABD ve Japonya'nın Kuvvet Mukayesesini⁶²

UNSURLAR	ABD	JAPONYA	KUVVET MUKAYESESİ
Uçak Gemisi	15	9	1/0,6
Uçak	841	430	1/0,5
Muharebe Gemisi	7	5	1/0,7
Kruvazör	21	13	1/0,6
Muhrip	69	28	1/0,4

ABD'nin taktik anlayışı harekate şu şekilde yansımıştır;

- Amiral Spruance'un görevi, Saipan, Tinian ve Guam Adaları'nın ele geçirilmesi ve öncelikle Saipan Adası'na amfibi harekât yapılması olarak belirlenmiştir.
- Japon ana karasına giden yakıt tankerleri hedef alınarak savaş öncesinde Japonya'nın yakıt sıkıntısı yaşaması sağlanmıştır.
- Saipan Adası'na silah, mühimmat ve personel transferi yapacak 7 gemiden oluşan Japon konvoyunun 5 tanesi, amfibi harekât öncesinde denizaltılar ile batırılmış, adanın silah ve mühimmat bütünlemesi engellenmiştir.⁶³
- Keşif gözetleme kapsamında görevlendirilen denizaltılar ve keşif uçakları ile Japon Donanma unsurlarının liman çıkışlarından itibaren tespit/teşhisine çalışılmıştır.
- Keşif-gözetleme unsurlarından alınan bilgilere istinaden 5'inci Filoya ait tüm görev grubu komutanlarına, Japon gemilerinin 17 Haziran 1944'te Mariana Adaları bölgesine gelecekleri bilgisi verilerek hazır olmaları ve bölgeye toplanmaları sağlanmıştır.

62 Emmet P. Forrestel, a.g.e., s. 136.

63 Friedrich Ruge, a.g.e., s. 195.

- İki uçak gemisi görev grubu, savaşın başlangıcından önce Iwo Jima ve Chichi Jima Adaları'na hava taarruzu yapmak üzere görevlendirilmiş, adalardaki askerî tesisler etki altına alınarak harekât bölgesinin kuzeyden hava taarruzlarına karşı emniyeti sağlanmıştır.

- Harp öncesinde keşif uçağı sorti sayısı artırılmış, radarlı uçaklar kullanılarak Mariana Adaları'nın batı, doğu ve güneyinde 24 saat esaslı olarak tanımlanmış deniz resminin tesis edilmesine çalışılmıştır.

- Harekât alanında Japon Donanma unsurlarının intikal rotaları üzerinde ABD denizaltı karakol sahaları tesis edilmiş ve harbin başlaması ile ABD denizaltılarından etkin torpido taarruzları gerçekleştirilmiştir.

- Deniz karakol uçakları ve sonarlı muhripler ile etkin şekilde denizaltı savunma harbi (DSH) uygulanmış ve Japon denizaltıları etkisiz hâle getirilerek sürpriz yaratma şansı verilmemiştir.

- Muhabere kestirmesi yapılarak hedef bilgisi elde edilmiş ve birliğin alarm seviyesi yükseltilmiştir.

- Amiral Spruance nihai hareket tarzını tedafüi olarak belirlemiş, amfibi harekâtı ve bu harekâtı destekleyecek kara birliklerini koruyacak mesafeden uzaklaşmayacak şekilde Saipan Adası batısında bulunmuş, Japonların olası bir aldatma harekâtı yapması ihtimaline karşı doğudan esen rüzgârı da göz önüne alarak kuzeyden güneye olacak şekilde tertiplenmiştir.

- Guam Adası'nın ele geçirilmesi görevi ertelenmiş, bu maksatla görevli olan görev kuvvetinden muharip su üstü unsuru kaydırılmış, Saipan, Tinian ve Guam Adası'na harekât yapan/yapacak görev kuvvetlerindeki unsurlar ve personel, muharebe bölgesinin doğusuna, emniyetli sahaya alınmıştır.

- Japonların hava harekâtında destekleyici rol oynayan Mariana Adaları'ndaki hava alanları ve yerde bulunan uçaklar etkisiz hâle getirilmiştir.

- Japon gemilerinin ve uçaklarının radar gözetlemesi etkin şekilde yapılmış, muharebe hava devriyesi (CAP) yapılarak birlik hava savunma tedbirleri alınmış, hava-hava muharebesine girecek uçaklar kuvvet, zaman ve mekân faktörlerine uygun şekilde görevlendirmiş ve uçak gemileri birinci öncelikli fiziki hedef olarak alınmıştır.

- Hava muharebesi hitamında yapılan yeni planlama ile bölgeden uzaklaşan Japon Donanmasına ait uçak gemileri, muharebe gemileri ve destek gemilerinin imhası kapsamında hava ve denizaltı taarruzu planlaması yapılmıştır.

ABD Donanmasının hareket tarzı harp prensipleri açısından incelendiğinde;

- Hava üsleri ve özellikle denizaltılar için lojistik destek imkânları olan Mariana Adaları'ndan, öncelikle Saipan, Tinian ve Guam'ın ele geçirilmesinin planlanması, Saipan Adası'na amfibi harekât yapılması, bu harekâtı engellemeye çalışacak Japon uçak gemilerinin birinci öncelikli fiziki hedef

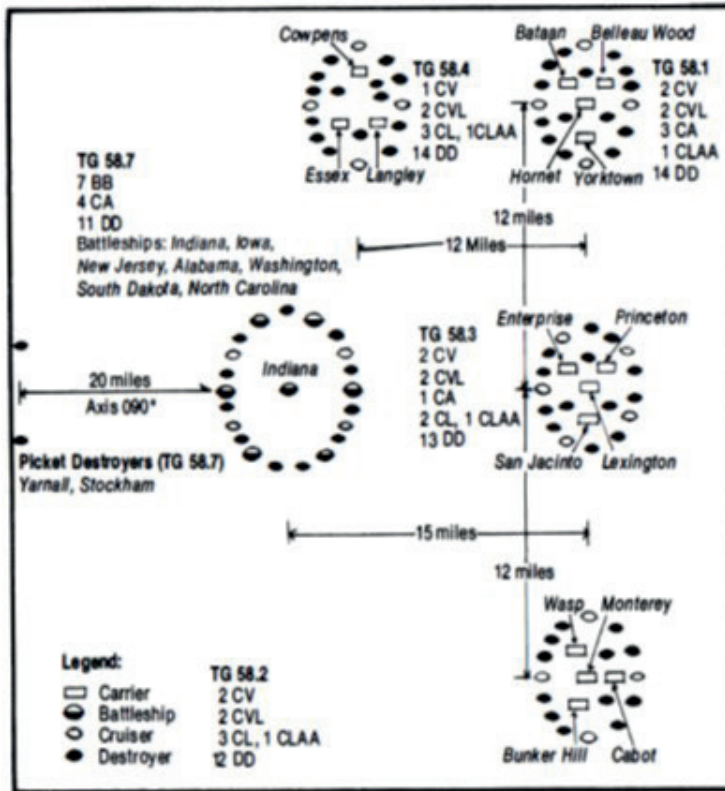
olarak alınarak 3 tanesinin imha edilmesi, hedef prensibine,

• 5'inci Filo'ya bağlı beş görev grubunun harekât alanında aynı komuta hiyerarşisi içerisinde görev yapması, emir-komuta birliği prensibine,

• Japon Donanmasına ait unsurların bölgeye intikalinden önce dağınık durumda bulunan dört görev grubunun (GG 58.1, GG 58.2, GG 58.3, GG 58.4) hava unsurlarını kullanacak şekilde Mariana Adaları batısında kuzeyden güneye tertiplenmesi, muharebe hattı görev grubunun (GG 58.7) ilk savunma hattını oluşturması, refakat eden muharip unsurların (muharebe gemileri, kruvazör, muhrip) aşağıda yer alan Şekil-2'de olduğu gibi hava savunma tertibinde mevki alması, manevra prensibine,

• Japon Donanmasının bölgeye yaklaşması sonucunda Guam Adası'nın ele geçirilmesi görevinin iptal edilmesi nedeniyle amfibi harekât kapsamında görevli unsurların muharebe bölgesinden uzaklaştırılması, emniyet prensibine,

• Vazifenin yerine getirilmesi kapsamında adaların ele geçirilmesi görevinin icrasının tehlikeye düşmemesi amacıyla tedafüi karakterde bir planlama ile birliğin hava savunması kapsamında kademeli olarak tertiplenmesi ve uçakların etkin şekilde kullanılması, sadelik prensibine,

Şekil-2: Görev Kuvveti-58'in Hava Savunma Tertibi⁶⁴

64 William T. Y'Blood, a.g.e., s. 98.

- Japonların Pasifik'teki geri çekilmesine karşın, ABD'nin sahip olduğu üstün deniz gücüyle Japonların savaşıma azim ve iradesini kırarak bir taktik anlayışla muharebeye girmesi, moral prensibine uymakta olduğu görülmektedir.

Japonya'nın taktik anlayışı ise harekate şu şekilde yansımıştır:

- Savaş uçakları Pasifik'teki adalarda bulunan birçok hava meydanına dağıtılmıştır.⁶⁵ Bu nedenle Japonya, harekâtını Guam, Rota ve Yap Adaları'na konuşlu 90-100 adet savaş uçağı ile desteklemeyi planlamış, ancak ABD'ye karşı hava üstünlüğü sağlayacak bir kuvveti oluşturamamıştır.⁶⁶

- Kuvvet mukayesesine göre ABD Donanmasının belirgin şekilde üstün olması nedeniyle, Amiral Ugaki emrindeki Batjan Kuvveti'ni Yeni Gine batısındaki Batjan Adası'ndan ileri harekete geçirerek Amiral Ozawa'ya tahsisli Ana Kuvvet'in emrine vermiştir.⁶⁷

- Tertiplenmeye iki farklı bölgeden başlanmış, birliklerin farklı bölgelerden harekât bölgesine intikal ettirilmesiyle, kendi unsurlarının tespit ve teşhisini zorlaştırıcı tedbir alınmıştır.

- Her iki görev kuvvetinin harp başlangıcından önce randevu tesis ederek birleşmesi ve kuvvet konsantrasyonunu sağlanması planlanmış, Amiral Spruance'un beklediğinin aksine farklı yönlerden taarruz edecek şekilde birlik bölünmemiştir.

- Mariana Adaları'nda bulunan keşif uçakları vasıtasıyla ABD Donanmasının tertibi ve mevki bilgisi Amiral Ozawa'ya sürekli aktarılmıştır.

- Her iki kuvvete de ikmal birliği tahsis edilmiş ve manevra gücünü en iyi şekilde kullanabilmek maksadıyla tüm yüzer unsurların yakıt bütünlemesi harp başlangıcından önce tamamlanmıştır.

- Japon uçaklarının menzili keşif görevlerinde 560 deniz mili, taarruz görevlerinde 300 deniz mili, ABD uçaklarının menzili ise keşif görevlerinde 325 deniz mili, taarruz görevlerinde 200 deniz milidir.⁶⁸ Uçak sayısı açısından kuvvet üstünlüğü ABD'de olduğundan, Japon Donanması kuvvet kaptırılmaması maksadıyla kendi uçaklarının menzil avantajını kullanarak ABD savaş uçaklarının menzili dışında kalacak şekilde tertiplenmiştir. Japon uçaklarının menzil avantajı göz önüne alınarak yapılan hava taarruzları ile hem uçakların hem de muharip su üstü unsurlarının etki altına alınması planlanmıştır.

65 Afif Büyüktuğrul, a.g.e., s. 477.

66 Phil Greene, a.g.y, s. 8.

67 Erdoğan Dümen, a.g.e., ss. 144-146.

68 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 333.

• Japonya’da yaşanan yakıt sıkıntısı nedeniyle riskli bir hâl tarzı benimsenerek uçakların muharebe esnasında Guam Adası’nda bulunan hava üslerinden yakıt ve cephane alması ve dönüşlerinde su üstü unsurlarına taarruz ederek uçak gemilerine intikal ettirilmeleri planlanmıştır.

• Harekât bölgesinin geniş olması nedeniyle hava şartları ya da insan hatası nedeniyle paket taarruzu yapan Japon savaş uçaklarının bir kısmının, havada oluşan kaos ortamından da faydalanarak tespit edilmeden muharebe hattını geçmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda dört ayrı hava taarruzu planlanmış, öncelikle ABD uçak gemilerine, müteakiben savaş gemileri ile düşük ateş gücüne sahip amfibi çıkarma gemilerine kayıp/hasar verilmesine çalışılmıştır. Uçak gemileri birinci öncelikli fiziki hedef olarak alınmıştır.

Japon Donanması’nın hareket tarzı harp prensipleri açısından incelendiğinde;

• Hava üsleri ve lojistik destek imkânları olması açısından Japon Donanması için kritik öneme haiz olan Mariana Adaları’nın, ABD tarafından ele geçirilmesini önlemek amacıyla öncelikle uçak gemileri olmak üzere su üstü muharip unsurlarına kayıp/hasar verilmesine çalışılması, hedef prensibine,

• Kuvvet mukayesesine göre dezavantajlı olunmasına rağmen harp başlangıcından önce kuvvet konsantrasyonun sağlanması ve koordineli hava taarruzlarının yapılması, emir-komuta birliği ve taarruz prensibine,

• Japon Donanmasına ait uçak gemilerinin ve savaş gemilerinin ABD savaş uçaklarının menzili dışında tutularak taarruza uğramayacak şekilde tertiplenmesi, emniyet prensibine uymakta olduğu tespit edilmiştir.

ABD ve Japon Donanmalarının, Filipin Denizi Savaşı’nda uyguladığı taktikler ve her iki ülkenin komuta kademesinin verdiği kararlar savaşın kaderini etkilemiştir. Bu nedenle, savaş süresince uygulanan taktiklerden ve verilen kararlardan alınan dersler aşağıdaki bölümde ayrıca ele alınmıştır.

3. Filipin Denizi Savaşı’ndan Alınan Dersler

Japon İmparatorluk Donanması pilotları 1941 yılında 700 saat eğitim alırken, ABD Donanmasındaki pilotlar sadece 305 saat eğitim almıştır. Buna karşın 1944’e gelindiğinde Japon Donanması, hem yaşadığı akaryakıt sıkıntısı hem de harp süresince kaybettiği eğitimli savaş pilotlarının yerini süratle doldurabilmek için eğitim süresini kısaltarak 275 saate indirmiş, bunun aksine ABD Donanması 1944 yılına kadar pilot eğitimlerini 305 saatten 525 saate çıkarmıştır.⁶⁹ Bu çerçevede, Japon pilotların eğitim seviyesinin düşüklüğü ve tecrübe eksikliği nedeniyle savaş esnasında Japonya’nın uçak kaybının ABD’ye

⁶⁹ Mark Gribbell, The Battles of Philippine Sea and Leyte Gulf, A Senior Honors Thesis, Ohio State University, Ohio, June 2005, s. 11.

göre çok daha fazla olduğu değerlendirilmiştir. Günümüzde pilotların eğitim standartlarının barış döneminden itibaren hiçbir şekilde düşürülmemesi, harp döneminde olası pilot kayıplarının olacağı varsayılarak, pilot-koltuk oranının önceden belirlenmesi ve bu orana göre istihdamın sağlanması için gerekli çalışmaların yapılması faydalı olacaktır.

ABD keşif uçaklarında ve su üstü muharip unsurlarında radar kullanılması, Japonların ise bu imkânının olmaması tespit ve teşhiste ABD'ye büyük üstünlük sağlamıştır. Bu üstünlük angajman başarısını da yanında getirmiş ve ABD'nin kayıplarının Japon Donanmasına nazaran çok daha az olmasına katkı sağlamıştır. Günümüzde, dünyadaki sensör ve silah teknolojilerinin yakından takip edilmesi, muhasım ülkelerin kazandığı imkân ve kabiliyetlere göre gerekli modernizasyon ve inşa faaliyetlerinin yapılması önem arz etmektedir.

ABD Donanmasına ait denizaltılar, 19 Haziran 1944'te, hava-hava muharebesi icra edilirken kritik yer ve zamanda yaptığı torpido angajmanları ile iki Japon uçak gemisini batırmış, ayrıca uçak gemisinde bulunan uçakların da kaybedilmesine sebep olmuştur. Muhasımın azim ve iradesini kıracak stratejik bir silah olan denizaltılar, Filipin Denizi Savaşı'nda Japonya'nın kaybeden taraf olmasını hızlandırmıştır. Günümüzde denizaltılar hâlâ stratejik seviyedeki konumunu sürdürdüğünden, denizaltıların harp döneminde kullanılacağı sahaların etkinliğinin irdelenmesi ve barış döneminde torpido atış eğitimlerinin tatbikat planlamalarına dâhil edilmesi uygun bir hâl tarzı olacaktır.

Japon denizaltıları 1942 yılında başarı göstererek ABD savaş gemilerini batırmıştır. Ancak Atlantik Savaşları'ndaki Alman taktiklerine göre kullanılan Japon denizaltıları, Pasifik Deniz Savaşları'nda ABD Donanması tarafından imha edilmeye başlanmış, daha sonra ucuz maliyeti nedeniyle çok sayıda cep denizaltısı inşa edilmesine rağmen okyanusta bu denizaltıların etkin kullanımı mümkün olmamıştır.⁷⁰ Günümüzde donanma unsurlarını en etkin ve caydırıcı şekilde oluşturmak önemlidir. Bunun için envantere alınacak unsurların kullanılacakları denizlere uygun şekilde dizayn ve inşa edilmesinin harbin kazanılmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Japonlar, denizaltıları ve su üstü unsurları arasındaki işbirliğini ABD Donanması kadar başarılı şekilde icra edememiştir. Bunun sebebi, ABD Donanmasının açık denizde tertiplenmesi, bu nedenle muhabere ve radar imkânlarından daha fazla faydalanmasından kaynaklanmaktadır. Japonlar ise dar boğazlar ve adalar arasından intikal etmek zorunda kalmış, koordinasyon zafiyeti yaşamıştır.⁷¹ Günümüzde koordinasyon usullerinin harp öncesinde

70 Mark Gribbell, a.g.y., s. 23.

71 Afif Büyüktuğrul, a.g.e., s. 477.

eksiksiz şekilde uygulanması, bu hususların planlara tam olarak yansıtılması ve muhabere vasıtalarının zorlu coğrafi ve meteorolojik şartlara uygun şekilde dizayn edilmesi amacıyla gerekli düzenlemelerin yapılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

ABD savaş gemilerinde bulunan Savaş Harekât Merkezleri (SHM) sayesinde, gemilerin hava savunması Japon gemilerine oranla daha etkili şekilde yapılmıştır.⁷² Günümüzde de SHM personelinin koordineli çalışması önemini korumaktadır. Bu kapsamda SHM personelinin tim eğitimlerinin aksatılmadan yapılması, SHM koordinasyonu açısından gerekli olan muhabere ve bilgi sistemlerinin gelişen teknolojilere uygun olacak şekilde geliştirilmesi, yüzer unsurların bekasının sağlanmasına önemli katkılar sağlamaya devam edecektir.

ABD Donanmasına ait savaş gemilerinde bulunan uçaksavar silahları Guadalcanal'da yaşanan savaşlardan sonra yenilenmiş ve geliştirilmiştir. ABD tarafından geliştirilen “proximity tapalı” (zaman ayarlı) hava savunma mermileri hedef civarında patlayarak çok miktarda parçaya ayrılacak şekilde geliştirilmiştir. Bu nedenle çok sayıda Japon savaş uçağı hava savunma atışları ile düşürülebilmektedir.⁷³ Günümüzde hava savunma sistemleri ve hava savunma silahları sürekli gelişmektedir. Birlik hava savunmasının etkin şekilde yapılması kapsamında, hava savunma sistemlerinin son teknolojiye haiz olacak şekilde gemilerde bulunması harbin geleceğini tayin edecek en kritik hususlardan birisi olacaktır.

ABD uçak gemileri Japon uçak gemilerine nazaran daha hızlı şekilde uçakları indirebilmekte, silah yükünü tamamlayabilmekte ve uçurabilmektedir. Bu nedenle, Japonların ABD 5'inci Filosunu hazırlıksız yakalama şansı olmamıştır.⁷⁴ Günümüzde eğitim tekrarlarının standardına uygun olacak şekilde yapılması, helikopter, deniz karakol (D/K) uçakları, silahlı insansız hava aracı (SİHA) ve gelecekte envantere girecek savaş uçaklarının silahlarının en kısa sürede yüklenmesi sayesinde personelin cephaneye ve mühimmat yüklemeye olan ünsiyeti artacak, kazanılan sürat gerçek durumda muharip unsurlara erken angajman imkanı sağlayacaktır.

ABD savaş uçaklarının en fazla kaybedildiği olay, ABD savaş uçaklarının Japon gemilerine taarruz etmelerini müteakip gece uçak gemilerine dönmeleri esnasında meydana gelmiştir. Bu nedenle, günümüzde gece şartlarında uçuş harekâtı yapılması ve atış usullerinin denenmesi, barış döneminden itibaren personelin bu hassas faaliyetlere olan ünsiyetini artıracak ve emniyet tedbirlerine uymalarını sağlayacaktır.

72 Mark Gribbell, a.g.y., s. 21.

73 Mark Gribbell, a.g.y., s. 22.

74 Mark Gribbell, a.g.y., s. 22.

Japon Donanması uçak gemisi sayısı ABD Donanmasına göre daha az olduğundan hava muharebesi ve su üstü muharebesinde ABD'ye üstünlük sağlayamamıştır. Japon Donanması 1944 yılının başlarından itibaren bu durumun farkına varmış ve yeni uçak gemisi inşa programına başlamış ancak bunları tamamlayamamıştır. Japonların başlangıçta süper muharebe gemileri inşa etmesi Japonlara para ve zaman kaybettirmiş, ABD bu dönemde daha fazla uçak gemisi inşa etmiş ve uçak gemileri savaşın kaderini belirlemiştir.⁷⁵ Bu kapsamda, barış zamanından itibaren muhasım ülkeler ile yapılacak kuvvet mukayesesine ve kullanılacakları coğrafyaya göre gemi inşa programlarının revize edilmesi, platform bazında bu güce erişilemeyecek ise envanterdeki silahların menzil üstünlüğü ve miktarının fazla olmasının sağlanması harekât alanında üstünlüğün sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

Filipin Denizi Savaşı'nda Japon Donanması'nın ABD Donanmasına göre iki avantajı bulunmaktaydı. Bu avantajlar; Japon uçaklarının rakiplerine göre menzil üstünlüğünün olması ve uçak harekâtı için uygun rüzgâr yönü ve şiddetinin doğudan esmesi nedeniyle lehlerine olmasıdır. Amiral Ozawa bu avantajları gözetenek Görev Kuvveti-58'e taarruz etmeye ve ABD'nin hava saldırılarına karşı, ABD uçaklarının menzili dışında kalacak şekilde tertiplenmeye karar vermiştir.⁷⁶ Diğer taraftan Amiral Ozawa, filosunun emniyeti açısından uçakları maksimum menzilde kullanmayı hedeflediğinden, muharebe sonunda dönecek uçakların riskli şekilde Guam Adası'ndan yakıt ikmali yapmasını planlamıştır. Ancak Amiral Ozawa, Guam Adası'na yapılan ABD taarruzlarından ve hava meydanına hasar verildiğinden bilgisi olmadan bu kararı vermiş ve hava unsurlarının kaybının artmasına neden olmuştur.⁷⁷ Akaryakıt, cephane ve yiyecek gibi kritik önemdeki ikmal malzemelerinin eksikliği harp döneminde savaşın kaybedilmesine neden olabilir. Bu nedenle günümüzde lojistik destek planlarının barış döneminden itibaren güncel tutulması, değerli mühimmat stok miktarları, mühimmatın değişim ve bakım zamanlarının birlikleri zafiyete uğratmayacak şekilde planlanması önem arz etmektedir. Ayrıca birlik komutanları tarafından harekât alanında planları etkileyecek riskli hususlar tekrar gözden geçirilmeli ve muharebe bölgesi hakkında detaylı bilgi toplanarak hâl tarzının başarıya ulaştırılması hedeflenmelidir.

Japonlar, Orta Pasifik'te inisiyatif kaybetmemek ve ABD Donanmasının bölgedeki adaları ele geçirmesini önlemek üzere karaya konuşlu savaş uçaklarını farklı adalara dağıtmıştır. Bu durum da taarruzi olarak kuvvet üstünlüğü oluşturulmak istendiğinde, karada konuşlu uçaklardan beklenen verimin alınamaması ile sonuçlanmıştır.⁷⁸ Taarruzi olarak icra edilecek bir

⁷⁵ Mark Gribbell, a.g.y., s. 22.

⁷⁶ Mark Gribbell, a.g.y., s.12.

⁷⁷ Phil Greene, a.g.y., s. 8.

⁷⁸ Afif Büyüktuğrul, a.g.e., s. 477.

harekâтта tertiplenme öncesinde kuvvetlerin birleştirilmesine yönelik plan yapılması ve hâl tarzlarının bu duruma göre belirlenmesi uygun olacaktır.

ABD'nin 5'inci Filo komutanı olan Amiral Spruance, filosunun bölgede kalmasına ve Saipan'a yapılan amfibi harekâtı desteklemesine karar vermiş, bu nedenle önce Japonların taarruz etmesini beklemeye başlamıştır. Bu karar ast birlik komutanı olan Görev Kuvveti-58'in komutanı olan Amiral Mitscher tarafından eleştirilmiştir. Üst komutanları tarafından ise verdiği karar nedeniyle övülmüştür.⁷⁹ Her seviyedeki komutan kararını vermeden önce vazifenin yerine getirilmesinde alacağı riskleri iyi hesap etmeli ve ast komutanların tekliflerini bu açıdan incelemelidir. Bu kapsamda, üst makam tarafından verilen vazifenin yerine getirilmesini engelleyebilecek risklerin alınmasından kaçınılması uygun hâl tarzı olacaktır.

Sonuç

II. Dünya Savaşı'nda yaşanan Pasifik Savaşları, alınacak dersler açısından birçok konuda günümüze ışık tutmaktadır. İlk önce Japonya'nın savaş öncesinde, bölgedeki yayılcı hareketlerine bakmak gerekmektedir. Japonya'nın; 1904-1905 Rusya-Japonya Savaşı'nda gösterdiği başarı, 1910 yılında Kore'yi işgali, 1931'de hammadde açısından zengin olan Mançurya'yı işgali ve 1937'de Çin'i işgali kendine güvenini iyice artırmıştır. Japonya'nın II. Dünya Savaşı öncesinde yaşadığı bu genişleme, Pasifik'teki savaşların ayak sesleri olmuştur. Askerî gücünü artıran ve Pasifik'te nüfuz alanını genişleten Japonya, 7 Aralık 1941'de Pearl Harbour'da bulunan ABD Deniz Üssü'ne hava saldırısı gerçekleştirmiştir. ABD kendisine yapılan bu saldırı sonucunda, müttefik devletlerin yanında II. Dünya Savaşı'na girmiştir.

Pasifik Okyanusu'nda yaşanan savaşlarda askerî gücü fazla olan ABD, Orta Pasifik'te ve Güneybatı Pasifik'te bulunan ada, adacık ve mercan adalarını doğudan batıya olacak şekilde sırayla alarak deniz ticaret yollarının kontrolünü ele geçirmeyi hedeflemiştir. Bunun en önemli nedeni, Japonya'nın yakıt, cephane, harp sanayi hammaddesi ve gıda gibi hayati ihtiyaçlarını Doğu Hint Adaları'ndan karşılamasından kaynaklanmıştır. Bu kapsamda Pasifik Savaşları içerisinde yer alan Filipin Denizi Savaşı, deniz kontrolü mücadelesi açısından çok önemli bir yer tutmaktadır. ABD, Filipin Denizi Savaşı'nı kazanarak Pasifik'te hava üstünlüğünü ele geçirmiştir ve savaşın Japonya ana karasına taşınacağı artık görülmüştür. Öte yandan Japon donanması ise deniz hava gücünde yaşadığı büyük kayıplar nedeniyle deniz unsurlarının havadan korunması ve hava desteği imkânını kaybetmiştir. Japon Donanması bu savaştan sonra hava desteğinin sağlanması açısından sadece karada konuşlu uçaklara bağlı kalmış, ancak kara, deniz ve hava kuvvetleri arasındaki

⁷⁹ Phil Greene, a.g.y., ss. 10-13.

koordinasyonsuzluk nedeniyle bu imkândan da yeteri kadar faydalanamamıştır.

Filipin Denizi Savaşı, uçak gemilerinin ve uçak gemilerinden kalkan uçakların yoğun olarak kullanıldığı en büyük savaş olmuştur. II.Dünya Savaşı'nın başında uçak gemisi sayısı bakımından Japon Donanması üstünken, savaşın sonlarına doğru ABD Donanması uçak gemisi sayısı bakımından tartışmasız şekilde üstün hâle gelmiştir. Bu durumun en önemli sebepleri; Japonya'nın maliyeti yüksek olan IJN Yamashi ve IJN Musashi gibi muharebe gemilerinin inşasına öncelik vermesi, ABD'nin ise savaşın başından itibaren uçak gemilerinin önemini çabuk kavrayıp uçak gemisi inşasına ağırlık vermesinden kaynaklanmıştır.

Pasifik Okyanusu'nda ada, adacık, mercan adası ve takımda sayısı çok fazla olduğundan bunların ele geçirilmesi, ABD açısından stratejik derecede önem arz etmiştir. Bu nedenle ABD açısından, denizden karaya kuvvet aktarmak için amfibi çıkarma gemisi inşası önemli hâle gelmiş ve ABD tarafından amfibi harekât imkân ve kabiliyetleri geliştirilmiştir. Orta Pasifik'te bulunan adalara yayılmış olan Japon hava meydanlarından kalkan uçaklar ve bu adaları gizlenmek için kullanılan Japon su üstü unsurları ve denizaltıları, ABD'nin amfibi unsurlarına Japon ana karasından uzakta taarruz etme imkânına sahipti. Bunun bilincinde olan ABD, uçak gemilerinin yanı sıra uçak sayısını ve uçakların manevra gücü ile ateş gücünü de üstün hâle getirecek şekilde hareket etmiştir. Ayrıca radar ve sonarın ABD Donanması tarafından etkin şekilde kullanılması kuvvet çarpanı etkisi yaratmıştır. ABD, radar ve sonarın kullanımı ile elde ettiği erken ihbar bilgileri sayesinde Japonya'nın Pasifik'te sahip olduğu adalardan kaynaklanan coğrafi üstünlüğünü dengelemiştir. ABD böylece, elde ettiği üstün hava ve deniz gücü sayesinde Japonya'yı kademeli olarak ana karasına doğru geri çekilmeye mecbur bırakmıştır.

Filipin Denizi Savaşı'nın sonucunu belirleyen bir diğer önemli husus, Japon pilotların eğitim seviyesinin ve tecrübesinin yaşanan kayıplarla birlikte azalması olmuştur. Bu nedenle uçak gemilerinden ya da karadan kalkan uçaklar, hava-hava muharebesinde başarılı olamamış, ABD Donanmasına istenen hasar/kayı verememenin yanı sıra kendi su üstü unsurlarına da yeterli hava desteğini sağlayamamıştır. ABD savaş gemilerinin hava savunma imkân ve kabiliyetlerinin güçlü olması nedeniyle Japonya'nın kayıpları daha da artmıştır.

Bu savaşta komuta birliği, birlikler arası koordinasyon, muhabere kabiliyetlerinin yeterliliği, denizaltıların etkin ve caydırıcı kullanımı, hava keşfinin etkin şekilde yapılması, istihbarat paylaşımı, teknolojik üstünlük, amfibi harekât ve hava üstünlüğü, deniz ticaret yollarının kontrol edilmesi gibi hususlar öne çıkmıştır. Bu hususlar günümüzde de önemini korurken, barış döneminden itibaren teknolojik üstünlüğü sağlamanın, milli imkânlarla

bulunulan coğrafyaya göre deniz kuvveti oluşturma ve geliştirmenin yanı sıra hava üstünlüğünü sağlayacak hava savunma ve hava unsurlarına sahip olmanın gelecekte gerçekleşebilecek bir savaşın kaderini belirleyeceği görülmektedir.

Kaynakça

Kitaplar

- APATAY, Çetinkaya; Port Arthur'dan Pearl Harbour'a Pasifik'te Olup Bitenler, Deniz Basımevi, İstanbul, 2002.
- BÜYÜKTUĞRUL, Afif; İkinci Dünya Harbinde Deniz Harb Sanatı, Deniz Basımevi, İstanbul, 1964.
- DÜMEN, Erdoğan; Denizde II. Dünya Harbi; Pasifik Harekâtı, Deniz Basımevi, İstanbul, 1990.
- FORRESTEL, E.P.; Admiral Raymond A.Spruance, USN; A Study in Command, U.S. Government Printing Office, Washington, 1966.
- MORİSON, Samuel Eliot; The Two Ocean War, Back Bay Books, Boston, 1963.
- RUGE, Friedrich; Pasifikte Olup Bitenler; Karar Pasifik'te (1941-1945), çev. Sami Gültay, Deniz Basımevi, İstanbul, 1967.
- SEARS, David; The Last Epic Naval Battle; Voices from Leyte Gulf, Greenwood Publishing Group, Connecticut, 2005.
- Y'BLOOD, William T., Red Sun Setting, Naval Institute Press, Annapolis, Maryland, 2003.
- Raporlar, Tezler ve Savaş Kronolojisi
- GREENE, Phil, "Admiral Spruance and the Battle of Philippine Sea! A Brilliant Victory or a Bungled Opportunity?", National Defense University, National War College, Core Course Essay.
- GRİBBEL, Mark; The Battles of Philippine Sea and Leyte Gulf, A Senior Honors Thesis, Ohio State University, Ohio, June 2005.
- Naval History Division Office of the Chief of Naval Operations Navy Department, Naval Chronology World War II, U.S. Government Printing Office, Washington, 1955.

İnternet Kaynakları

- PritzkerMilitary İnternet Sayfası, Map of the Mariana Islands,
<https://www.pritzkerMilitary.org/explore/museum/permanent-current-upcoming-exhibits/allied-race-victory-air-land-and-sea-ca/map-mariana-islan> (Erişim Tarihi: 16.5.2022).
- WarfareHistoryNetwork İnternet Sayfası, Battle of the Philippine Sea & The 'Great Marianas Turkey Shoot', <https://warfareHistoryNetwork.com/2017/01/18/battle-of-the-philippine-sea-the-great-marianas-turkey-shoot/> (Erişim Tarihi: 16.5.2022).
- Alamy İnternet Sayfası, Battle of the Philippine Sea 18-21 June 1944, World War 2 Pacific, 1961 Map, <https://www.alamy.com/battle-of-the-philippine-sea-18-21-june-1944-world-war-2-pacific-1961-map-image242587440.html> (Erişim Tarihi: 16.5.2022).
- WeaponsandWarfare İnternet Sayfası, Battle of Philippine Sea II,
<https://weaponsandwarfare.com/2016/02/16/battle-of-philippine-sea-ii/> (Erişim Tarihi: 10.5.2022).

■ Dz.Kur.Bnb. Deniz KARADUMAN*

STRATEJİK YÖNETİM VE PLANLAMA ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME VE STRATEJİK DÜŞÜNME YAKLAŞIMLARI

* MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, 3'üncü Dönem Komuta ve Kurmay Eğitimi.

Öz

Sürekli değişken ve dinamik bir ortamda faaliyet gösteren kurumların ve işletmelerin, mevcut durumu ile çevre koşullarını iyi analiz etmesi ve elde ettiği saptamalar doğrultusunda gerekli eylem planlarının hayata geçirilmesine yönelik Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama sürecini içselleştirmesi kaçınılmazdır. Özel sektörün yanı sıra, kamu sektöründe de faaliyet gösteren tüm organizasyonlar, küreselleşme ve bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan rekabet olgusu karşısında Stratejik Planlama yaparken stratejik karar alabilmeye eskisinden daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bağlamda, günümüz rekabet ortamında Stratejik Düşünme, Stratejik Yönetim literatüründe daha da fazla önem kazanarak popülerliği giderek artan ve farklı disiplinlerden araştırmacılar tarafından da incelenen bir konu hâline gelmiştir. Bu çalışmada, Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama üzerine genel bir değerlendirme yapılarak Stratejik Düşünme ile ilişkisi ve etkileşimi ele alınmış ve Stratejik Düşünme sürecine ilişkin unsurlar ve yaklaşımlar kapsamlı şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Stratejik Yönetim, Stratejik Planlama, Stratejik Düşünme, Rekabet Ortamı.

“Başkasını ve kendini bilersen sen, yüz kere savaşsan da tehlikeye düşmezsin; başkasını bilmeyip, kendini bilersen bir kazanır bir kaybedersin; hem kendini hem de başkasını bilmezsen, girdiğin her savaşta tehlikedesin demektir.”

“Stratejik etkenlerin çoğunu kendi safında bulunduran kimse daha savaşa girmeden karargâhta kazanmış; bunların azını elinde tutan kimse daha savaşa girmeden yenilmiş sayılır. Stratejisi olmayanları sadece yenilgi bekler.”

Sun Tzu

Giriş

Küreselleşme, iletişim, teknoloji ve bilimde yaşanan hızlı gelişmelerle dünya genelinde artış gösteren rekabet karşısında Stratejik Yönetim olgusu daha da önemli bir hâl almıştır. Özel sektörde olduğu gibi kamu ve kâr amacı izlemeyen organizasyonlar da küreselleşme ve bunun getirdiği rekabet olgusu karşısında daha stratejik hareket etmeye, Strateji Planlama ve karar alma süreçlerini işletmeye, önceki dönemlere kıyasla daha fazla öncelik vermeye başlamışlardır. Stratejik Yönetim, 1980 öncelerinde ilk olarak önde gelen uluslararası şirketlerde/holdinglerde uygulama alanı bulmuş ve günümüzde de irili ufaklı birçok organizasyon tarafından benimsenerek uygulanan bir yöntem hâline gelmiştir.

Stratejik Yönetim; üretim, hizmet sektörleri gibi tüm özel sektörlerde ve kamu kuruluşlarında faaliyet içerisinde olan tüm işletmelerde; içerisinde bulunulan durumun tespitinin en iyi şekilde yapıp ortaya çıkan saptamalar ışığında geleceğe dönük hedef/amaçların belirlenmesini ve bu hedef/amaçların elde edilebilmesi için gerekli aksiyonların oluşturulmasını sağlayan teknik bir yöntemdir.

Son 50 yılda bu alanda çalışmalar artış göstermiş, üniversitelerde stratejiyle alakalı dersler çeşitlenmiş, kamu kurumlarında Stratejik Planlama yapmak mecburi hâle gelmiş, özel sektörde ise yaşanan olaylara stratejik açıdan bakmak bir ayrıcalık olarak değerlendirilmiştir. Bu durumun en temel nedeni, hem kamu hem de özel sektörde, Stratejik Planlamalarını başarılı bir şekilde uygulayan kuruluşların bundan fayda sağlamış olmasıdır. Kamuda Stratejik Planlama kurumların kısa, orta ve uzun dönemli politika ve faaliyetlerine yol gösterirken özel sektörde başarıyla uygulanmış planlar işletmelerin rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü sağlamasına imkân vermiştir. Bilgi teknolojileri bir yandan bilgiye erişimi, bilgiyi yorumlamayı ve paylaşmayı hızlandırırken diğer yandan aynı bilgiyi başka kuruluşlara ve rakiplere karşı korumayı da zorlaştırmaktadır. Kişiler, kuruluşlar ve devlet arasındaki etkileşim hiç olmadığı kadar dinamiktir. Artık kâğıt üzerinde mükemmel planlar yapmak yeterli değildir. İşletmelerin, mükemmel planların yanı sıra geleceği zihninde kurgulayabilen ve stratejik düşünebilen yöneticilere ihtiyacı vardır. Stratejik Düşünme, işlerin her zaman doğrusal ve metodik yaklaşımlarla çözülemeyeceğini anlamaktır. Çünkü işletmeleri kuşatmış olan çevresel belirsizlikleri anlamamanın ve aşmanın öncülü, zihinsel becerileri kullanabilmektir.¹ Stratejik Düşünme, sistematik planlar silsilesi değil bilişsel planlamaların örüntüsüdür. Takip edilecek bir yol haritasından ziyade, varış noktasına kadar gidilecek bütün yolların kuş bakışı görüntüsüdür. Dolayısıyla Stratejik Düşünme geleceği öngörmektir. Fakat geçmişte neler olup bittiğini anlamayan yöneticilerin, gelecekte neler olabileceğini kestirebilmesi mümkün değildir. Bu anlamda stratejik düşünebilen insanlar ileri doğru bakarak geçmiş, geriye doğru bakarak geleceği görebilen insanlardır.

Stratejik Düşünme, çalkantılı çevre ve yüksek rekabet ortamında karmaşık olaylara yenilikçi çözümler sunabilme, rekabetin kurallarını değiştirebilme ve geleceği resmedebilme potansiyeli taşımaktadır.² Stratejik Düşünme, işletme yöneticilerinin etraflarındaki kaotik dünyanın gizemlerini çözme

1 Matthew R. Fairholm ve Michael Card, "Perspectives of Strategic Thinking: From Controlling Chaos To Embracing It", Journal of Management & Organization, 2009, Cilt:15, Sayı:1, 17-30, s.22, https://www.researchgate.net/publication/237650322_Perspectives_of_strategic_thinking_From_controlling_chaos_to_embracing_it (Erişim Tarihi:3.12.2020).

2 Shaker A. Zahra ve Satish Nambisan, "Entrepreneurship and Strategic Thinking in Business Ecosystems", Business Horizons, 2012, Cilt:55, Sayı:3, 219-229, s.220, <https://research.utwente.nl/files/6804939/entrepreneurship.pdf> (Erişim Tarihi:3.12.2020).

ve işletme amaçlarına yönelik güçleri kullanmanın önemli bir yoludur. Bu anlamda yöneticilerin stratejik düşünebilme becerileri, onları amaçlarını gerçekleştirecek yolda tedbirli, kararlı ve tutarlı davranmaya sevk edecek önemli bir motivasyon aracıdır.

Stratejik Düşünme çevresel farkındalığın artmasına ve detayların anlam kazanmasına yardımcı olur. Bu sayede işletme yöneticilerinin içsel/dışsal engelleri algılamaları ve aşmaları kolaylaşır. İlaveten, Stratejik Düşünme işletme çevresine dair boşlukların doldurulması, farklı olaylar arasında nedensellik bağının kurulması, belirsizliklerin giderilmesi ve geleceğe yönelik zihinsel engellerin kaldırılmasıdır. Stratejik Düşünme işletmeyi etkisi altına alan karmaşık olayları anlamlandırarak stratejik karar vermeye yarayan analitik bir araçtır. Sonuç olarak Stratejik Düşünme'nin, işletmecilik faaliyetleri açısından temel önermesi, işletmenin rekabet pozisyonuyla stratejik seçenekleri arasında bir denge olması gereğidir. Çünkü işletmeler belirledikleri rekabet konumuna uygun bir strateji belirlemek durumundadırlar.

Stratejik Düşünme, Stratejik Yönetim literatüründe hâlihazırda kabul görmüş bir tanıma sahip olmamakla beraber, son çeyrek asırlık zaman diliminde popülerliği giderek artan ve farklı disiplinlerden araştırmacılar tarafından da incelenen ve irdelenen bir konu hâline gelmiştir. Bu anlamda kavramın tanım yelpazesinin geniş olması nedeniyle kavram üzerine geliştirilen çeşitli modeller ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada söz konusu Stratejik Düşünme modellerine ayrıca değinilmiştir.

Temel araştırma sorusu “Yöneticiler açısından Stratejik Düşünme, Stratejik Yönetim ile strateji oluşturma ve uygulama sürecinin bir parçası mıdır?” olan bu çalışmada, Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama üzerine genel bir değerlendirme yapılarak Stratejik Düşünme ile ilişkisi ele alınmış ve Stratejik Düşünme sürecine ilişkin unsurlar ve yaklaşımlar kapsamlı şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, strateji olgusunun kavramsal gelişiminden hareket ederek modern Stratejik Yönetim sürecinden doğan ve daha geniş bir boyut kazanan Stratejik Planlama ve Stratejik Düşünme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu çalışmada, araştırma yöntemi olarak nitel yöntemler kullanılmış olup metodolojik olarak literatür taramasından azami şekilde istifade edilmeye çalışılmıştır.

1. Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama'nın Kavramsal Açıklaması

Yönetim biliminde yer alan mühim bir çalışma ve araştırma konusu olan Stratejik Yönetim, günümüzde popülerliğini korumaya devam etmektedir. Küreselleşmeyle birlikte artan rekabet ortamında Stratejik Yönetim, işletmelerin ise vazgeçilmezi hâline evrilmiştir.

Stratejik Yönetim alanında yapmış olduğu çalışmalarla ve araştırmalarla

bilinen John M. Bryson, Stratejik Yönetim ile ilgili şu tanımı yapmıştır: “Stratejik Yönetim, bir organizasyonun ne yaptığını, varlık nedenini ve gelecekte ulaşmak istediği hedefleri ortaya koyan bir yönetim tekniğidir.”³

Yönetim biliminde çalışmalarıyla bilinen bir diğer araştırmacı olan W. Barry ise Stratejik Yönetimi ile ilgili şöyle bir tanım gerçekleştirmiştir: “Stratejik Yönetim, bir organizasyonun gelecekte varmak istediği hedefleri ve bu hedefe nasıl ulaşılacağını gösteren süreci analiz eder.”⁴

Drucker ise, Stratejik Yönetim’in ana işlevinin “misyonu baştan sona düşünerek faaliyet alanımız nedir? ne olmalıdır? sorularını sorarak belirlediği hedefler üzerinden, aldığı kararların sonuçlarını vermesini sağlamak” şeklinde ileri sürmüştür.⁵

Stratejik Yönetim, bir organizasyonun ortaya koyduğu hedeflere varabilmesi amacıyla gerekli aksiyonların geliştirilmesini, bu aksiyonların planlanarak uygulanmasının sağlanmasını ve kontrolünü ifade etmektedir. Yani Stratejik Yönetim, rekabetin arttığı ortamda organizasyonların rakipleriyle rekabet edebilmeleri için neyi nasıl yapmaları gerektiği ve ne tür aksiyonlar gerçekleştirmesi gerektiğini irdeleyen bir araştırma konusudur.⁶

Stratejik Planlama ise Stratejik Yönetim’in bir aşamasını oluşturmaktadır. Bir organizasyonda belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için aksiyonlar oluşturulurken ilk olarak bu aksiyonların bir planlaması yapılmaktadır. Ardından planlanan bu aksiyonların kontrollü bir şekilde uygulanması sağlanmakta ve son olarak da uygulama sonuçları gözden geçirilmekte ve denetlenmektedir.

Bu açıklamalar doğrultusunda Stratejik Yönetim şu şekilde tanımlanabilmektedir: Stratejik Yönetim; organizasyon üzerinde etkili olan tüm iç ve dış etkenleri dikkate alarak hedefe varmak için kullanılan araç ve süreçlerin yönetimidir. Stratejik Yönetim’de hedef, alt yapısı sağlam stratejiler oluşturarak bunları tatbik etmek ve neticelerini denetlemektir.⁷

3 John M. Bryson, “Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations”, Long Range Planning, 1988, Cilt:21, Sayı:1, 73-81, s.78, <https://www.theaidsinstitute.org/sites/default/files/attachments/Strategic%20Planning%20Article.pdf> (Erişim Tarihi:3.12.2020).

4 Bryan W. Barry, Strategic Planning Workbook for Public and Nonprofit Organizations, Amherst H. Wilder Foundation, St Paul, 1986, s.10.

5 Peter F. Drucker, Management, 1’inci Baskı, Taylor&Francis, Philadelphia, 1999, s.15, https://www.academia.edu/35149943/Peter_F_Drucker_Management_Rev_Ed (Erişim Tarihi:3.12.2020).

6 Yunus Erol, Stratejik Yönetimde SWOT Analizi ve Bir İşletmede Uygulanması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, ss.3-4, <https://acikerisim.iku.edu.tr/bitstream/handle/11413/5322/Yunus%20Erol%20YL%20Tez.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi:3.12.2020).

7 Yunus Erol, a.g.e., s.4.

1.1. Stratejik Yönetim’de Kullanılan Analiz Çeşitleri

Stratejik Yönetim’de çevrenin durumunu analiz eden birçok yöntem bulunmaktadır. Stratejik Yönetim’in başlıca aracı olan SWOT Analizi aynı zamanda Stratejik Yönetim’in en önemli aşamasıdır. Bir diğer teknik, dış çevre analizinde yer alan mali, kültürel, teknolojik unsurları içeren PEST Analizi’dir. PEST Analizi; Politik, Ekonomik, Sosyal ve Teknoloji kelimelerinin kısaltılmasından oluşmaktadır. Bu analiz, faktörlerin incelenmesi sonucunda hangisinin önemli olduğunu tespit etmek ve bütün faktörlerin etkilerini saptamak için yapılmaktadır.⁸

Çevre analizi yapılmasını sağlayarak Stratejik Yönetim’e katkı sağlayan diğer bir teknik de Gap Analizi’dir. Bu analiz, risk analizi anlamına gelmekte olup yatırım yapılacak işlerin risk derecesini belirlemek için yapılmaktadır.⁹ Strateji geliştiren organizasyonlarda diğer bir önemli husus da sektördeki rekabete etkisi olan Beş Kuvvet Modeli’dir. Bu kuvvetler; mevcut rakipler, sektöre yeni girecek firmalar, ikame ürün ve hizmetler, tedarikçiler ve alıcılardır.¹⁰

Literatürde, Stratejik Yönetim’de en sık kullanılan yöntem SWOT Analizi olup bu analizin yapılmasının sonrasında stratejik kararların doğru ve güvenli alınabilmesi için kullanılan bir takım teknikler mevcuttur. Bunlar; Portföy Analizi, Q-Sort Analizi, Kalite Çemberleri, Fayda-Maliyet Analizi, Benchmarking, Delphi Tekniği ve Nominal Grup Tekniği, Dengeli Ölçüm Kartları gibi tekniklerdir.⁹

1.2. Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama Sürecinin Aşamaları

Stratejik Yönetim süreci esasen üç temel aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar; stratejilerin planlanması ve geliştirilmesi, stratejilerin tatbiki ve müteakiben de gözden geçirilmesi ve denetlenmesidir.¹¹ Bu aşamalar aşağıda detaylı şekilde belirtilmiştir.

- Stratejilerin Planlanması ve Geliştirilmesi Aşaması: İlk olarak, organizasyonun iç/dış durum değerlendirmesinin yapılabilmesi amacıyla SWOT Analizi uygulanmaktadır. Analiz neticesinde elde edilen veriler

8 Nadire Yapar Üstünoğlu, SWOT Analizinin Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreciyle Sayısallaştırılması Üzerine Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2019, s.15, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=vjszP7PzV0HebcjFEvDfwGafYr41kNtSCpd_dLz6qkEPiNmxqfFRIHtnBEtxM5mI (Erişim Tarihi:3.12.2020).

9 Nadire Yapar Üstünoğlu, a.g.e., s.16.

10 Michael E. Porter, On Competition, Harvard Business Review (çev. K. Tanrıyar), Optimist Yayınları, İstanbul, 2008, s.4.

11 Coşkun Can Aktan, 2000’li Yıllarda Yeni Yönetim Teknikleri (2) Stratejik Yönetim, TÜGİAD Yayını, İstanbul, 1999, s.25.

doğrultusunda stratejik eylemler belirlenerek bu yönde planlama yapılmaktadır. Stratejik Planlama’da önemli nokta, eylem kararlarının alınması ve bu yönde stratejik yol haritasının çizilmesidir. Buna ilave olarak, kurum kültürüne uygun içselleştirilebilecek ortak ilke, amaç ve değerler paralelinde misyon ve vizyon bu aşamada oluşturulmaktadır.

- Stratejilerin Uygulanması: İlk aşamada yapılan analizler neticesinde karara bağlanan stratejik eylemlerin, üst yönetim mesuliyetinde ve diğer pozisyonlardaki alt yöneticilerle iş birliği içerisinde uygulanması bu aşamada gerçekleştirilmektedir.

- Uygulanan Stratejilerin Gözden Geçirilmesi ve Denetimi: Tatbik edilen stratejik eylemlerin gözden geçirilmesi ve denetimi ise üçüncü aşamada gerçekleştirilmektedir. Değerlendirme neticesinde arzu edilen sonucun elde edilemediğinin tespiti hâlinde veya içinde bulunulan koşulların gerektirdiği durumlarda Stratejik Planlama’da revizyon yapılabilmektedir.

I. AŞAMA	II. AŞAMA	III AŞAMA	IV. AŞAMA	V. AŞAMA
SWOT (İç Durum Analizi)	Vizyon	İç Stratejiler	Üst Yönetim (Konsey)	Değerlendirme
SWOT (Dış Durum Analizi)	Misyon	Dış Stratejiler	Çalışma Grupları	Gözden Geçirme
	Değerler	Genel Strateji	Görev ve Hizmetlerin Devredilmesi	Kontrol
	Amaçlar			Sürekliliğin Sağlanması
Ne durumdayız? Niçin stratejik planlama yapmalıyız?	Nereye/Ne zaman ulaşmak istiyoruz?	İstedığımız yere nasıl ulaşacağız?	Uygulamayı Kim Yapacak?	Başarıya ulaşılabilir mi? Uygulamanın sonuçları nelerdir?
Ne?	Nereye?	Nasıl?	Kim?	Gözden Geçirme?
Niçin?	Ne Zaman?			

Şekil-1: Stratejik Yönetim Süreci Akış Şeması.¹²

Daha geniş/kapsamlı şekilde geliştirilen ve beş aşamadan oluşan “Stratejik Yönetim Süreci Akış Şeması” Şekil-1’de sunulmuştur. Birinci aşamada; süreci yönetecek ve sürece yön verecek strateji uzmanlarının görev/fonksiyonları belirlenmektedir. İkinci aşamada, “Ne?” ve “Niçin?” sorularına cevap aranmaktadır. Bu noktada niçin Stratejik Yönetim uygulamasına ihtiyaç duyulduğu ortaya konulmalıdır. Bu ihtiyaç doğrultusunda da, organizasyonun mevcut durumunun analizini mümkün kılan SWOT Analizi uygulanmaktadır. Üçüncü aşamada, süreç sonunda ulaşılmak istenen noktanın belirlenmesiyle vizyon ve misyon beyannamelerinin hazırlanması gerçekleştirilmektedir. Dördüncü aşamada, belirlenen hedeflere nasıl ulaşılabilmesine yönelik

¹² Coşkun Can Aktan, a.g.e., s.25.

stratejiler yaratılmaktadır. Bu aşamada Portföy ve Rekabet Analizlerinden istifadeyle strateji tercihlerinin yapılması önemli bir hususu teşkil etmektedir. Son aşamada ise tatbik edilen plan gözden geçirilmekte ve gerektiği durumlarda planda birtakım revizyonlar veya rötuşlar yapılmaktadır.

Tüm bu aşamalar Tablo-1’de gösterilen “Stratejik Planlama Süreci Akış Şeması”nda daha kapsamlı şekilde irdelenmiştir. Bu süreçte SWOT Analizi en önemli bölümü oluşturmaktadır.

Tablo-1: Stratejik Planlama Süreci Akış Şeması.¹³

I. SWOT ANALİZİ	
İÇ DURUM ANALİZİ	DIŞ DURUM ANALİZİ
<p>Ⓢ Güçlü Yönler</p> <p>Ⓦ Zayıf Yönler</p>	<p>Ⓞ Fırsatlar</p> <p>Ⓣ Tehlikeler</p>
<p>I. A. ORGANİZASYONDA İÇ DURUM ANALİZİ</p> <ul style="list-style-type: none">• Organizasyonun güçlü olduğu yönler• Organizasyonun zayıf olduğu yönler• Organizasyon imajı ve kültürü• Organizasyon yapısı, sistemi ve süreçleri• Organizasyonda insan kaynakları• Ürün ve hizmet kalitesi ve maliyeti• Organizasyonda teknoloji• Performans durumu	<p>III. A. GENEL STRATEJİ, REKABET AVANTAJI VE REKABET GÜCÜ ANALİZLERİ</p> <ul style="list-style-type: none">• McKinsey Matrisi• Porter Rekabet Stratejisi• BCG Ürün Portföy Matrisi• Ürün Yaşam Endeksi• Piyasa/Rekabet Matrisi
<p>I. B. ORGANİZASYONDA DIŞ DURUM ANALİZİ</p> <ul style="list-style-type: none">• Piyasa yapısı• Piyasadaki rekabet yapısı• Teknoloji• Müşteri gruplarının ihtiyaçları ve beklentileri• Demografi• Makro ekonomik yapı ve ekonomik istikrar• Politik karar alma süreci ve politik istikrar	<p>III. B. İÇ STRATEJİ</p> <ul style="list-style-type: none">• Organizasyon Yapısı Stratejisi• İnsan Kaynakları Stratejisi• Eğitim Stratejisi• Araştırma ve Geliştirme Stratejisi• Teknoloji Stratejisi• Ürün Geliştirme Stratejisi• Toplum Kalite Stratejisi• Mali Planlama ve Finans Stratejisi• Organizasyonun İç İmajı
<p>II. A. VİZYON BİLDİRİSİ</p> <ul style="list-style-type: none">• Organizasyonun gelecekte ulaşmak istediği nokta veya hedefler• Gelecekte gerçekleştirilebilecek ideal hedefler• Vizyon için zaman planlaması	<p>III. C. DIŞ STRATEJİ</p> <ul style="list-style-type: none">• Tüketici Stratejisi• Pazarlama ve Satış Stratejisi• Dağıtım Stratejisi• Tanıtım ve Reklam Stratejisi• Organizasyonun Dış İmajı
<p>II. B. MİSYON BİLDİRİSİ</p> <ul style="list-style-type: none">• Organizasyonun varlık nedeni• Organizasyonun başarmak istediği amaç ve hedefler• İş bölümü ve görev tanımları	<p>III. D. GENEL STRATEJİK YOLLAR</p> <ul style="list-style-type: none">• Büyüme ve Gelişme Stratejisi• Yatırım Stratejisi• Yeniden Yapılanma Stratejisi• Satış (Elden Çıkarma) Stratejisi• Ortak Girişim Stratejisi• Tasfiye Stratejisi
<p>II. C. DEĞERLER VE AHLAK BİLDİRİSİ</p> <ul style="list-style-type: none">• Organizasyon içindeki değerler, ilkeeler ve ahlaki kurallar• Organizasyonun dış değerlere ve ahlaka bakışı (Sosyal sorumluluk)• Organizasyonun global değerlere bakışı	<p>IV. STRATEJİK DEĞERLENDİRME</p> <ul style="list-style-type: none">• Stratejik planın gözden geçirilmesi• Performans değerlendirilmesi ve ölçümü• Sonuçların izlenmesi• Sürekliliğin sağlanması

2. Stratejik Düşünme Tanımı ve Kapsamı

Stratejik Yönetim alanının tartışmalı konularından birisi olan Stratejik Düşünme kavramıyla ne kast edildiği konusunda henüz araştırmacılar arasında tam bir görüş birliği sağlanmış değildir.¹⁴ Goldman ve Casey’ye göre bu durumun iki nedeni bulunmaktadır: Birincisi, uygulayıcı ve teorisyenlerin, Stratejik Planlama, Stratejik Düşünme ve Stratejik Yönetim kavramlarını birbirlerinin yerine kullanması; ikincisi ise, işletme liderlerinin Stratejik Düşünme kavramını tam olarak anlamadıkları için yeterli önemi vermemiş

¹³ Coşkun Can Aktan, a.g.e., ss.26-28.

¹⁴ Eton Lawrence, “Strategic Thinking, A Discussion Paper”, Research Directorate, 1999, s.3, <https://www.hrbartender.com/images/thinking.pdf> (Erişim Tarihi:4.12.2020).

olmalarındır.¹⁵ Bu nedenle, Stratejik Düşünme literatürü incelendiğinde kavrama ilişkin standart ve kabul edilmiş bir tanımı bulunmamaktadır. Kavram bir taraftan Stratejik Planlama ile karşılaştırılarak özgün bir değere kavuşturulmaya çalışılırken diğer taraftan kavrama özgü bir tanım yapma çabaları da devam etmektedir.

Stratejik Düşünme kavramını tanımlama ihtiyacı hissetmeden, zaten kabul edilmiş ortak bir tanımı varmış gibi, başka kavramlarla ilişkilendirenlerin sayısı oldukça fazladır. Örneğin, Altier'e göre düşünce, işletme yönetiminin bilgi edinme sürecindeki hammaddeyi temsil ederken; Stratejik Düşünme, bütün savaşları kazanmayı garanti etmemekle beraber, işletmenin rekabet gücünü artırmak için yöneticilerin verimliliğini, nesnellliğini ve yaratıcılığını artırmaktadır. Aggarwal teknoloji ve küreselleşmeyi işletmelerin yaşam savaşı vermesine neden olan ekonomik ve sosyal dönüşümlerin ana sebepleri olarak ele almıştır. İşletmeler, bu dönüşüme uyum sağlayabilmek için Stratejik Düşünme ve kurumsal planlama süreçlerinde gerekli olan bütün düzenlemeleri yapmalıdırlar. Schoemaker ise senaryo planlamayı Stratejik Düşünme için en önemli araç olarak ele alarak, işletme yöneticilerinin geleceğe yönelik süreci tasarlarken, belirsizlikleri azaltmak adına planlanmış bir senaryo yönteminden yararlanabileceğini vurgulamıştır.¹⁶

Bir başka açıklamadaysa Stratejik Düşünme kavramı, strateji kavramı üzerinden anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Raimond, Mintzberg, Peters ve Waterman gibi düşünürlerden oluşan bir grup, stratejiye sanat gözüyle bakmaktadırlar; başarılı bir strateji, sağ beyin merkezlidir, sezgisel ve yaratıcıdır. Andrews, Ansoff ve Porter gibi temsilcileri olan diğer bir grup ise stratejiyi bilim olarak ele almaktadır. Onlara göre başarılı bir strateji sol beyin merkezlidir, analitik ve istikrarlı olmalıdır. Ohmae, Wilson, Liedtka ve Heracleous gibi temsilcileri olan son bir grup ise stratejinin hem sanat hem de bilim yönüne önem vermektedirler. Ancak bu ikisinin betimleyici ve bütünleştirici gücüyle etkili bir şekilde Stratejik Düşünme meydana gelmektedir.¹⁷ Bu bakış açısına göre beynin sağ kısmının sağladığı yaratıcılıkla sol kısmının sağladığı analitik bakış açısı bir araya gelerek bir Stratejik Düşünme sürekliliğini meydana getirebilmektedir.

15 Ellen F. Goldman ve Andrea Casey, "Building A Culture That Encourages Strategic Thinking", Journal of Leadership & Organizational Studies, 2010, Sayı:17,Cilt:2, 119-128, s.120, https://www.researchgate.net/publication/240286615_Building_a_Culture_That_Encourages_Strategic_Thinking (Erişim Tarihi:4.12.2020).

16 Kevin Gallimore, "Developing Tentative Framework For Strategic Thinking", Manchester Metropolitan Üniversitesi, İşletme Bölümü, 2010, s.4, <https://e-space.mmu.ac.uk/189653/2/Developing%20a%20tentative%20framework%20for%20strategic%20thinking.pdf> (Erişim Tarihi:5.12.2020).

17 Özlem Balaban, Stratejik Düşünce Düzeyleriyle İnsan Kaynakları Yaklaşımları Arasındaki İlişkinin Araştırılması: ISO 500 Örneği, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2011, ss.16-24, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=zqI_ZOqb18GC2fT9c2JGj88fmvkQ6t7zh4TG710GeehVmg4JzfCyFFye4Onalu (Erişim Tarihi:5.12.2020).

Stephoe-Warren, Howat ve Hume ise Stratejik Düşünme'nin hem yönetim hem de psikoloji disiplininin ortak çalışma alanı olduğunu ifade etmişlerdir. Psikoloji alanında stratejik karar vermeye etki eden faktörler irdelenirken; yönetim alanında yapılan çalışmalarda Stratejik Düşünme, planlama ve düşünme eksenli iki süreç olarak incelenmiştir. İki yaklaşım, stratejik karar vermenin odağında neyin olacağı, belirsizlikle nasıl başa çıkılacağı ve karmaşık çevre koşullarına nasıl uyum sağlanması gerektiği gibi konular bakımından içerik olarak oldukça farklı olmalarına rağmen ikisi de stratejik olarak düşünmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁸

Stratejik Düşünme, işlerin her zaman doğru salyaklaşımlarla çözülemeyeceğini anlamaktır. Bu sebeple örgütler çevresel belirsizliklere karşı daha bilgili, atik ve esnek bir şekilde uyum sağlamanın yollarını bulmak zorundadırlar. Stratejik Düşünme tam bu noktada rekabetçi alternatifleri de göz önüne alan bilişsel bir süreç olarak ortaya çıkmakta ve çevre-örgüt belirsizliklerini daha duyarlı ve ihtiyatlı çözümlerin yollarını ortaya koymaktadır.¹⁹ Stratejik olarak düşünmek elbette ki gelecekle alakalı öngörülerde bulunabilmeyi gerektirir. Bu da örgütü etkileyen bütün değişkenlerin yönünü tespit edebilmekle ilgilidir.²⁰ Bu bakımdan senaryo ve tahmin teknikleri, örgütlerin geleceğe yönelik öngörülemez detayları ve olasılıkları keşfetmek adına kullanabilecekleri Stratejik Düşünme yöntemleri olarak dikkat çekmektedir.²¹

Sonuç olarak, işletmelerin çevreleri karar verici pek çok etmenle çevrilidir ve işletmeler bu kararlardan bir şekilde etkilenmektedir. Etkinin derecesi, işletmenin temel becerilerini ne derecede etkin kullanabildiğiyle doğru orantılıdır. Bu sebeple Stratejik Düşünme, bir şekilde rakibe üstün gelme ve bunu da, aynı şeyi onun size uygulamaya çalıştığını akılda tutarak yapma sanatıdır.²²

2.1. Stratejik Düşünme ve Stratejik Planlama Farkı

Stratejik Düşünme yüzyıllar önce askerî organizasyonlar tarafından

18 Antonio Martelli, *Models of Scenario Building and Planning: Facing Uncertainty and Complexity*, Springer, Berlin, 2014, s.214.

19 Lorna Collins vd., "Strategic Thinking in Family Businesses", *Strategic Change*, 2010, Cilt:19, Sayı:1-2, 57-76, s.59, <https://uwe-repository.worktribe.com/OutputFile/994480> (Erişim Tarihi:5.12.2020).

20 Michael Critelli, "Back Where We Belong", *Harvard Business Review*, 2005, Cilt:83, Sayı:5, 47-54, s.48, <https://hbr.org/2005/05/back-where-we-belong> (Erişim Tarihi:5.12.2020).

21 Rafael Ramirez ve John Selsky, "Strategic Planning in Turbulent Environments: A Social Ecology Approach to Scenarios", *Long Range Planning*, 2016, Cilt:49, Sayı:1, 90-102, s.100, <https://daneshyari.com/article/preview/1021177.pdf> (Erişim Tarihi:5.12.2020).

22 Avinash Dixit ve Barry Nalebuff, *Stratejik Düşünme İş, Politika ve Günlük Yaşamın Rekabetçi Yanı*, (çev. Nermin Arık), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1991, s.7, <http://terpconnect.umd.edu/~pswistak/GVPT%20100/Dixit%20and%20Nalebuff.pdf> (Erişim Tarihi:5.12.2020).

geliştirilmiş bir kavramdır. Zira bu organizasyonlar, geleceğe yönelik stratejik kontrolleri yaparken Stratejik Düşünme sayesinde doğru meseleye odaklanabildiklerini keşfetmiş, bu sayede en ideal planları geliştirebilmişlerdir.²³ Nitekim Haycock vd., stratejinin askerî kökeni üzerine yazılmış eserleri inceleyerek kavramın iki boyutta ele alındığını ifade etmişlerdir: Stratejik Vizyon (Stratejinin arkasında yatan düşünce) ve Stratejik İcra (Stratejik Planlama). Benzer şekilde modern işletme literatürü üzerine yaptıkları araştırmalarda da strateji kavramının iki şekilde ele alındığını ifade etmişlerdir: Stratejik Düşünme ve Stratejik Planlama.²⁴

Mintzberg, Stratejik Planlama ile Stratejik Düşünme arasındaki temel yaklaşım farkını açıklayarak Stratejik Planlama'nın analiz, Stratejik Düşünme'nin ise sentez olduğunu iddia etmiştir. Öyle ki, Stratejik Planlama zaten belirlenmiş stratejik program ve yöntemlerin nasıl uygulanacağıyla ilgilenirken Stratejik Düşünme, örgütsel öğrenmenin bir sonucu olarak işletmenin geleceğini inşa edecek sentezi ortaya çıkarabilmektir. Başka bir ifadeyle Stratejik Planlama, sistem ve yöntemlerin analizi iken Stratejik Düşünme sezgisel, yaratıcı ve yenilikçi düşünmenin bir sentezidir.²⁵ Haycock vd.'ne göre ise Stratejik Planlama, stratejilerin sistematik ve mantıklı bir sistem dâhilinde uygulanması anlamına gelirken, Stratejik Düşünme günümüz ekonomisinde karşılaşılan dinamik ve genellikle öngörülemeyen zorlukların üstesinden gelmek için yaratıcı/yenilikçi düşünmeyi teşvik eden bir süreçtir.

Değişen dünya koşullarında Stratejik Planlama genellikle beklenen sonuçları vermediği için işletmelerin, pazarın ve paydaşların talep ve ihtiyaçlarını düzenli bir şekilde göz önünde bulunduran Stratejik Düşünme sürecine önem vermeleri gerektiği bir gerçektir. Öyle ki Stratejik Düşünme'yi farklı kılan, pazar koşullarını dikkate alarak işletmeye rekabet avantajı yaratacak alanları meydana çıkarabilecek potansiyelinin olmasıdır.²⁶ Stratejik Düşünme'yi

23 Stephan South, "Competitive Advantage: The Cornerstone of Strategic Thinking", *Journal of Business Strategy*, 1981, Cilt:1, Sayı:4, 15-25, s.20, https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/eb038908/full/pdf?casa_token=NbkTYx75G1cAAAAA:Z4YUIpa2bk_I6XxfYALKpyvFpXET71depqxWvdwH-8bDkld3Xfz-Fyb9m-Mzd9NHBbTRO0nPbGCREggBQSoKi2uszWLSRbDxIKfaiUHz7u8zhsZNg (Erişim Tarihi:5.12.2020).

24 Ken Haycock vd., "Strategic Thinking and Leadership", *Library Leadership & Management*, 2012, Cilt:26, Sayı:3/4, 1-23, s.1, <https://journals.tdl.org/llm/index.php/llm/article/view/2635/6096> (Erişim Tarihi:5.12.2020).

25 Gail Steptoe-Warren vd., "Strategic Thinking and Decision Making: Literature Review", *Journal of Strategy and Management*, 2011, Cilt:4, Sayı:3, 238-250, s.239, https://www.researchgate.net/publication/254188658_Strategic_thinking_and_decision_making_Literature_review (Erişim Tarihi:6.12.2020).

26 Stephen Millett ve Rolf Leppänen, "The Business Information and Analysis Function: A New Approach to Strategic Thinking and Planning", *Planning Review*, 1991, Cilt:19, Sayı:3, 10-36, s.14, <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/eb054323/full/pdf> (Erişim Tarihi:6.12.2020).

Stratejik Planlama'nın bir öncülü olarak kabul etmek doğru değildir. Aksine işletmeler için doğru olan önce sağlam yapılandırılmış bir stratejik plana sahip olmak, akabinde de çeşitli veri ve bilgi girişleriyle doğrusal Stratejik Planlama sürecini, dinamik Stratejik Düşünme sürecine evirmektir. Bilgiye, yeniliğe ve mantığa dayalı gelişen Stratejik Düşünme süreci stratejik bir karar vermek için en doğru seçenektir.²⁷ Sonuç olarak, Stratejik Planlama'nın doğrusal ve tedbirli bakış açısına karşın Stratejik Düşünme, belirlenmiş kalıpların ve çizilmiş sınırların ötesine geçebilmek, yenilikçi bir bakış açısıyla kararlı bir duruş sergileyebilmek anlamına gelmektedir. Stratejik Planlama ve Stratejik Düşünme ayrımı aşağıda Tablo-2'de özetlenmektedir.

Tablo-2: Stratejik Planlama ve Stratejik Düşünme Ayrımı.²⁸

Stratejik Faktör	Stratejik Planlama	Stratejik Düşünce
Kavram	Analizlere, ölçümlere ve rakamlara dayanır.	Yenilenebilir, üretken ve uyumlu bir süreçtir.
Boyutlar	Finansal ve ekonomik göstergelerdir.	Finansal, ekonomik, sosyal, politik vb. çok yönlüdür.
Strateji Oluşturma	İçer kurulu Kurumsal yönetim ekibi İş birimi yöneticileri	Kurumsal yönetim ekibi İş birimi yöneticileri Departman yöneticileri Stratejiye katkı sunacak çalışanlar
Performans Ölçüleri	Finansal göstergeler Varlık olarak "para" Nicel sonuçlar Statik durum	Kapsamlı göstergeler Varlık olarak "ilişkiler" Nicel ve nitel sonuçlar Dinamik süreç
Analiz	Nesnel Tarafsız	Nesnel ve öznel Bağlamsal
İnsan ve örgüt geliştirme	Maliyet/gider: Karlılık	Yatırım/varlık: Sürdürülebilir büyüme

3. Stratejik Düşünme'ye İlişkin Kuramsal Modeller

Stratejik Düşünme kavramının özgün bir tanıma kavuşturulması çabalarında olduğu gibi, Stratejik Düşünmenin unsurları da farklı araştırmacılar tarafından farklı boyutlarda ele alınmıştır.²⁹ Bazı araştırmacılar Stratejik Düşünme'ye ilişkin görüşlerini çeşitli unsurlar üzerinden izah ederken bazı araştırmacılar ise farklı teorik yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Bu bölümde sırasıyla;

- Tim O'Shannassy'nin kavramsal mikro bakış,

27 Julia Sloan, Learning to Think Strategically, Butterworth-Heinemann, Oxford, 2006, s.25, https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&scid=ZGVmYXVsdGRvbWVpbnxzZDJhdGVnaWN0aGlua2luZ2FuZGdyYXZpdGFzZfGd_40jM0MjVhM_GVjMDc4MzE3YWY (Erişim Tarihi:6.12.2020).

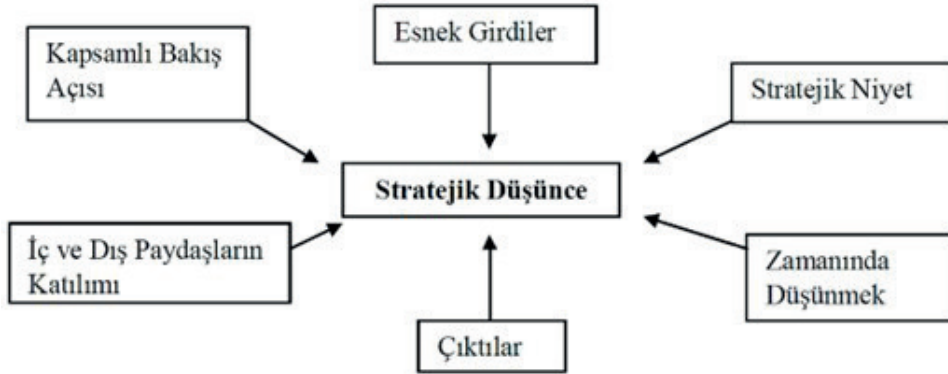
28 Julia Sloan, a.g.e., s.25.

29 Muhammet Kürşat Timuroğlu, Stratejik Düşünce, Öğrenme Yönlülük ve Yenilik, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.27, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=ZeTyprYuef2HkaF3xt4wYjKreBsJno9wZhaOI69_P3fFIBILFLHDwS2mfs1pl2gi (Erişim Tarihi:6.12.2020).

- Jeanne M. Liedtka'nın özel bir düşünce biçimi,
 - Ingrid Bonn'un temel yetenek,
 - George Tovstiga'nın yönetsel bir araç,
 - Henry Mintzberg'in ileri görüşlülük,
 - Kenichi Ohmae'nin sanat,
- olarak Stratejik Düşünme modelleri üzerimde durulacaktır.

3.1. Tim O'Shannassy'e Göre Kavramsal Mikro Bakış Olarak Stratejik Düşünme

O'Shannassy diğer kavramsal çerçeve modellerini de bir araya getirmek suretiyle, "Stratejik Düşünme'ye Kavramsal Mikro Bakış" isimli modelini geliştirmiştir. O'Shannassy'ye göre Stratejik Düşünme, stratejik problemleri çözmenin ve Stratejik Yönetim çerçevesinde firmanın geleceğini birey ve grup düzeyinde inşa etmenin zihinsel bir yoludur. O'Shannassy modelinde Stratejik Düşünme'yi kapsamlı bakış açısı, stratejik niyet, içsel ve dışsal paydaşların katılımı, zamanında düşünmek, esnek girdiler ve çıktılardan oluşan altı unsurdan oluşan bir süreç olarak tasvir etmiştir. O'Shannassy tarafından geliştirilen model aşağıda Şekil-2'de gösterilmiştir.

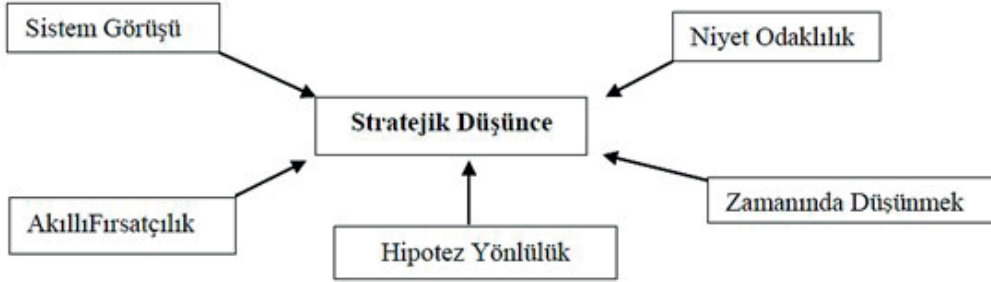
Şekil-2: O'Shannassy, Stratejik Düşünmenin Unsurları.³⁰

3.2. Jeanne M. Liedtka'ya Göre Özel Bir Düşünce Biçimi Olarak Stratejik Düşünme

Liedtka, Stratejik Düşünmeyi belirli özelliklere sahip bir düşünme yöntemi

³⁰ Tim O'Shannassy, Strategic Thinking: A Continuum of Views and Conceptualization, RMIT Business, 1999, s.22, <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.540.9754&rep=rep1&type=pdf> (Erişim Tarihi:6.12.2020).

olarak tanımlamaktadır. Bir başka ifadeyle Liedtka'ya göre Stratejik Düşünme, Mavi Vatan içinde bulunduğu bağlamdan etkilenen bireysel bir etkinliktir. Yani Stratejik Düşünme yaratıcı, yenilikçi ve sıra dışı bir düşünme yöntemi olarak değerlendirilip Temmuz 2022 rekabet avantajı oluşturmanın odak noktası olarak ele alınmalıdır. Liedtka Stratejik Düşünme'nin beş unsurdan meydana geldiğini ifade etmiştir. Bunlar; sistem görüşü, Sayı 11 niyet odaklılık, zamanında düşünme, hipotez yönlülük ve akıllı fırsatçılıktır (Şekil-3).

Şekil-3: Liedtka, Stratejik Düşünmenin Unsurları.³¹

3.3. Ingrid Bonn'a Göre Temel Yetenek Olarak Stratejik Düşünme

Bonn, Stratejik Düşünme'yi çalkantılı çevre koşullarında rekabetçi kalabilmenin ön koşulu olarak değerlendirmektedir. Bonn'a göre Stratejik Planlama ile Stratejik Düşünme iki farklı kavramdır. Bu iki kavram, strateji oluşturma sürecinin farklı evrelerini temsil etmekle birlikte aralarında kuvvetli bir bağ söz konusudur. Nitekim strateji oluşturma çabalarının geliştiği ilk yıllardan itibaren biçimsel olmayan Stratejik Planlama sürecinin, Stratejik Düşünme'yi güçlendirdiği görülmektedir.³²

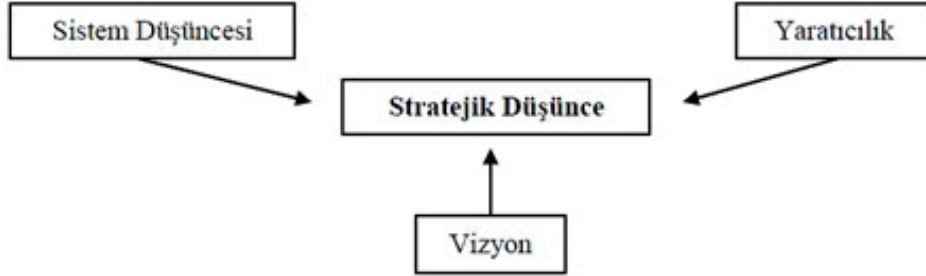
Öte yandan Bonn, Stratejik Düşünme'yi karşılıklı ilişki içinde olan bireysel ve örgütsel seviye olmak üzere iki boyutta ele almaktadır. Çalışanlar, örgütten bağımsız düşünebilecekleri gibi mensubu oldukları örgütün bir üyesi olarak da düşünme sürecinin etkin unsurlarıdır. Bu karşılıklı ilişki ve bağımlılık, Stratejik Düşünme'nin ne ölçüde aksiyon odaklı ve problem çözme kapasitesine sahip olduğunun açık bir göstergesi niteliğindedir.³³ Bu anlamda örgütsel bağlılıkla örgütsel öğrenme

31 Jeanne Liedtka, "Strategic Thinking: Can it be Taught?", Long Range Planning, 1998, Cilt:31, s.122, https://www.researchgate.net/publication/269096111_Can_Strategic_Thinking_Be-Taught (Erişim Tarihi:6.12.2020).

32 Ingrid Bonn ve Chris Christodoulou, "From Strategic Planning To Strategic Management", Long Range Planning, 1996, Cilt:29, Sayı:4, 543-551, s.546, <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/0024630196000465?token=DA1D27FB82441FE5FCA5422D036044A2DE5B898B85E2493B791DE803362F69F3A3A6DC4036BC6212C4650FB938D07425> (Erişim Tarihi: 7.12.2020).

33 Ingrid Bonn, "Improving Strategic Thinking: A Multilevel Approach", Leadership & Organization Development Journal, 2005, Cilt:26, Sayı:5, 336-354, s.338, <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/01437730510607844>

becerilerini üst düzeye çıkarmış işletmeler için Stratejik Düşünme etkili bir temel yetenek olarak ortaya çıkmaktadır. Bonn, Stratejik Düşünme'yi üç unsur etrafında açıklamaktadır. Bunlar; sistem düşüncesi, yaratıcılık ve vizyondur.

Şekil-4: Bonn, Stratejik Düşünmenin Unsurları.³⁴

3.4. George Tovstiga'ya Göre Yönetimsel Bir Araç Olarak Stratejik Düşünme

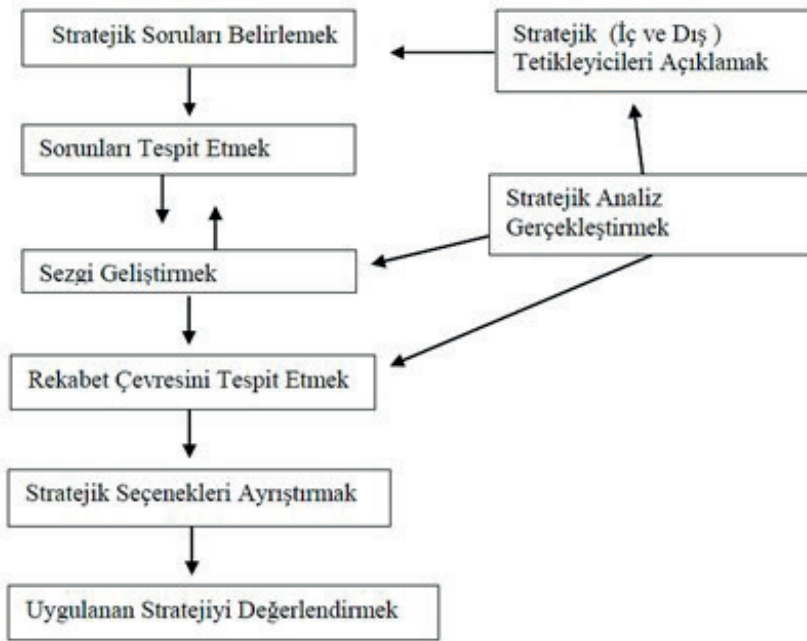
Tovstiga'ya göre Stratejik Düşünme, işletmelerin karmaşık rekabet çevrelerini sadeleştirmekten ziyade, karmaşıklığın neden olduğu puslu atmosferde yöneticilerin hedefe yönelik bakış açılarını kaybetmemelerini sağlamaktadır. Yani Stratejik Düşünme işletmenin stratejik eylemlerine yön verecek bir pusula görevi görmektedir. Bu anlamda, doğru yapılandırılmış bir Stratejik Düşünme süreci, Şekil-5'de de görüldüğü üzere, işletmeyi rekabetçi tutabilecek potansiyele sahip stratejik soruları belirlemekle başlamaktadır. Sayısız miktardaki soruların içinden stratejik olanları belirlemek, işletmenin odaklanması gereken sorunların tespit edilmesini sağlamaktadır.³⁵ Stratejik sorular her seviyedeki işletme yöneticisini, buldukları çevrede rekabet edip edemeyecekleri noktasında hazır ve bilgili tutmaya yarayacaktır. Stratejik soruları Stratejik Düşünme'nin temeline yerleştiren; büyük resme dair fonksiyonel, operasyonel ve hatta coğrafi bir alan çizebilme kapasitesinin olmasıdır.³⁶

full/pdf (Erişim Tarihi:7.12.2020).

34 Ingrid Bonn, a.g.e., s.340.

35 George Tovstiga, Strategy in practice: A practitioner's guide to strategic thinking, John Wiley & Sons, New Jersey, 2013, s.26.

36 Douglas Bernhardt, Competitive Intelligence: How to Acquire and Use Corporate Intelligence and Counter-

Şekil-5: Tovstiga, Stratejik Düşünme Süreci.³⁷

Stratejik Düşünme, doğru sorunların tespitinden sonra belirli bir mantık silsilesini takiben bir sezgi geliştirmesini sağlayacaktır. Aslında bu doğru hareket edebilmeye yönelik içsel bir kontroldür. Başarılı olduğu takdirde işletmenin rekabet konumunun belirlenmesine katkı sağlayacaktır.³⁸ Son tahlilde stratejiye sezgisel bir yaklaşımla odaklanan Stratejik Düşünme süreci, strateji belirleme ve uygulama aşamalarıyla son bulmuş olacaktır. Bu noktada önemli olan, stratejik analiz neticesinde iç ve dış etkenlerin doğru tespit edilerek ilk basamağa geri dönülmesidir.

3.5. Henry Mintzberg'e Göre İleri Görüşlülük Olarak Stratejik Düşünme

Mintzberg'e göre Stratejik Düşünme pek çok yönüyle sıradan düşünceden farklıdır, çünkü stratejik düşünebilen insanlar “vizyoner” insanlardır. Bu nedenle, Stratejik Düşünmeye ait olan bileşenleri, “düşünmek” yerine “görmek” eyleminin unsurlarıyla açıklamak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Mintzberg, “Stratejik Düşünme’nin ileriye görmek manasına geldiği” noktasında bir mutabakat olduğunu belirterek ileriye görmenin geçmişi doğru şekilde anlamak ve analiz etmekten geçtiğini vurgulamıştır. Geçmişe dair en değerli bilginin anlam kazanabilmesi, yaratıcı sezgiler aracılığıyla geleceğe

Intelligence, FT Prentice Hall, New Jersey, 2003, s.61, <http://docshare01.docshare.tips/files/18773/187732987.pdf> (Erişim Tarihi:7.12.2020).

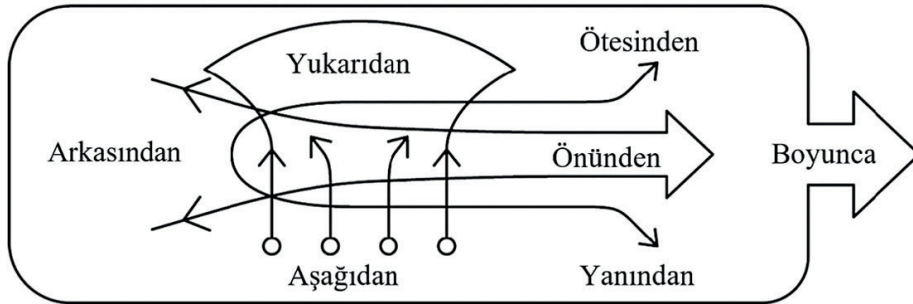
37 George Tovstiga, a.g.e., s.19.

38 George Tovstiga, a.g.e., s.26.

yön vererek mümkün olacaktır. Yani geçmişe takılıp kalmadan gerekli dersi alarak ileriye doğru bakabilmeyi becerebilmek gereklidir.

Stratejik Düşünme ile ilgili genel bir eğilim de, bütüncül bir yaklaşım veya kapsamlı bir bakış açısının gerekli olduğu yönündedir. Bu bakış açısına göre ormanı ağaçlardan ayırmanın tek yolu mümkün merteye yukarıdan bakabilmektir. Yukarıdan, büyük resimde orman adeta bir kilim gibi detaylı fakat bütün görünecektir. Mintzberg büyük resmi görmenin tek başına yeterli olmayacağını zira tepe ofiste oturan bir stratejistin, detaylardan mahrum bir şekilde, etkili bir strateji geliştiremeyeceğini savunmaktadır. Stratejik Düşünme detayları bulma ve aşağıyı görebilmektir. Aşağıdan çıkan detayları bir araya getirerek oluşturulan büyük resim, daha çok şey anlatacaktır. Bu anlamda, stratejik düşünebilen yönetici, fikirlerini kazmak için ellerini kirletmekten korkmayan, çıkan külçelerle stratejik yapıyı oluşturabilen kişidir.³⁹

Mintzberg'e göre ne sadece geçmişini anlamak, ne de yukarıdan bakabilmek veya aşağıyı görebilmek stratejik düşünebilmek anlamına gelmektedir. Stratejik düşünmek, başkalarından farklı olabilmeyi gerektirmektedir. Buna "yaratıcılık" ismi verilmektedir. Bu durum "diğer taraftan görmek" olarak isimlendirilir ve merkezî sistemin dışına çıkabilmek anlamına gelmektedir. Bütün bu yaratıcı düşüncelerin, sıradan kalıpları aşarak bir anlam ifade edebilmesi ise madalyonun diğer yüzünü oluşturmaktadır. Buna da "ötesini görmek" denilmektedir. Yukarıda sayılanların bir anlam ifade edebilmesi için hepsinin ayrı ayrı temsil ettiği sürecin bir sonuca erişmesi gerekmektedir. Bu da "ileriye görmek" anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeyle Stratejik Düşünme, bütün bu bileşenleri bir araya getirerek geriden ileri, aşağıdan yukarı ve yanından ötesi boyunca ileriye görebilmek demektir.⁴⁰ Şekil-6'da yukarıda açıklanan süreç detaylı olarak görülebilmektedir.

Şekil-6: Mintzberg, İleri Görüşlülük Olarak Stratejik Düşünme Süreci.⁴¹

39 Henry Mintzberg vd., Strategy Bites Back, FT Prentice Hall, New Jersey, 2005, s.107.

40 Henry Mintzberg vd., a.g.e., s.107.

41 Henry Mintzberg vd., a.g.e., s.107.

3.6. Kenichi Ohmae'ye Göre Stratejik Düşünme Sanatı

Zihnî ve operasyonel anlamda stratejik faaliyetlerin temelinde, rakiplere karşı sürdürülebilir bir avantaj yaratmak gelmektedir. Aslında, yöneticinin stratejiyi hem bilim hem de sanat olarak gerçekleştirmesinden beklenen sonuç da budur. Batılı işletme yöneticileri bu durumu, Japon firmalarının beklenmedik başarılarının ardında strateji geliştirme ve uygulama başarılarının olduğunu fark edince idrak edebilmişlerdir.⁴²

Ohmae'ye göre, aşağıda Şekil-7'de görüldüğü üzere analiz, Stratejik Düşünme'nin başlangıç noktasıdır. Uyumlu bir bütün teşkil eden ya da bir bütün olarak cereyan eden sorunlar, eğilimler, olaylar ya da durumları mümkün olan en küçük parçalara ayırarak bir değerlendirme yapmak en doğru olan tercihtir. Daha sonra bu parçaların bir bütün hâlinde ne anlam ifade ettiğine bakarak ortaya yeni ve bütüncül bir tablo çıkarmak daha anlamlı olacaktır.⁴³ Nitekim müşteriler, rakipler ve firmadan oluşan stratejik üçgen modelinde de Ohmae, müşteri taleplerini farklı bölümlere ayırarak ele almış ve asıl rekabetin farklı müşteri kesimlerinin ihtiyaçlarına cevap verebilme üzerine yaşandığını belirtmiştir.⁴⁴ Bu durum Ohmae'nin Stratejik Düşünme sürecinde önerdiği modeli, stratejik rekabet modelinde örneklendirdiği bir model olarak ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan iş dünyası bir yönüyle savaş meydanı gibidir. Ne zaman ileri atılıp ne zaman geri çekileceğini bilmek, işletme yöneticisinin strateji sanatına ne ölçüde hâkim olduğunun kanıtı niteliğindedir. Öyle ki stratejik akıl, duruma uygun karar verebilme yetisi ve bu kararı uygulayabilme esnekliğiyle örtüştüğü müddetçe işletme için bir anlam ifade edecektir.⁴⁵ Yönetimlerinden beklenen, nakit akışını ve getiri sağlayacak yatırımları sağlama alan bir zihniyet inşa etmeleri değildir. Çünkü bu sürdürülebilir bir durumu ifade etmemektedir. Stratejik Düşünme, işletme çevresini müşterilere değer yaratacak faaliyetlerle donatabildiği müddetçe anlamlı olacaktır. Stratejik kararları veren ve uygulayan yöneticilerden beklenen de budur.⁴⁶

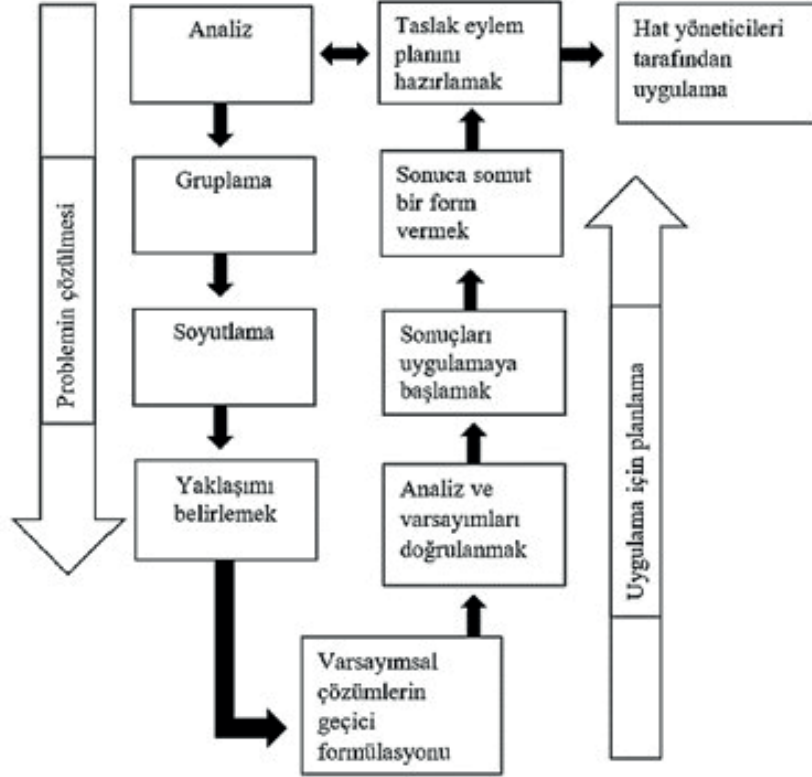
42 Kenichi Ohmae, *The Mind of the Strategist*, McGraw-Hill/Irwin, New York, 1983, s.36, <https://kupdf.net/downloadFile/5913079bdc0d60777e959e91> (Erişim Tarihi:8.12.2020).

43 Kenichi Ohmae, 1983, a.g.e., s.12.

44 Hugh Macmillan ve Mahen Tampoe, *Strategic Management: Process Content and Implementation*, Oxford University Press, 2000, s.108, <http://resource.1st.ir/PortalImageDb/ScientificContent/81ae309d-6c85-4e58-a075-82a5397f0372/Strategic%20Management%20Process,%20Content%20And%20Implementation.pdf> (Erişim Tarihi:8.12.2020).

45 Kenichi Ohmae, 1983, a.g.e., s.13.

46 Kenichi Ohmae, "Managing in a Borderless World", *Harvard Business Review*, 1989, Cilt:67, Sayı:3, 152-161, s.155, <https://hbr.org/1989/05/managing-in-a-borderless-world> (Erişim Tarihi:8.12.2020).

Şekil-7: Ohmae, Stratejik Düşünmenin Aşamaları.⁴⁷

4. Stratejik Düşünme'ye Katkı Sunan Strateji Geliştirme Okulları

Strateji; belirlenmiş amaçlara erişmek için sonuca odaklı, dinamik bir plan ve kararlar topluluğudur.⁴⁸ Stratejinin dinamik yapısı, işletmeyle çevresi arasındaki karşılıklı iletişim/etkileşimin bir sonucu olarak şekillenmektedir.⁴⁹ Yani strateji aktif ve uzun dönem yönelimli bir süreci temsil ettiği için, her zaman her durumda geçerli olan en doğru bir stratejiden bahsetmek mümkün değildir.

Bu sebeple Henry Mintzberg, Bruce Ahlstrand ve Joseph Lampel on farklı Strateji Geliştirme Okulu tanımlayarak strateji geliştirirken Stratejik Planlama ve Stratejik Düşünme süreçlerinin nasıl ele alındığını tanımlamışlardır.⁵⁰

47 Kenichi Ohmae, 1983, a.g.e., s.20.

48 Hayri Ülgen ve Kadri Mirze, İşletmelerde Stratejik Yönetim, 6'ncı Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2013, s.35.

49 Loizos Heracleous, "Strategic Thinking or Strategic Planning?", Long Range Planning, 1998, Cilt:31, Sayı:3, 481-487, s.483, http://www.heracleous.org/uploads/1/1/2/9/11299865/lrp_98_-_strat_thinking.pdf (Erişim Tarihi:10.12.2020).

50 Henry Mintzberg ve Joseph Lampel, "Reflecting on the Strategy Process", Sloan Management Review, 1999, Cilt:40, Sayı:3, 21-22, s.21, https://www.researchgate.net/publication/228287486_Reflecting_on_the_

Bahsedilen okullar üç gruba ayrılmaktadır. İlk üçü öngörücü bir yaklaşımla stratejinin işletmeye olan etkisinden ziyade stratejinin nasıl oluşturulması gerektiği üzerinde odaklanmaktadır. Sonraki altısı betimleyici bir nitelik taşımakta ve strateji belirlerken deneyimlere, zihinsel süreçlere ve insanların stratejinin etki alanını nasıl algıladığına vurgu yapmaktadır. Sonuncusu ise hem öngörücü hem betimleyici bir tarzda strateji oluşturulabileceğini savunmaktadır.⁵¹ Tablo-3'te Strateji Geliştirme Okullarının, strateji oluşturma süreçlerine bakışları ve stratejiye yaklaşımları bir bütün olarak gösterilmektedir

Tablo-3: Strateji Geliştirme Okulları.⁵²

Strateji Okulu	Strateji Oluşturma Sürecine Bakışı	Yaklaşım Modeli
Tasarım Okulu	Bir anlayış/kavrayış süreci	Öngörücü
Planlama Okulu	Biçimsel bir süreç	
Konumlandırma Okulu	Analitik bir süreç	
Girişimcilik Okulu	Vizyoner bir süreç	Betimleyici
Bilişsel Okul	Zihinsel bir süreç	
Öğrenme Okulu	Ortaya çıkan bir süreç	
Güç Okulu	Müzakere süreci	
Kültür Okulu	Kolektif bir süreç	
Çevre Okulu	Reaktif bir süreç	
Biçimlendirme Okulu	Dönüştürücü bir süreç	Hem öngörücü hem betimleyici

4.1. Tasarım Okulu

Tasarım Okulu bütün modern stratejik yaklaşımların temelidir. Yani kendisinden sonraki bütün görüş/fikirlerin içinde Tasarım Okulu'na ait görüş veya izler az da olsa mutlaka bulunmaktadır.⁵³ Tasarım Okulu'na göre iyi bir strateji, örgütsel kapasiteyle çevresel fırsatların uyumu için tasarlanmalıdır. İşletmenin içsel güçlü ve zayıf yönleriyle dış çevresinden kaynaklanan fırsat ve tehditler arasındaki farkı, bilinçli bir süzgeçten geçirmeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşım Tasarım Okulu'nun orijinal görüşünü temsil etmektedir.⁵⁴ Tasarım Okulu'na göre strateji geliştirmek, strateji uygulamanın bir öncülü olup

Strategy_Process (Erişim Tarihi:10.12.2020).

51 Henry Mintzberg vd., Strategy Safari: A Guided Tour Through The Wilds of Strategic Management, Simon and Schuster, New York, 1998, s.3 https://www.academia.edu/1895549/Strategy_safari_A_guided_tour_through_the_wilds_of_strategic_management (Erişim Tarihi:10.12.2020).

52 Henry Mintzberg vd., 1998, s.3.

53 Dany Jacobs, Mapping Strategic Diversity: Strategic Thinking from a Variety of Perspectives, Routledge, Londra, 2010, s.73.

54 Fulya Sarvan vd., "On Stratejik Yönetim Okulu: Biçimleşme Okulunun Bütünleştirici Çerçevesi", Akdeniz İİBF Dergisi, 2003, Cilt:6, 73-122, s.75, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868899.pdf> (Erişim Tarihi:12.12.2020).

tamamen ayrı bir süreçtir ve üst yönetimin bir görevidir. En iyi strateji; açık, basit ve benzersiz olandır. Bu anlamda, alternatifler arasından en iyi/uyumlu olanını tercih etmek ve uygulamak gerekmektedir.⁵⁵ Tasarım Okulu 1970'lere kadar hâkim görüşü temsil etmektedir. Alternatif görüşler geliştirilmiş olsa da tamamen egemenliğini kaybettiğinden söz etmek mümkün değildir.⁵⁶

4.2. Planlama Okulu

Planlama Okulu, Tasarım Okulu'nun gelişimine paralel olarak 1965'de Igor Ansoff'un Kurumsal Strateji kitabıyla gelişmiştir. Plan olarak strateji, öngörülen zaman çizelgesine göre belirlenen hedeflere ulaşmak için kaynakların tahsis edilmesine yönelik ayrıntılı bir şemayı ifade etmektedir.⁵⁷ Planlama Okulu rasyonel bir yaklaşımla ve mekanik biçimde bir plan yapma modeli olarak ele alınmaktadır. Bir yandan stratejinin nasıl gerçekleştirildiği incelenirken diğer yandan yöneticilere strateji hakkında tavsiyeler sunmaktadır.⁵⁸ Bu okulun bir gereksinimi olarak planlama işi, uzman planlamacılar tarafından yerine getirilmektedir. Planlama Okulu stratejiyi kolay atılabilecek adımlara bölmekte ve gerçekleşecek eylemleri kontrol listeleriyle sınırlandırmaktadır. İlgili bütçe, risk analizleri ve kullanılacak yöntemleri de bütün detaylarıyla ortaya koyarak stratejiyi biçimsel bir süreç hâline getirmektedir. Strateji, alt stratejiler, taktiksel ve operasyonel planlar hiyerarşik bir sırayla birbirlerini takip etmektedir. Tasarım Okulu gibi klasik okulun bir uzantısı olan Planlama Okulu, 1970'lerin ortalarına kadar egemen düşüncelerden birisi olarak değerlendirilmiştir.⁵⁹

4.3. Konumlandırma Okulu

Konumlandırma Okulu'nu, Tasarım Okulu'ndan veya Planlama Okulu'ndan ayırt etmek oldukça zordur. Çünkü bu okullar aynı temel üzerine inşa edilmişlerdir. Ancak Konumlandırma Okulu'nu ayırt eden tek fakat oldukça keskin bir çizgi mevcuttur. Strateji, Konumlandırma Okulu tarafından uygun bir endüstri/ sektör seçmek, en iyi pazar bölümlerini bulmak ve tercih edilen katma değer faaliyetlerine odaklanmak olarak görülmektedir.⁶⁰ Yani diğer ikisinin aksine, her sektörde çok sayıda stratejinin işe yaramayacağını ve belirli endüstrilerde belirli sayıda stratejinin makul olabileceğini vurgulamaktadır. İşletmenin faaliyet gösterdiği çevre ve endüstriyel faaliyetlerle ilgili verilerin detaylı analizine

55 Hugh Macmillan ve Mahen Tampoe, a.g.e., s.26.

56 Colin White, Strategic Management, Palgrave Macmillan, Londra, 2004, s.17, <https://link.springer.com/content/pdf/bfm%3A978-0-230-55477-1%2F1.pdf> (Erişim Tarihi:12.12.2020).

57 Henry Mintzberg ve Joseph Lampel, a.g.e., s.22.

58 Fulya Sarvan vd., a.g.e., s.75.

59 Peter Sadler, Strategic Management, 2'nci Baskı, Kogan Page Limited, UK, 2003, s.16, <http://resource.1st.ir/PortalImageDb/ScientificContent/09bc139a-fe58-4ed4-85fb-6dbafac47e4f/Strategic%20Management.pdf> (Erişim Tarihi:13.12.2020).

60 Henry Mintzberg vd., 1998, a.g.e., s.83.

dayalı bir sistem kullandığı için Konumlandırma Okulu'na "Endüstriyel Örgüt Okulu" da denilmektedir.⁶¹ Stratejik planlamacıların aynı zamanda stratejik analistler olması gerektiği yönündeki vurgusuyla Konumlandırma Okulu 1980'lerde Porter'ın çalışmaları ışığında gelişmiştir.⁶² Sonuç olarak Konumlandırma Okulu'na göre strateji oluşturma analitik, bilinçli, sistematik bir süreç olup uzman bir analist tarafından yerine getirilmelidir.⁶³

4.4. Girişimcilik Okulu

Girişimcilik Okulu, işletmenin kurucusu veya icranın başında yer alan kişiyi "lider stratejist" olarak değerlendirmektedir. Lider, genellikle yeni bir şeyler yaratmak için sezgileri veya hayal gücüyle çalışan bir yenilikçidir.⁶⁴ Girişimcilik Okulu'nun temeli açık bir gelecek vizyonu üzerine inşa edilmiştir. Girişimcilik Okulu'nun bu vizyoner ve sezgisel yaklaşımı, stratejiyi sınırları belirlenmiş kalıpların ve planların dışına taşıyarak belki de girişimciden sonra dahi devam edecek belirsiz fakat ilkeli bir geleceğe taşımaktadır.⁶⁵ Belirli ilkeler etrafında vizyon yaratma ve peşinden koşma hayali, Girişimcilik Okulu'ndan önce de sonra da devam etmiştir. Bu anlamda üst yönetim yönelimli bir yaklaşıma sahip oluşu Tasarım Okulu ile benzeşmekle beraber, Tasarım ve Planlama Okulu'ndan farklı olarak sezgisel yaklaşıma oldukça önem veren bir Stratejik Düşünme biçimine sahiptir.⁶⁶

4.5. Bilişsel Okul

Bu okul, stratejistin zihinsel ve psikolojik durumuna odaklanmaktadır. Stratejistlerin bilişsel önyargılarına ve daha da önemlisi bilginin filtrelenmesi, haritalanması ve kavramsallaştırmanın gerçekleşmesi de dâhil olmak üzere biliş sürecinin kendisine odaklanmaktadır.⁶⁷ Gerçekliğin nesnel okunmasından ziyade öznel yorumlamasının önemini vurgulamakta ancak ikisini de dikkate almaktadır. Bir aklın çalıştığı farklı nedenlerin yanı sıra zekâ, sezgi ve motivasyonu hesaba katar. Sonuçta stratejiler zihinde oluşan çerçeveler, haritalar, konseptler ve modellerdir.⁶⁸ Bilişsel Okul'a göre strateji geliştirme konusunda uzman olan kişiler kendi deneyimlerini bilişsel bir süzgeçten geçirirler ve bunun sonucunda meydana gelen bilgiyi öğrenme olarak kabul ederek strateji oluştururlar. Nihayetinde, bireysel deneyimleriyle Stratejik

61 Dany Jacobs, a.g.e., s.84.

62 Henry Mintzberg ve Joseph Lampel, a.g.e., s.22.

63 Refika Bakoğlu ve Esra Dinç Özcan, "İşletme Düzeyinde Strateji Paradokslarının Mintzberg'in On Stratejik Yönetim Okulu Açısından Değerlendirilmesi", Öneri Dergisi, 2010, Cilt:9, Sayı:34, 57-69, s.62, <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TVRNM01qY3INZz09> (Erişim Tarihi:13.12.2020).

64 Colin White, a.g.e., s.17.

65 Hugh Macmillan ve Mahen Tampoe, a.g.e., s.26.

66 Henry Mintzberg ve Joseph Lampel, a.g.e., s.22.

67 Peter Sadler, a.g.e., s.19.

68 Henry Mintzberg ve Joseph Lampel, a.g.e., s.23.

Düşünme faaliyetleri tekrar eden bir döngü şeklinde işlemektedir.⁶⁹

4.6. Öğrenme Okulu

Bu anlayışa göre strateji bir araştırma ve artan oranda devam eden keşif sürecini temsil etmektedir. Stratejik bilgi, muhtemelen bir örgütün tüm çalışanlarının, ancak kesinlikle işletme içindeki bazı kilit bireylerin etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Strateji oluşturma ve uygulama arasında bir fark yoktur ve aynı anda meydana gelmektedir.⁷⁰ Öğrenme Okulu işletmelerin amaçlarına erişebilmek için tahmin yürütebilmesinin önemli olduğunu fakat çalkantılı çevre koşulları nedeniyle her şeyin tahmin edilemeyeceği için, örgütsel deneyimlerden bir örgütsel öğrenme yaratmanın en makul yöntem olacağını vurgulamaktadır. Bu anlamda Öğrenme Okulu, oldukça rasyonel ve iyimser bir bakış açısına sahiptir.⁷¹ Sonuç olarak, Öğrenme Okulu strateji oluşturmaya öğrenme merkezli ve zaman içerisinde kendiliğinden meydana gelen bir süreç olarak betimlemektedir.⁷²

4.7. Güç Okulu

Güç Okulu'na göre strateji oluşturma, örgüt içinde gücü elinde bulunduranlar arasındaki bir müzakere sürecidir.⁷⁴ Başka bir ifadeyle, Güç Okulu'na göre strateji oluşturulurken örgüt içinde gücü elinde bulunduran bir takım çıkar grupları veya paydaşlar ikna edilmek durumundadırlar. Bu anlamda işletme içinde strateji oluşturabilmenin yolu, çeşitli stratejik ittifaklar ve pazarlıklardan geçmektedir.⁷³ Güç Okulu'na ait iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Birinci grup mikro güç olarak adlandırılmakta ve strateji geliştirirken örgüt içi politik davranışlarını esas almaktadır. İkinci yaklaşım ise makro güç olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda strateji oluştururken örgüt, bütün paydaşları üzerinde bir tahakküm kurmaktadır.⁷⁴ Sonuç olarak strateji, gücü elinde bulunduranlarla ikna etmek durumunda olanların müzakeresi sonucunda ortaya çıkabilmektedir. Burada vurgu, işletme içinde veya dışında, özellikle de strateji üretimiyle ilgili olarak gücün kullanılmasına yöneliktir.

4.8. Kültür Okulu

Güç Okulu'nun aynadaki ters yansıması olarak tanımlanabilecek Kültür Okulu, işletmeyi belirli bir kültür etrafında birleşmiş ve bir iş birliği oluşturmuş bireyler topluluğu olarak tanımlamaktadır.⁷⁵ Kültür Okulu'nda strateji, karmaşık fakat sosyal bir süreç olarak ele alınmaktadır. Bahsedilen

69 Henry Mintzberg vd., 1998, a.g.e., s.150.

70 Colin White, a.g.e., s.18.

71 Dany Jacobs, a.g.e., s.150.

72 Refika Bakoğlu ve Esra Dinç Özcan, a.g.e., s.63.

73 Hugh Macmillan ve Mahen Tampoe, a.g.e., s.27.

74 Henry Mintzberg ve Joseph Lampel, a.g.e., s.25.

75 Henry Mintzberg vd., 1998, a.g.e., s.264.

bu sosyal sürecin mayası kültürdür. İşletmeler büyük değişimleri ve çalkantılı çevre koşullarının uyumunu, kültürlerinden aldıkları güçle sağlamaktadır. Bu sebeple strateji, işletmenin bütün unsurlarının katılımıyla gerçekleşecek müşterek bir sürecin sonunda ortaya çıkmaktadır. Nitekim strateji, konuşma dili gibi tek bir bireye ait olmadığı gibi, grubun ortak özelliklerini taşır ve o gruba aittir. Bu anlamda strateji de gücünü kültürden almaktadır.⁷⁶

4.9. Çevre Okulu

Çevre, diğer tüm okullara göre Stratejik Düşünme sürecini etkileyen önemli bir faktör iken Çevre Okulu'nda en önemli aktör konumundadır.⁷⁷ Öyle ki, işletmeler çevrelerine uyum sağlayabildikleri ölçüde hayatta kalabilirler. Bu nedenle çevre, stratejik karar verme sürecinin en önemli parçası durumundadır. İşletme liderleri, rekabet çevresinden gelen mesajları doğru okuyamazlarsa işletmeyi amaçlarına götürecek stratejiyi de belirlemeleri mümkün olmayacaktır.⁷⁸ Çevre Okulu, işletmelerin değişen çevre koşullarına karşı reaktif bir tavır sergileyebilecek stratejik kapasitelerinin olması gerektiğini vurgulamaktadır. Yani Stratejik Düşünme'nin de Stratejik Planlama'nın da esası çevreye uyumdur.⁷⁹

4.10. Biçimlendirme Okulu

Öncelikle belirtmek gerekir ki bütün okullar içinde en geniş çaplı ve bütüncül olanı bu okuldur. Yani kendinden önceki hemen her okuldan bir parça barındırmak suretiyle hem öngörücü hem de betimleyici okulların bir temsilcisi olarak hepsinin vermek istediği mesajları tek kalemde verebilme potansiyeline sahiptir.⁸⁰ Biçimlendirme Okulu'na göre, işletmenin yapısı/kapsamı biçimlendirmenin esasını teşkil ederken dönüşüm de strateji oluşturmanın esasını temsil etmektedir. Bu anlamda işletme yönetimlerinin en zorlu görevi, dönüşümün ne zaman gerçekleşmesi gerektiğini öngörmek ve bu duruma hazırlıklı olmaktır.⁸¹ Aslında, Biçimlendirme Okulu stratejiyi bir biçimden başka bir biçime doğru gerçekleşen stratejik dönüşüm süreci olarak ele almaktadır ve bu dönüşüm işletmenin stratejik planıyla, vizyonuyla, sezgisel ve zihinsel süreçleriyle doğrudan ilişki içindedir.⁸²

Sonuç

Stratejik Yönetim disiplini içerisindeki Stratejik Planlama ile Stratejik Düşünme birbirleriyle etkileşim içerisinde olan çalışma alanlarıdır. Bu

76 Dany Jacobs, a.g.e., s.142.

77 Henry Mintzberg vd., 1998, a.g.e., s.286.

78 Peter Sadler, a.g.e., s.22.

79 Colin White, a.g.e., s.19.

80 Henry Mintzberg ve Joseph Lampel, a.g.e., s.25.

81 Peter Sadler, a.g.e., s.23.

82 Hugh Macmillan ve Mahen Tampoe, a.g.e., s.28.

çalışmanın teorik çerçevesinde, ilk olarak Stratejik Planlama ile Stratejik Düşünme olguları kavramsal olarak değerlendirilmiş ve kavramların Stratejik Yönetim içerisindeki konumları teorik açıdan açıklanmıştır. Kavram olarak Stratejik Düşünme'nin kabul görmüş genel bir tanımının olmaması, bir yönüyle kavramsal olarak çalışmaya açık alanlar olduğunu ortaya koyarken diğer yandan teorik bir temele oturtma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmada, Stratejik Düşünme'ye yönelik kavramların teorik temelleri açıklanarak yaklaşımlar ve modeller ele alınmış ve konu üzerindeki tartışmalara da yer verilmiştir.

Stratejik Düşünme, işletme ve çevresini bir bütün hâlinde değerlendirme imkânı sunarak yaratıcı ve yenilikçi bir yaklaşımla işletmenin gelecek vizyonu oluşturmasına yönelik stratejik faaliyetlerinin tamamını oluşturmakta önemli bir yere sahiptir. Stratejik Düşünme, zihinsel bir süreç olarak başlamakla beraber, öğrenme ve etkinlik odaklı olması sebebiyle, stratejik faaliyete yönelik tutum/davranışlar içermektedir. Bu sebeple Stratejik Düşünme hem özel bir düşünme sistemi, hem rekabet avantajı yaratacak bir araç hem de işletmeye gelecek vizyonu kazandıracak bir amaç olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışma neticesinde, Stratejik Düşünme'yi Stratejik Planlama'nın bir öncülü veya bir alternatifi olarak değerlendirmenin doğru bir yaklaşım olmayacağı ortaya çıkmıştır. Strateji kavramının işletme yönetimi ile bir araya geldikten sonra yaşadığı dönüşüm göz önüne alındığında strateji oluşturmanın tek ve doğru bir yolu olmadığı, ilaveten her Stratejik Planlama yapan işletmenin de rekabet avantajı elde edemediği söylenebilir. Stratejik Planlama ile Stratejik Düşünme'yi aynı kaynaktan doğmuş fakat farklı kollarda ilerleyen iki kol nehir gibi düşünmek gerekmektedir.

Stratejik Düşünme, işlerin her zaman doğrusal ve metodik yaklaşımlarla çözülemeyeceğini anlamaktan geçmektedir. Bu sebeple örgütler çevresel belirsizliklere karşı daha bilgili, atik ve esnek bir şekilde uyum sağlamanın yollarını bulmak zorundadırlar. Stratejik Düşünme bu noktada rekabetçi alternatifleri de göz önüne alan bilişsel bir süreç olarak ortaya çıkmakta ve çevre-örgüt belirsizliklerini daha duyarlı ve ihtiyatlı çözümlerin yollarını ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle Stratejik Düşünme işletmeler için alternatif rekabet kanalları açmakta, yeni güzergâhlar belirlemekte ve bu sayede rekabetin yönünü değiştirmektedir. Bu anlamda strateji ile rekabet kavramları arasındaki ilişki de artık beraber ele alınır hâle gelmektedir. Strateji ile rekabet arasındaki sarsılmaz bütünlük, yöneticileri klasik stratejik planların ötesinde Stratejik Düşünme becerisi kazanmaya sevk etmektedir.

Sonuç olarak; küreselleşme, kitlesel üretim hızı, artan pazar payı, bilişim teknolojilerindeki yenilikler, endüstrilerde yeni aktörlerle beraber değişen

oyun kuralları ve çevresel değişim hızı gibi faktörler bir yandan işletmeleri daha yenilikçi ve gelecek odaklı olmaya iterken, diğer yandan göz önünde bulundurmaları gereken pek çok bileşeni de ortaya çıkarmaktadır. Rekabet koşullarında meydana gelen bu sürekli değişim hâli, işletmeleri farklı stratejik sorular türetmeye ve bu bağlamda yöneticilerinin de Stratejik Düşünme becerisine sahip olması gerekliliğini kaçınılmaz bir hâle getirmektedir.

Kaynakça

Kitaplar

- AKTAN Coşkun Can, 2000’li Yıllarda Yeni Yönetim Teknikleri (2) Stratejik Yönetim, TÜGİAD Yayını, İstanbul, 1999.
- BARRY Bryan W., Strategic Planning Workbook for Public and Nonprofit Organizations, Amherst H. Wilder Foundation, St Paul, 1986.
- BERNHARDT Douglas, Competitive Intelligence: How to Acquire and Use Corporate Intelligence and Counter-Intelligence, FT Prentice Hall, New Jersey, 2003.
- DIXIT Avinash ve NALEBUFF Barry, Stratejik Düşünme İş, Politika ve Günlük Yaşamın Rekabetçi Yanı, (çev. Nermin Arık), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1991.
- DRUCKER Peter F., Management, 1’inci Baskı, Taylor&Francis, Pihlederphia, 1999.
- JACOBS Dany, Mapping Strategic Diversity: Strategic Thinking from a Variety of Perspectives, Routledge, Londra, 2010.
- MACMILLAN Hugh ve TAMPOE Mahen, Strategic Management: Process Content and Implementation, Oxford University Press, 2000.
- MARTELLI Antonio, Models of Scenario Building and Planning: Facing Uncertainty and Complexity, Berling, Springer, 2014.
- MINTZBERG Henry vd., Strategy Safari: A Guided Tour Through The Wilds of Strategic Management, Simon and Schuster, New York, 1998.
- MINTZBERG Henry vd., Strategy Bites Back, FT Prentice Hall, New Jersey, 2005.
- O’SHANNASSY Tim, Strategic Thinking: A Continuum of Views and Conceptualization, RMIT Business, 1999.
- PORTER Michael E., On Competition, Harvard Business Review (çev. K. Tanrıyar), Optimist Yayınları, İstanbul, 2008.
- SADLER Peter, Strategic Management, 2’nci Baskı, Kogan Page Limited, UK, 2003.
- SLOAN Julia, Learning to Think Strategically, Butterworth–Heinemann, Oxford, 2006.
- TOVSTIGA George, Strategy in practice: A practitioner’s guide to strategic thinking, John Wiley & Sons, New Jersey, 2013.
- ÜLGEN Hayri ve MİRZE Kadri, İşletmelerde Stratejik Yönetim, 6’ncı Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2013.
- WHITE Colin, Strategic Management, Palgrave Macmillan, Londra, 2004.
- ##### **Tezler**
- BALABAN Özlem, Stratejik Düşünce Düzeyleriyle İnsan Kaynakları Yaklaşımları Arasındaki

İlişkinin Araştırılması: ISO 500 Örneği, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2011.

EROL Yunus, Stratejik Yönetimde SWOT Analizi ve Bir İşletmede Uygulanması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

TİMUROĞLU Muhammet Kürşat, Stratejik Düşünce, Öğrenme Yönlülük ve Yenilik, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2010.

ÜSTÜNOL Nadire Yapar, SWOT Analizinin Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci İle Sayısallaştırılması Üzerine Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2019.

Makaleler

BAKOĞLU Refika ve ÖZCAN Esra Dinç, "İşletme Düzeyinde Strateji Paradokslarının Mintzberg'in On Stratejik Yönetim Okulu Açısından Değerlendirilmesi", Öneri Dergisi, 2010, Cilt:9, Sayı:34, 57-69.

BONN Ingrid, "Improving Strategic Thinking: A Multilevel Approach", Leadership & Organization Development Journal, 2005, Cilt:26, Sayı:5, 336-354.

BONN Ingrid ve CHRISTODOULOU Chris, "From Strategic Planning To Strategic Management", Long Range Planning, 1996, Cilt:29, Sayı:4, 543-551.

BRYSON John M., "Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations", Long Range Planning, 1988, Cilt:21, Sayı:1, 73-81.

COLLINS Lorna vd., "Strategic Thinking in Family Businesses", Strategic Change, 2010, Cilt:19, Sayı:1-2, 57-76.

CRITELLI Michael, "Back Where We Belong", Harvard Business Review, 2005, Cilt:83, Sayı:5, 47-54.

FAIRHOLM Matthew R. ve CARD Michael, "Perspectives of Strategic Thinking: From Controlling Chaos To Embracing It", Journal of Management & Organization, 2009, Cilt:15, Sayı:1, 17-30.

GALLIMORE Kevin, "Developing Tentative Framework for Strategic Thinking", Manchester Metropolitan Üniversitesi, İşletme Bölümü, 2010.

GOLDMAN Ellen F. ve CASEY Andrea, "Building a Culture That Encourages Strategic Thinking", Journal of Leadership & Organizational Studies, 2010, Sayı:17, Cilt:2, 119-128.

HAYCOCK Ken vd., "Strategic Thinking and Leadership", Library Leadership & Management, 2012, Cilt:26, Sayı:3/4, 1-23.

HERACLEOUS Loizos, "Strategic Thinking or Strategic Planning?", Long Range Planning, 1998, Cilt:31, Sayı:3, 481-487.

LAWRENCE Eton, "Strategic Thinking, A Discussion Paper", Research Directorate, 1999.

LIEDTKA Jeanne, "Strategic Thinking: Can it be Taught?", Long Range Planning, 1998, Cilt:31.

MILLETT Stephen ve LEPPÄNEN Rolf, "The Business Information and Analysis Function: A New Approach to Strategic Thinking and Planning", Planning Review, 1991, Cilt:19, Sayı:3, 10-36.

MINTZBERG Henry ve LAMPEL Joseph, "Reflecting on the Strategy Process", Sloan Management Review, 1999, Cilt:40, Sayı:3, 21-22.

OHMAE Kenichi, "Managing in a Borderless World", Harvard Business Review, 1989, Cilt:67, Sayı:3, 152-161.

RAMÍREZ Rafael ve SELSKY John, “Strategic Planning in Turbulent Environments: A Social Ecology Approach to Scenarios”, Long Range Planning, 2016, Cilt:49, Sayı:1, 90-102.

SARVAN Fulya vd., “On Stratejik Yönetim Okulu: Biçimleşme Okulunun Bütünleştirici Çerçevesi”, Akdeniz İİBF Dergisi, 2003, Cilt:6, 73-122.

SOUTH Stephan, “Competitive Advantage: The Cornerstone of Strategic Thinking”, Journal of Business Strategy, 1981, Cilt:1, Sayı:4, 15-25.

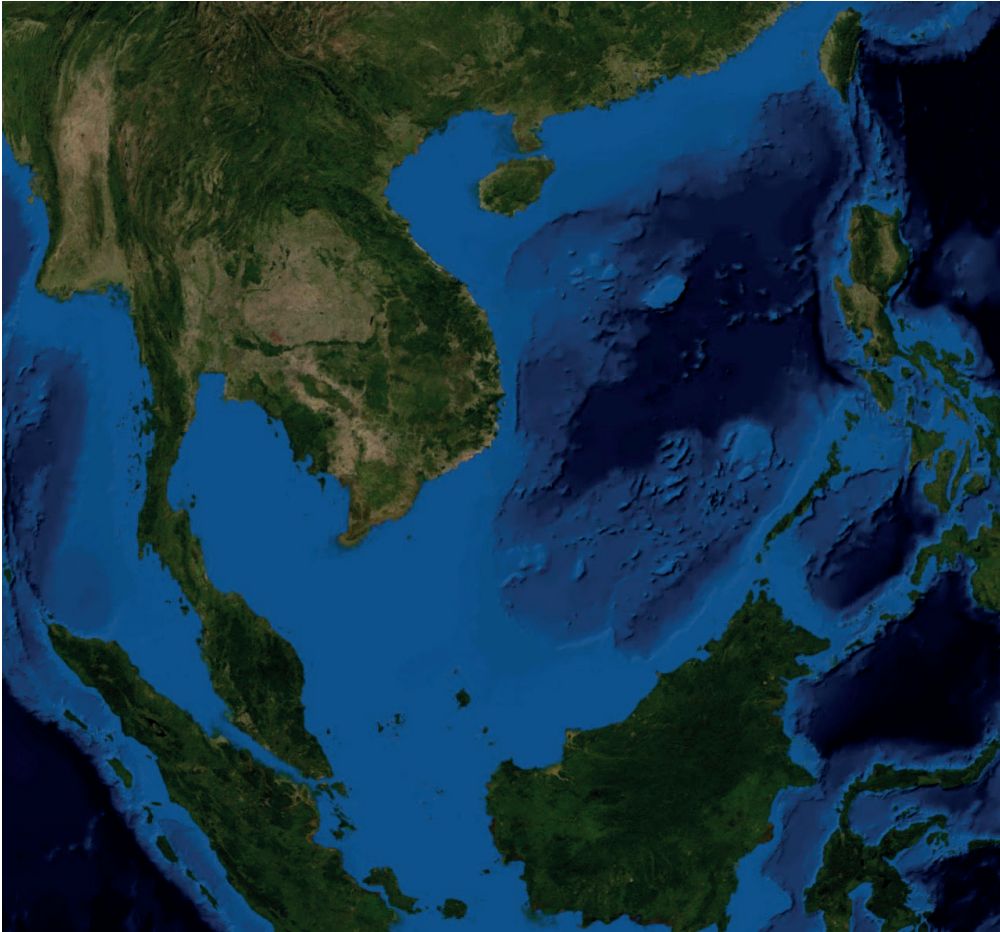
STEPTOE-WARREN Gail vd., “Strategic Thinking and Decision Making: Literature Review”, Journal of Strategy and Management, 2011, Cilt:4, Sayı:3, 238-250.

ZAHRA Shaker A. ve NAMBISAN Satish, “Entrepreneurship and Strategic Thinking in Business Ecosystems”, Business Horizons, 2012, Cilt:55, Sayı:3, 219-229.

Mavi Vatan
Temmuz 2022
Sayı 11

■Dz.Kur.Yzb.İsmail Mehmet DOĞUTEPE*

ENDONEZYA’NIN GÜNEY ÇİN DENİZİ VE NATUNA ADALARI POLİTİKALARININ İNCELENMESİ

Güney Çin Denizi Uydu Görüntüsü

(https://wikiimg.tojsiabt.com/wikipedia/commons/thumb/c/c3/Mar_de_China_Meridional_-_BM_WMS_2004.jpg/1280px-Mar_de_China_Meridional_-_BM_WMS_2004.jpg)

*MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, 3'üncü Dönem Komuta ve Kurmay Eğitimi.

Öz

Dünyanın en büyük takımada ülkesi olan Endonezya'nın emperyalist devletlere karşı yürüttüğü bağımsızlık mücadelesi devlet yönetim şekline önemli bir miras olarak kalmıştır. Kamuoyunun hafızasında hâlen taze olan mücadele hem yönetici elitin hem de halkın kara ve deniz ülkeleri üzerindeki egemenlik hakları konusunda bilinçli ve korumacı olmasına sebep olmuştur. Komşularından biri olmasına rağmen Çin ile aralarındaki ekonomik ilişkiler sebebiyle Güney Çin Denizi'ndeki anlaşmazlıklara müdahil olmayan Endonezya, Çin balıkçıları tarafından Natuna Adaları'nın kuzeyinde, Endonezya münhasır ekonomik bölgesinde kaçak balıkçılık faaliyetleri icra edilmeye başlanması nedeniyle bölgesel olarak politikasında değişiklik yapma ihtiyacı hissetmiştir. Çalışmada Endonezya'nın Güney Çin Denizi özelinde Çin ile ilişkileri, Güney Çin Denizi ve Natuna Adaları Politikaları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Endonezya, Güney Çin Denizi, Çin, Natuna Adaları, Güney Çin Denizi ve Natuna Adaları Politikaları

Giriş

“Farklılıkların birlikteliği” olarak adlandırılan Endonezya, 17.504 adasıyla dünyanın en büyük takım ada ülkesidir. Ayrıca farklı din ve kültürlerden yüzlerce kabileye ev sahipliği yapmaktadır. Endonezya Ülkesi'nin toplam uzunluğu yaklaşık 1.900 km'dir ve ülkenin kapladığı toplam alan yaklaşık olarak Avrupa kıtası büyüklüğündedir. Ülkede 250'den fazla farklı dil konuşulmaktadır. Resmî dil olarak “Bahasia” kullanılmaktadır. Bağımsızlık sonrası milliyetçi politikalar ile halkın büyük kesiminin resmî dili öğrenmesi sağlanmıştır. Endonezyalılar herhangi bir din savaşı olmaksızın 12'nci yüzyıldan itibaren Arap, Malezyalı ve Hint tüccarların etkisi ile müslüman olmuşlardır. Bugün halkın %90'ı Müslüman, %5'i Protestan, %3'ü Katolik ve %2'si Budist ve Hindu dinini kabul etmiştir. Endonezya her ne kadar 1949 yılında Hollanda'dan bağımsızlığını kazanmış olsa da ülkenin sahip olduğu adalar hâlen post-kolonyalist güçlerin ilgi odağı ve müdahale alanı olamaya devam etmektedir. 1949 yılında bağımsızlığını kazanmasını müteakip Endonezya siyasal hayatı 3 döneme ayrılmıştır. Bahse konu dönemler Sukarno Dönemi, Suharto Dönemi ve hâlen devam eden reform dönemi olarak adlandırılmaktadır.¹

1 Cüneyt Yenigün ve Selman Duran, “Endonezya: Çatışmadan Demokrasiye”, Kemal İnat ve diğerleri, (ed.), Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 1, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2010, 463-484, s.463.

Şekil-1 Endonezya Haritası²

Emperyalist devletlerin Endonezya'yı ilk işgali 1521 yılında Portekiz tarafından gerçekleştirilmiştir. Portekiz Donanması'nın İspanyol Donanması tarafından imha edilmesini müteakip 1602 yılından itibaren Hollanda, İspanya ve İngiltere Endonezya'nın pek çok adasını işgal etmiştir. Bahse konu adalar sömürgeci devletlerin hammadde ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda Hindistan'a ulaşmak amacıyla kullanılan limanlara da ev sahipliği yapmıştır. 1590'larda Hollanda Java, Moluk ve Doğu Hindistan'da kurduğu şirketlerle bu bölgede ve bölge ticaretinde önemli bir üstünlük sağlamıştır. Müteakip dönemde İngiltere ve İspanya ile yapılan antlaşmalarla Hollanda tüm Endonezya'ya hâkim olmuştur. 1900'lü yıllara gelindiğinde Malezya ve Kuzey Borneo'yu İngiltere; Filipinleri ise İspanya sömürgesi hâline getirmiştir. Bölgenin önemli adalarından Yeni Gine ise Hollanda, İngiltere ve Almanya arasında paylaşılmıştır. 1942'de II. Dünya Savaşı sürecinde Endonezya, Japonya tarafından işgal edilmiştir. 1944'te Japonya'nın ülkeden çekilmesi ile birlikte 1945'te Endonezya bağımsızlığını ilan etmiştir. 1947 ve 1948 yıllarında Hollanda tarafından düzenlenen polis harekâtı neticesinde kontrol tekrar Hollanda'ya geçse de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 'nin bu süreçte Endonezya'ya destek vermesi, halkın kendi kaderini kendi tayin etmesini istemesi ve Hollanda'yı Marshall yardımını kesmekle tehdit etmesi nedenleriyle Hollanda 17 Aralık 1949'da "Endonezya Birleşik Devletleri"ni tanımıştır. Daha sonra 1950 yılında bu isim "Endonezya Cumhuriyeti" olarak değiştirilmiştir.³

2 Anadolu Ajansı İnternet Sitesi, <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/endonezya/901510>, (Erişim Tarihi: 30.05.2021).

3 Cüneyt Yenigün ve Selman Duran, a.g.m., s.467.

Eski koloni devletlerinden özellikle Hollanda, İngiltere ve Portekiz'in Endonezya üzerindeki baskılarının en önemli sebebi bölgedeki zengin doğal kaynaklar ve Endonezya'nın dünya deniz taşımacılığındaki jeo-stratejik konumudur. Ayrıca Endonezya adaları coğrafi olarak her tonajdaki geminin yanaşmasına elverişli derin limanlara sahiptir.⁴

Endonezya, 2000'li yıllardan itibaren ise MIST5 ya da N11⁶ (Next 11) olarak da ifade edilen “geleceğin yükselecek ekonomileri” içerisinde kendisine yer bulmuştur. Endonezya, 2010-2016 yılları arasındaki Gayri Safi Millî Hasılası'nı %37 artırarak G20 ülkeleri arasına da girmiştir. Bu kapsamda bölgesinde artan bir ivme ile “yükselen ekonomi”, “yükselen orta ölçekli güç” ve “bölgesel güç” olarak anılmaya başlanmıştır. Endonezya, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)'nin kurucu üyelerinden olduğu gibi 2007-2008 ve 2019-2020 yılları arasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilmiştir.⁷ Endonezya'nın son dönemde bölgesel olarak ASEAN'da, küresel olarak ise Birleşmiş Milletler'de üstlenmeye çalıştığı roller incelendiğinde “küresel çıkarları olan bölgesel bir güç” yaklaşımına sahip olduğu değerlendirilmektedir. Dışişleri Bakanlığı'nın stratejik planlamalarında ifadesini bulan bu değerlendirme, “Bir bölgesel güç olarak küresel düzlemde Endonezya'nın uluslararası çıkarlarını da ilgilendiren meselelerde aktif rol oynamak.” olarak yer almıştır.⁸

Çin, Endonezya'nın Münhasır Ekonomik Bölge sınırları içerisinde yer alan Natuna Adaları'nın bir bölümünün kendisinin tarihsel balıkçılık alanlarından biri olduğu iddiasında bulunmaktadır. Endonezya her ne kadar 2014 yılında devlet başkanı seçilen ve hâlihazırda unvanını 2019 seçimleriyle koruyan Joko Widodo (Jokowi) döneminde münhasır ekonomik bölgesindeki kaçak balıkçılık faaliyetlerini sert güç unsurları ile büyük oranda engellese de, Çin ile olan ilişkilerine de zarar vermek istememektedir. Zira Endonezya'nın en büyük dış ticaret ve altyapı yatırımcılarından biri Çin'dir. Örneğin; Ocak 2020'de iki adet Sahil Güvenlik gemisi korumasında Natuna Adaları Bölgesi'ne giren beş Çinli balıkçı gemisi krize sebep olmuş, devlet başkanı Jokowi tarafından, “Askerî yetkililerden aldığım bilgiye istinaden karasularımıza giren yabancı bir balıkçı bulunmamaktadır. Münhasır Ekonomik Bölgemizden uluslararası hukuka göre tüm gemilerin geçiş serbestliği vardır.” açıklaması yapılarak gerginlik düşürülmeye çalışılmıştır.⁹

4 Cüneyt Yenigün ve Selman Duran, a.g.m., 466.

5 Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye.

6 Bangladeş, Mısır, Endonezya, İran, Güney Kore, Meksika, Nijerya, Pakistan, Filipinler, Türkiye ve Vietnam.

7 Radiye Funda Karadeniz ve Gonca Oğuz Gök, “Bölgesel-Küresel Rol İlişkisi Bağlamında Endonezya'nın 2000'li Yıllarda ASEAN ve BM'deki Politikalarının Analizi”, Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7, Sayı: Temmuz Özel Sayısı, 2019, 101-118, s.102.

8 Radiye Funda Karadeniz ve Gonca Oğuz Gök, a.g.m., s.113.

9 The Straits Times İnternet Sitesi, “Jokowi Plays Down Stand-Off With CHINA in the Natunas”, <https://>

Endonezya'nın, Çin ile karşılıklı asimetrik ekonomik bağımlılık kapsamında cereyan eden ilişkileri nedeniyle müdahil olmak istemediği Güney Çin Denizi tartışmalarına kendi münhasır ekonomik bölgesinin ihlal edilmesi ile dâhil olması sürecini detaylandıran çalışma kapsamında süreç analizi metodu kullanılmıştır. Bu çerçevede; Endonezya'nın bağımsızlığını kazanması ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi önemli kırılma noktaları olarak kabul edilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Güney Çin Denizi bağlamında Endonezya-Çin ilişkileri, ikinci bölümünde Endonezya'nın Güney Çin Denizi ve Natuna Adaları politikaları incelenmiştir.

1.Güney Çin Denizi Bağlamında Endonezya – Çin İlişkileri

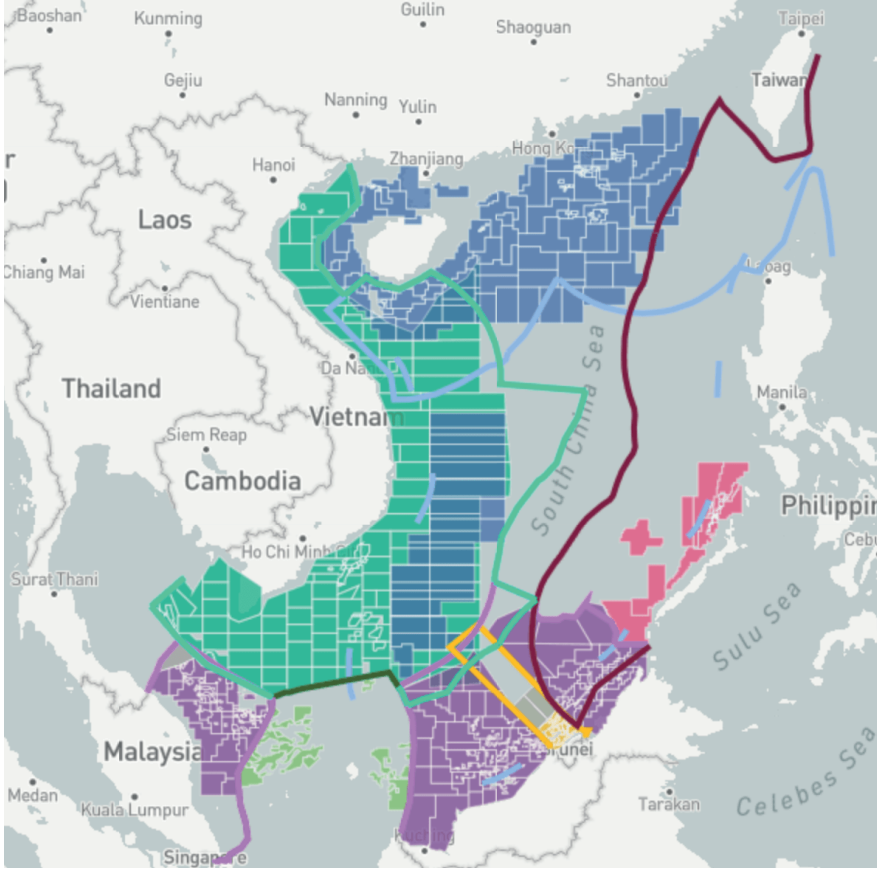
Güney Çin Denizi'nde, Çin, Filipinler, Vietnam, Malezya, Tayvan ve Brunei'in birbirleriyle örtüşen hak iddiaları bulunmaktadır. Güney Çin Denizi'ne kıyıdaş bir devlet olmasına rağmen Endonezya ihtilafı bölgede hak iddia etmemektedir. Spratly Adaları, Pratas Adaları, Paracel Adaları ve Scarborough Adaları Güney Çin Denizi'ndeki anlaşmazlığın kaynağını oluşturan tartışmalı adalardır. Çin, Tayvan ve Vietnam Paracel Adaları ve Spratly Adaları'nın tümünde hak iddia ederken; Filipinler, Malezya ve Brunei sadece Spratly Adaları'nın bazı bölgeleri üzerinde hak iddia etmektedirler. Ayrıca Pratas Adaları Çin ve Tayvan; Scarborough Adaları ise Çin, Tayvan ve Filipinler arasında ihtilafa yol açmaktadır.¹⁰

Çin, bölgedeki hak iddialarını tarihsel olarak temellendirerek Güney Çin Denizi'nin büyük bölümünün antik zamanlardan beri kendisine ait olduğunu savunmaktadır. Aslında “tarihi haklar” terimi medyada ve akademik ortamlarda Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki hak iddialarını desteklemek için yaygın olarak kullanılsa da resmî açıklamalarda ve belgelerde şimdiye dek açıklığa kavuşturulmamıştır. 07 Mayıs 2009 tarihinde Çin, uluslararası düzeyde ilk kez resmî olarak Dokuz Kesik Çizgili haritasını Birleşmiş Milletlere gönderdiği notaya ekleyerek “Çin, Güney Çin Denizi'ndeki adalar ve bitişik sular (adjacent waters) üzerinde tartışılmaz bir egemenliğe sahiptir” ve “ilgili sularla (relevant waters) birlikte deniz yatağı ve toprak altı üzerinde egemenlik hakkına ve yargı yetkisine sahiptir.” şeklinde kendi görüşünü beyan etmiştir. Ancak Çin'in notasında Güney Çin Denizi'ndeki hak iddialarının kapsamı tam olarak anlaşılammamaktadır. Zira ilgili notada Çin, Güney Çin Denizi'ndeki adalarla ilgili açık bir şekilde egemenlik hakkı iddiasında bulunmasına rağmen kullanılan “bitişik sular” ve “ilgili sular” gibi muğlak kavramlar nedeniyle adaların çevresindeki sularda iddia edilen yetkiler belirsizdir. Birçok analiste göre, Çin kasıtlı olarak Güney Çin Denizi üzerindeki niyetlerini açıklığa kavuşturmayarak “stratejik belirsizlik” politikası izlemektedir.¹¹

www.straitstimes.com/asia/se-asia/jokowi-plays-down-stand-off-with-china-in-the-natunas, (Erişim Tarihi: 26.05.2021).

10 Yunus Emre Armağan, “Deniz Güvenliği ve Çin Etkisi: Endonezya'nın Güney Çin Denizi ve Natuna Adaları Politikaları”, Doğu Asya Araştırmaları Dergisi, Cilt:4, Sayı:7, 2021, 59-82, s.66.

11 Yunus Emre Armağan, a.g.m., s.66.

Şekil-2 Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki Dokuz Kesikli Haritası¹²

Çin, 2013 yılından bu yana giderek artan bir şekilde Güney Çin Denizi'ndeki egemenlik iddialarını gündeme getirmekte ve çeşitli yapay ada altyapı çalışmalarıyla da iddialarını desteklemektedir. 2016 yılında yaşanan Natuna Adaları krizi kapsamında karşı karşıya gelen Çin ve Endonezya'nın önce gerilen daha sonra ise dengeye oturan siyasi ilişkileri, 26 Mayıs 2020 tarihinde Endonezya'nın sorunu Birleşmiş Milletlere taşımasıyla yeni bir sürece girmiştir. Bu başvuru ile birlikte Endonezya, Çin tarafından sunulan ve anlaşmazlıkların teke tek çözülmesini öngören teklifi reddetmekle birlikte sorunu uluslararası alana taşımıştır. Başvuru ile aynı dönemlerde ABD'nin de aynı konuda Birleşmiş Milletlere başvurması ve başvurusunda hem 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) hem de Filipinler'in 2014'teki başvurusu üzerine uluslararası tahkim mahkemesinin Scarborough Adaları konusunda Çin aleyhinde verdiği kararı gerekçe göstermesi de önemli hususlar olarak göze çarpmaktadır. Filipinler, Benigno Aquino'nun devlet başkanlığı döneminde Çin'le yaşadığı Scarborough Adaları sorununu Birleşik

¹² Anadolu Ajansı İnternet Sitesi, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/guney-cin-denizinde-gerilim-tirmaniyor/749115>, (Erişim Tarihi: 28.05.2021).

Devletler (BM)'ye taşıyarak Güney Çin Denizi anlaşmazlıklarını uluslararası arenaya taşıyan ilk devlet olmuştur.¹³

Tüm bu gelişmelerin yanında Kasım 2020'de Savunma Bakanları arasında yapılan ikili görüşmeler sırasında Çin Savunma Bakanı tarafından, Endonezya'da askerî üs kurma talebi Endonezya tarafından reddedilmiştir. Endonezya'nın sadece Çin'e değil millî güvenlik ve savunma anlayışının bir gereği olarak yabancı hiçbir devlete üs vermeyeceği yapılan açıklamada ifade edilmiştir. Mayıs 2020'de yapılan BM'ye başvurusunu müteakip gergin olması beklenen Çin-Endonezya ilişkilerinde Çin'in askerî üs talep edecek kadar Endonezya'yı kendisine yakın görmesi önemli bir satır arası olarak ortaya çıkmıştır.¹⁴

Modern dönemde inişli çıkışlı bir seyir izleyen Çin-Endonezya ilişkileri 21. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkan siyasi ve ekonomik oluşum çerçevesinde yeni bir yönelim sergilemektedir. Bu iki büyük Asya ülkesinin tarihsel süreçleri farklı olsa da son dönemde sömürge karşıtlığı ve uluslararası siyaset sahnesinde alternatif güç yapısı içerisinde yer alma iradeleri, Çin ve Endonezya'yı yakınlaştıran unsurlardan olmuştur. Bu kapsamda Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği (APEC), ASEAN+Çin, ASEAN+3¹⁵ ve G20, Çin ve Endonezya'nın birlikte yer aldığı uluslararası organizasyonlardır.¹⁶

Endonezya ve Çin'in çıkarlarının kesişmesinde jeopolitik, demografik ve ekonomik unsurlar bulunmaktadır. Çin, bir yandan Doğu ve Güney Çin Denizi üzerinden Malaka ve Sunda Boğazları ile okyanuslara açılırken, bölgede demografik olarak kendisine en yakın ülke konumunda bulunması, önemli bir hammadde ve tüketici pazarı özellikleri taşıması gibi nedenlere bağlı olarak Endonezya ile olan ilişkileri geliştirmede gerçekçi politikalar geliştirmiştir. Endonezya'nın ASEAN örgütünün en büyük ekonomisi olmasına rağmen, modernleşme ivmesi olarak Asya Kaplanları¹⁷ Ülkeleri'nin gerisinde kalması ve Çin'in şimdilik dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olması Endonezya'nın da Çin'e yaklaşmasına neden olmuştur. Ancak özellikle 21. yüzyılın başından itibaren Çin'in ekonomik modernleşmesinde görülen ivmenin ve 2013'ten itibaren Xi Jinping'in devlet başkanı olması ile birlikte ortaya konulan büyük

13 Güneydoğu Asya Çalışmaları İnternet Sitesi, Endonezya Güney Çin Denizi Sorununu BM'ye Taşdı, <https://guneydoguasyacalismalari.com/2020/06/24/endonezya-guney-cin-denizi-sorununu-bmye-tasidi-indonesia-brings-the-south-china-case-to-the-un/>, (Erişim Tarihi: 30.05.2021).

14 C4Defence İnternet Sitesi, Endonezya'dan Çin'e Üs Yok, <https://www.c4defence.com/endonezyadan-cine-us-yok/>, (Erişim Tarihi: 30.05.2021).

15 +3 ülkeleri, Çin, Japonya ve Güney Kore'dir.

16 Mehmet Özyay, "Çin-Endonezya İlişkileri: Kırılmalar ve Yapışmalar", Merthan Dündar ve Gürhan Kirilen, (ed.), APAM Çin Çalışmaları-I, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2021, 151-176, s.151.

17 Tayvan, Hong Kong, Singapur, Güney Kore.

stratejilerin Güney Çin Denizi'nin neredeyse tamamında hak iddiasında bulunacak düzeye gelmesi, bölge ülkeleri kadar Endonezya'da da zaten var olan tehdit algısının yeniden ortaya çıkmasına da vesile olmuştur. Çin, bu devasa coğrafya üzerinde hareket kabiliyetini genişletmek suretiyle ulusal sınırlarının güvenliğini sağlamayı hedeflerken, bölgedeki diğer ülkeler gibi Endonezya ile de hem uluslararası deniz güvenliği hem de kıta sahanlıkları konusunda anlaşmazlıklar yaşamaktadır.¹⁸

2. Endonezya'nın Güney Çin Denizi ve Natuna Adaları Politikası

Endonezya takımadada devleti konseptinin oluşturulması kapsamında icra edilen tartışmalarda her zaman aktif bir rol almıştır. Bahse konu motivasyonun arkasında ulusal birlik, politik denge, ekonomik gelişme, sosyal adalet ve millî güvenlik unsurları da bulunmaktadır. Devletin bağımsızlığını ilan etmesi ile birlikte bu motivasyonlar “Nusantara” konsepti ile ifade edilmiştir. Nusantara konsepti geleneksel ada ve takımadada kavramlarının arasında bir yerde yer almaktadır. Müteakip dönemde Nusantara konsepti hükûmetin denizcilik politikaları ile birleştirilerek “Wawasan Nusantara” diğer bir ifade ile “Takımadada Bakış Açısı” olarak geliştirilmiştir. Wawasan Nusantara Endonezya'nın tüm ada ve kayalıkları ile birlikte bir bütün olduğunu savunmaktadır. Bu kapsamda 1982 BMDHS ile kabul edilen takımadada devleti kavramı Endonezya'nın aktif çabalarının sonucunda millî egemenliğini ve deniz alanları içerisindeki canlı ve cansız kaynaklarını garanti altına almıştır.¹⁹ Endonezyalılar 17.000'den fazla adadan oluşan devletlerini tanımlamak için “Tanah Air” kavramını da kullanmaktadırlar. Bu terim Türkçe'ye anavatan olarak çevrilse de aslında bu anavatanın hem deniz hem de kara ülkesini kapsadığını ifade etmektedir.²⁰ Hem “Wawasan Nusantara” hem de “Tanah Air” kavramları Endonezya'nın birliğini ifade etmek için kullanılan kavramlar olmuştur.

Endonezya'nın sahip olduğu bu devasa kara ve deniz kütlesi doğal olarak pek çok stratejik deniz ulaştırma hattına da ev sahipliği yapmaktadır. Bu kapsamda sayılabilecek en önemli düğüm noktaları Malakka, Singapur, Sunda, Lombok, Ombai ve Wetar Boğazları'dır. Uluslararası ticaretin ve ulaşımın serbest bir şekilde icra edilmesi ile Endonezya'nın egemenliğini ve güvenliğini garanti altına almak isteyen çabaları ise zaman zaman çelişmektedir.²¹ 1982 BMDHS takımadada suları kavramıyla ortaya koyduğu kurullarla devletin ekonomik

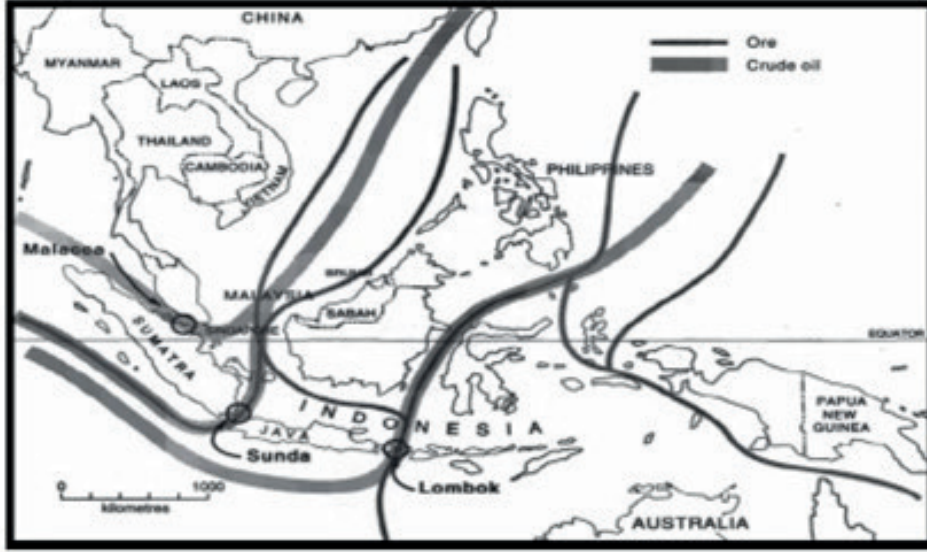
¹⁸ Mehmet Özay, a.g.m., s.173.

¹⁹ Kresno Buntoro, “Rethinking Nusantara Indonesia: Legal Approach”, Jurnal Hukum Internasional, Cilt:13, Sayı:4, 2016, 468-512, s.471.

²⁰ Michael Leiferve Dolliver Nelson, “Conflict of Interest in the Straits of Malacca”, International Affairs, Cilt:49, Sayı:2, 1973, 190-203, s.191.

²¹ Kresno Buntoro, a.g.m., s.489.

egemenlik haklarını korurken diğer yandan da transit geçiş ve takımda suları geçiş rejimi kavramlarıyla uluslararası ticaretin ve ulaşımın serbestliğine de sahip çıkmış ve bir denge politikası gütmüştür.

Şekil-3 Asya-Pasifik Hattında Demir ve Cevher Taşımacılığı Kapsamında Kullanılan Tanker Rotaları²²

Cakarta yönetiminin 1957 yılında Djuanda Deklerasyonu ile ilan ederek, uluslararası kamuoyuna sunduğu takımda devleti kavramının 1982 BMDHS ile vücut bulması, Endonezya'nın deniz yetki alanlarının genişliğini artırmıştır. Endonezya 1982 BMDHS'ni ilk imzalayan devletlerden biridir. Sözleşmeyi 31 Aralık 1985 tarihinde onaylamış ve ülkede antlaşma 03 Şubat 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Endonezya antlaşmaya taraf olarak toplam 6.159.032 km² MEB kazanmıştır. Endonezya bazı komşu devletlerle deniz yetki alanlarını sınırlandırma antlaşmaları da yapmıştır. Bu devletler; Malezya, Tayland, Avustralya, Papua Yeni Gine, Hindistan, Vietnam, Singapur ve Filipinler'dir. Avustralya (1997) ve Filipinler (2014) ile MEB; Hindistan (1974 ve 1975), Malezya (1969), Tayland (1971) ve Vietnam (2003) ile kıta sahanlığı antlaşmaları yapılmıştır.²³

Endonezya'nın Natuna Adaları kapsamında Çin ile yaşadığı problemlerin iki önemli nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Riau Eyaleti'nde yer alan 272 adadan müteşekkil Natuna bölgesi Endonezya için bir egemenlik meselesidir. İkincisi ise Natuna Adaları bölgesi balıkçılık ve hidrokarbon yatakları açısından oldukça zengin kaynaklara sahiptir. Natuna Adaları'nın 750.000 tondan fazla balık stoğuna sahip olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca Endonezya Petrol ve Gaz Kurumu tarafından Natuna Adaları'nın doğusunda yer alan deniz sahasının dünyanın en büyük doğal gaz yataklarından biri olduğu

²² Kresno Buntoro, a.g.m., s.491.

²³ Yunus Emre Armağan, a.g.m., s.63.

açıklanmıştır. Bahse konu alanda 220 trilyon kübik fit doğal gaz bulunduğu ve bu miktarın 46 trilyon kübik fitinin ticari işlemeye uygun olduğu iddia edilmektedir.²⁴

Endonezya'nın son dönem politikalarında etkili olan iki devlet başkanı bulunmaktadır. Bunlardan ilki 2010-2014 yılları arasında iktidarda kalan Susilo Bambang Yudhoyono ve 2014'te icra edilen seçimlerle iktidara gelerek devlet başkanı olan Joko Widodo'dur.

Yudhonoyo iktidara 2008-2009 küresel krizinin etkilerine rağmen büyümeye devam eden Çin ekonomisinin enerji ihtiyacını karşılayan Endonezya'nın sahip olduğu olumlu ekonomik şartlarda gelmiştir. Bu durum her ne kadar Endonezya'nın ekonomik büyümesine katkı sağlasa da ülkeyi Çin'e bağımlı hâle getirmiştir. Bahse konu ekonomik büyümeden faydalanmak isteyen devlet başkanı uluslararası düzeyde görünürlüğünü artırmak amacıyla "Bebas Aktif"²⁵ denilen kendi politikasını yürürlüğe koymuştur. Bahse konu politika ile hedeflenen asıl amaç küresel güçlerin bölgeye müdahalelerini en aza indirmek olarak yorumlanabilecektir. Politikanın vücuda getirileceği uygulama safhasında ise devlet başkanının mottosu "Binlerce dost, sıfır düşman." olmuştur. Yudhoyono'ya göre Çin'in yükselişi dünya dengelerini değiştiren bir olgu değildir. Aksine yükselen Çin uluslararası topluluğa sosyal ve ekonomik olarak entegre edilmelidir.²⁶

Yudhonoyo'nun hedefi Endonezya'nın ASEAN gibi uluslararası örgütlerde daha büyük roller almasını sağlamak olmuştur. Bölgesel sorunların ASEAN merkezli çözümlenmesi kapsamında mesai harcayan devlet başkanı, Güney Çin Denizi'nde güven artırıcı önlemler kapsamında ASEAN çatısı altında Çin ile bir "davranış kuralları protokolü (code of conduct)" imzalanması kapsamında diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Böylece Çin ile ASEAN ülkeleri arasında angajman kuralları belirlenmiş olacak ve orta vadede de diyalog ortağı pozisyonundaki Çin'in ASEAN üyeliği yolu açılacaktır. Bu amaca giden yolda Endonezya kamuoyu tarafından gösterilen tüm tepkilere rağmen Yudhonoyo hükûmeti, ASEAN ile Çin arasında imzalanan serbest ticaret antlaşmasını engelleyecek bir girişimde bulunmamıştır. Ancak Endonezya'nın bahse konu dönemde yürüttüğü Güney Çin Denizi politikaları tam anlamıyla başarıya ulaşmamıştır. Zira Çin, ASEAN ile davranış kuralları protokolünü imzalamak ve olayları ASEAN çatısı altında tartışmak istememektedir. Bu tutumunu Çin fiiliyatta da uygulamaya koymaktadır. Örneğin; 2012 yılında Filipinler Scarborough Adaları'nın aidiyeti kapsamında Çin ile yaşadığı

24 Yunus Emre Armağan, a.g.m., s.68

25 Bebas Aktif (Bağımsız ve Aktif Dış Politika).

26 Yohanes Sulaiman, What Threat? Leadership, "Strategic Culture, and Indonesian Foreign Policy in the South China Sea", Asian Politics and Policy, Cilt:11, Sayı:4, 606-622, s.614.

problemleri ASEAN Dışışleri Bakanları toplantısı sonrası yayımlanacak ortak bildiriye ithal etmek istemiş, ancak Çin'in Kamboçya üzerinde icra ettiği lobi faaliyetleri nedeniyle ASEAN tarihinde ilk defa dışışleri bakanları toplantısı sonrası ortak bildiri yayımlanamamıştır.²⁷

Endonezya'nın Çin'e uzlaşma masasına oturmasını rica etmekten başka bir tercihi kalmamıştır. Ekonomik bağları Çin ile çok güçlü olan ülke, Çin yatırımlarına da bağımlı hâle gelmiştir. Diğer yandan Endonezya bahse konu dönemde kaçak balıkçıları engelleyebilecek deniz gücüne de sahip değildir. Yudhonoyo döneminde sahip olunan deniz kuvvetlerinin hareket icra edememesinin en büyük nedeni gemilere tahsis edilen yakıtın yetersizliği olarak gösterilmiştir. Endonezya tarafından deniz kuvvetlerine ihtiyacı olan yakıtın sadece %28-29'u kadarı verilmektedir. Verilen yakıt ile devasa bir deniz alanına sahip olan Endonezya'da sadece yedi güvenlik botu aktif olarak kullanılmaktadır. Bahse konu durumun müsebbibinin Endonezya'nın küresel tehdit algısı olduğu değerlendirilmektedir. Endonezya, en büyük tehdidi küresel güçlerin tetikleyeceği ayrılıkçı hareketler olarak görmektedir. Endonezya Savunma Bakanlığı tarafından 2015 yılında yayımlanan strateji dokümanında da aynı düşünce yapısıyla Arap Baharı kapsamında Mısır, Libya ve Suriye'de yaşanan olaylar ve Irak ile Afganistan Savaşları "Böl ve Yönet" üst politikasının vekil aktörlerle uygulanması olarak gösterilmiştir.²⁸ Endonezya'da iç barışın sağlanması her hükûmetin birinci önceliği olmuş ve savunma bütçesinin büyük bir bölümü Endonezya Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na ayrılmıştır. Yudhoyono'nun Güney Çin Denizi politikaları Çin'in Endonezya tarafından teklif edilen çözümlere isteksizliği ve Endonezya'nın denizlerdeki askerî yetersizliği nedeniyle başarısız olmuştur.²⁹

Yudhoyono'dan sonra iktidara gelen, Jokowi'nin popülist iktidarı altında Endonezya'nın dış siyaseti değişime uğramıştır. Jokowi döneminde "binlerce dost yerine en iyi çıkar elde edilecek birkaç dost" politikasına geçilmiştir. Nitekim Jokowi, büyümeye dayalı bir ekonomik model izlemenin yanı sıra altyapıyı güçlendirmeye ve deniz gücünü artırmaya büyük önem vermiş; "Endonezya denizlere dönüyor!" (Indonesia Back to the Seas) sloganıyla Endonezya'yı küresel bir deniz merkezi (Poros Manitum Dunia veya Global Maritime Fulcrum) ve deniz otobanı (Maritime Toll Road) haline getirme hedefini benimsemiştir. Bütün bunlar doğrultusunda, Çin ile ilişkiler, Kuşak Yol İnisiyatifi'ne dâhil olma ve Endonezya'nın Asya Altyapı Yatırım Bankası üyeliği önem kazanmıştır. Jokowi döneminde Endonezya-Çin ilişkileri daha

²⁷ Yohanes Sulaiman, a.g.m., s.615.

²⁸ Endonezya Savunma Bakanlığı Resmî Sitesi, Defence White Paper, <https://www.kemhan.go.id/wp-content/uploads/2016/05/2015-INDONESIA-DEFENCE-WHITE-PAPER-ENGLISH-VERSION.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.05.2021), s.11.

²⁹ Yohanes Sulaiman, a.g.m., s.616.

önce hiç olmadığı kadar hızlanmıştır. Hızlanan ilişkilerin sonucunda Kuşak Yol İnisyatifi kapsamında önemli projelere Çin tarafından kaynak sağlanmıştır. Örneğin; Çin'in Kuşak Yol İnisyatifi kapsamında Endonezya'da icra ettiği en büyük altyapı yatırımı Cakarta'yı Bandung'a bağlayan altı milyar dolar değerindeki hızlı tren projesidir.³⁰ Çin ile geliştirilen yakın ilişkiler Güney Çin Denizi'nde Endonezya'nın hak ve menfaatlerinin korunması kapsamında Jokowi'nin iç siyasetteki hareket alanını bir hayli kısıtlamıştır. Yodhoyono tarafından dört senede 2 kez Çin'e resmî ziyaret gerçekleştirilirken, Jokowi tarafından 2014 yılından 2020 yılına kadar yedi resmî ziyaret icra edilmiştir. Bu durum Endonezya kamuoyunda güven sarsıcı bir hâl almıştır. Kamuoyunu sakinleştirmek amacıyla daha sert önlemler almak zorunda kalan hükümet, Denizcilik ve Balıkçılık Bakanı olarak Susi Pudjiastuti'yi atamıştır. Ayrıca 2018 yılında askerî harcama bütçesi Gayri Safi Millî Hasıla'nın %0.8'inden %1,5'a yükseltilmiştir. Bakan tarafından kaçak tekneleri batırmaya kadar varan sert önlemler alınmış ve kaçak balıkçılıkla birlikte, korsanlık, kaçakçılık ve uyuşturucu madde trafiği de büyük oranda düşürülmüştür. Ancak izlenen sert politika Vietnam, Filipinler, Tayland ve Malezya gibi komşu ASEAN ülkeleri arasında endişe ile karşılanmıştır.³¹ Endonezyalı balıkçı sayısının artırılması amacıyla adalara balık depolama tesisleri, balıkçı barınakları ve balıkçıların yakıt, elektrik gibi temel ihtiyaçlarının karşılanacağı tesisler kurulması da planlamalar arasına alınmıştır.³² Ayrıca 2016 yılında Çinli balıkçılar tarafından yapılan bir başka Münhasır Ekonomik Bölge ihlalinin hemen akabinde Jokowi tarafından kabine toplantısı Natuna Adaları bölgesinde görevde bulunan bir deniz kuvvetleri gemisinde icra edilmiştir.³³ 2020 yılında Çin tarafından yapılan başka bir ihlalde devlet başkanı bölgede karakol icra eden gemileri ziyaret etmiştir.³⁴

Endonezya, Natuna Adaları'nın münhasır ekonomik bölgesinde bulunan zenginliklerin Çin tarafından kullanılmasını engellemek amacıyla bölgenin coğrafi adının Birleşmiş Milletler onayı ile değiştirilmesini talep etmiştir. Natuna Adaları bölgesinin Güney Çin Denizi'nden ayrılarak adının Natuna

30 Efe Can Gürcan ve diğerleri, "Yeni Popülizm Dalgası Etkisinde Asya'da Uluslararası Güvenliğin İnşası: Filipinler, Hindistan ve Endonezya'nın Dış Siyasetini Birlikte Okumak", Işık Üniversitesi Popülizm Konferansı, Şubat 2021, 71-76, s.73.

31 Chris Lundry, "Assessing Indonesia's Foreign Policy Under Jokowi", Asia Policy, Cilt:13, Sayı:4,2018, 30-35, s.31.

32 The Straits Times İnternet Sitesi, Indonesia to Establish Fishing Ground in Waters off Natuna Islands, <https://www.straitstimes.com/asia/se-asia/indonesia-to-establish-fishing-ground-in-waters-off-natuna-islands>, (Erişim Tarihi: 26.05.2021).

33 Yohanes Sulaiman, a.g.m., s.617.

34 The Straits Times İnternet Sitesi, "Indonesian President Joko Widodo Visits Natuna Islands as Stand-Off with China Continues", <https://www.straitstimes.com/asia/se-asia/indonesian-president-joko-widodo-visits-natuna-islands-as-stand-off-with-china>, (Erişim Tarihi: 31.05.2021).

Denizi ya da Kuzey Natuna Denizi olarak değiştirilmesi teklifler arasında yer almaktadır.

Natuna Adaları'nın akıbetinin Uluslararası Adalet Divanı kararı ile Malezya'ya devredilmek zorunda kalınan Sipidan ve Ligitan Adaları gibi olmasının Endonezya kamuoyunda büyük bir tepki ile karşılanacağı değerlendirilmektedir.³⁵ Jokowi'nin Güney Çin Denizi ve Natuna Adaları politikaları her ne kadar daha agresif gözüke de bahse konu politikaların Endonezya'nın ekonomisinin Çin yatırımlarına olan bağımlılığı ve kamuoyunun baskıları arasında sıkıştığı ifade edilebilecektir. Örneğin; Natuna Adaları bölgesine yeni bir isim verilerek Kuzey Natuna Denizi denmesinden kısa bir süre sonra Çin'den gelen tepkiler nedeniyle Endonezya'lı yetkililer tarafından yapılan bir açıklama ile denizin ismine henüz karar verilmediği ifade edilmiştir. Bu durumun en büyük nedeni bugünkü şartlarda Jokowi hükümetinin, ülkenin gelişmesi için ihtiyaç duyduğu alt yapı yatırımlarında kullanılacak para ve know-how kaynaklarının büyük bölümünü Çin'den ithal etmesi ve en büyük ihracatını Çin'e yapıyor olmasıdır.³⁶

Sonuç

Endonezya'nın Güney Çin Denizi ve Natuna Adaları politikaları incelendiğinde dört başlık altında toparlanabileceği değerlendirilmiştir. Bunlar uluslararası hukuk, diplomasi, askerî caydırıcılık ve ekonomik bağımlılık olarak ifade edilebilecektir.

Uluslararası hukuk vurgusu, Endonezya'nın Natuna Adaları politikasının sürekliliğe sahip unsurlarından biridir. Dışişleri Bakanı Marsudi, 1982 BMDHS'ye atıf yaparak Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki hak iddialarının uluslararası hukukta yasal bir dayanağı olmadığını belirtmiştir. Endonezya geleneksel olarak kendi sularındaki egemenlik haklarının ihlal edilmesini önlemek için 1982 BMDHS'yi referans göstermekte ve sözleşmenin ülkenin ulusal çıkarına olduğunu düşünmektedir. Bu kapsamda 8 Haziran 2010 tarihinde Yudhoyono hükümeti tarafından BM'ye Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki hak iddialarının 1982 BMDHS ile uyumsuz olduğunu belirten bir nota gönderilmiştir. İlgili notada Güney Çin Denizi'nde hak iddia etmesi de Endonezya'nın iddiacı devletler arasındaki arabulucu rolüne değinildikten sonra, Çin'in 2009 yılında CML/17/2009 numaralı notasıyla ilk kez resmi olarak yayınladığı Dokuz Kesik Çizgili haritasını 1982 BMDHS ile örtüşmemesi nedeniyle kesin bir dille reddetmiştir.³⁷

Filipinler'in başvurusu üzerine 2016 yılında Daimî Tahkim Mahkemesi

³⁵ The Straits Times İnternet Sitesi, "Nationalistic Symbolism Behind Natuna Sea", <https://www.straitstimes.com/opinion/nationalistic-symbolism-behind-natuna-sea>, (Erişim Tarihi: 26.05.2021).

³⁶ Mehmet Özey, a.g.m., s.172.

³⁷ United Nations Resmî İnternet Sitesi, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/mysvnm33_09/idn_2010re_mys_vnm_e.pdf, (Erişim Tarihi: 31.05.2021).

tarafından “Çin’in Filipinler’in egemenlik haklarını ihlal ettiğine” karar verilmiştir. Çin ise uluslararası mahkemelerin Güney Çin Denizi hakkında aldığı kararları tanımayacağını açıklamıştır. Tahkim Mahkemesi’nin kararının hâlihazırda Çin üzerinde bir yaptırımı olmasa da Endonezya’nın konumunu meşrulaştırıcı bir etkisi olmuştur. Bu kapsamda, Jokowi yönetiminde Endonezya tarafından 26 Mayıs 2020 tarihinde BM’ye gönderilen 126/POL-703/V/20³⁸ numaralı diplomatik notada Filipinler lehine verilen tahkim kararına atıfta bulunulmuştur. İlgili notada Endonezya’nın Güney Çin Denizi anlaşmazlığına taraf olmadığı yinelenmiş; tahkim kararının Endonezya’nın denizcilik yetkileri konusundaki haklı pozisyonunu teyit ettiğine işaret edilmiştir. 12 Haziran 2020 tarihinde Cakarta’nın gönderdiği 148/POL-703/VI/20³⁹ numaralı diplomatik notada ise 1982 BMDHS’ye göre Spratly Adaları’nın Münhasır Ekonomik Bölge veya kıta sahanlığı hakkı bulunmadığından Güney Çin Denizi’ndeki adalarla Endonezya’nın deniz yetki alanları anlaşmazlığı yaşamasının olanaksız olduğu belirtilerek; Endonezya’nın Çin ile deniz sınırı anlaşmazlığı hususunda müzakere yapması için herhangi bir yasal gerekçe bulunmadığı ifade edilmiştir.

Sonuç olarak Endonezya hükümetleri geleneksel olarak uluslararası hukuku ve 1982 BMDHS’yi kendi deniz güvenliğini sağlamak için aktif olarak kullanmaktadır. Takımda devleti konseptinin 1982 BMDHS’ye girmesi ve adaların oluşturduğu sınırlardan itibaren takımda devletine Münhasır Ekonomik Bölge hakkı tanınması sözleşmeyi Endonezya açısından stratejik bir konuma getirmiştir. Bu kapsamda, uluslararası hukuk Endonezya’nın Natuna Adaları politikasının önemli bir parçasıdır.

Diplomasi, iki taraflı ve çok taraflı olarak Endonezya’nın Natuna Adaları politikasında kullandığı dış politika araçlarından biridir. Endonezya iki taraflı diplomasiyi Çin’in hak ihlallerini önlemek için bölgedeki diğer aktörleri soruna dahil etmek için kullanmaktadır. Endonezya bu şekilde Çin ile yaşadığı Natuna Adaları sorununda elini güçlendirmeye ve kendi ulusal çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Bu kapsamda bölgedeki diğer aktörlerin Natuna Adaları’na özellikle enerji ve ticari alanlarda yatırımlar yapmasını teşvik etmektedir. Nitekim, Başkan Jokowi Japonya’ya Natuna Adaları’nda balıkçılık ve enerji sektörlerine yatırım yapması için çağrıda bulunmuştur. Japonya’dan sonra ABD, Güney Kore ve Vietnam şirketleri de Natuna Adaları’na çeşitli sektörlerde yatırım yapmaları için teşvik edilmiştir.

Endonezya; Avustralya, Hindistan, Güney Kore, Japonya ve ABD gibi

38 United Nations Resmî İnternet Sitesi, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/mys_12_12_2019/2020_05_26_IDN_NV_UN_001_English.pdf, (Erişim Tarihi: 31.05.2021).

39 United Nations Resmî İnternet Sitesi https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/mys_12_12_2019/2020_06_12_IDN_NV_UN_002_ENG.pdf, (Erişim Tarihi: 31.05.2021).

bölgedeki önemli aktörler ile güvenlik ve savunma anlaşmaları yapsa da belirli bir devlet veya tehdide karşı ittifaklı bir askeri oluşumdan dış politika gelenekleri gereği uzak durmaktadır. Endonezya, Çin'i çevrelemek için herhangi bir askeri oluşuma katılmak yerine, büyük güçler arasında tarafsız bir politika yürütmeye çalışmaktadır. Bu sayede büyük güçlerle iyi ilişkiler kurarak azami çıkar elde etmeyi hedeflemektedir.

Endonezya, diplomasinin çok taraflı boyutunda ASEAN'ı öne çıkarmak istemektedir. ASEAN'da kurucu üye ve en büyük ekonomi sıfatları ile önemli bir yeri olan Endonezya, Güney Çin Denizi anlaşmazlığının kalıcı bir çözüme kavuşması için Çin ve ASEAN arasındaki Davranış Kuralları Protokolü müzakerelerinde kilit bir rol oynasa da taraflar şimdiye dek ortak bir mutabakata ulaşamamıştır. ASEAN üyelerinin ulusal çıkarlarının farklı olması ve Çin tarafından uygulanan yaptırımlar üyelerin ortak karar alma mekanizmalarını etkilemektedir.

Askerî caydırıcılık kapsamında ilan edilen Münhasır Ekonomik Bölgelerdeki egemenliğin korunması için deniz güvenliği konusunda Jokowi döneminde daha sert tedbirler alınmaya başlanmıştır. Bunun iki ana nedeninin olduğu ileri sürülebilir. Birincisi Çin'in Güney Çin Denizi'nde Dokuz Kesik Çizgili harita ile belirlenen deniz alanında egemenlik hakkı iddia etmesi ve bu çerçevede adalarda askeri üsler kurarak genişleme politikası izlemesinin oluşturduğu tehdittir. İkincisi ise Çin'in hak iddia ettiği bölgenin Endonezya'nın MEB sınırları ile çakışmasıdır. Çin Dışişleri Bakanlığı Endonezya'nın sert güç kapsamında yürüttüğü gemi batırma politikasını sık sık kınamaktadır.

Jokowi yönetimi, yürütülen caydırıcı politikaların yanı sıra ekonomik karşılıklı bağımlılık kapsamında Çin ile ikili ilişkilerini güçlendirerek Pekin'in Natuna Adaları'nın MEB'i konusunda Endonezya aleyhine politikalar üretmesini engellemek istemektedir. Endonezya'nın en büyük ticaret partneri ve büyük altyapı yatırımlarının finansörü olan Çin; ekonomik diplomasinin öne çıkarıldığı Jokowi döneminde ekonomik iş birliği açısından en önemli aktörlerden biri haline gelmiştir. Jokowi yönetimi Çin ile doğrudan karşı karşıya gelerek ekonomik iş birliğinin zarar görmesini istemektedir. Bu nedenle Endonezya askeri caydırıcılık ve ekonomik iş birliği arasında bir denge kurmaktadır.

2014 yılında Jokowi'nin iktidara gelmesiyle Çin, Endonezya'nın en büyük ticaret ortağı olan Japonya'nın yerini almıştır. Çin, 2019 yılında 4,7 milyar dolarlık yatırımıyla Japonya'yı da geçerek Singapur'dan sonra Endonezya'ya en çok yatırım yapan ikinci ülke olmuştur.⁴⁰ Bu nedenle, Jokowi yönetimi Natuna Adaları krizinin Çin yatırımlarını etkilemesini istememektedir.

Kaynakça

40 Benar News İnternet Sitesi, <https://www.benarnews.org/english/news/indonesian/international-investment-01292020162954.html>, (Erişim Tarihi: 31.05.2021).

Kitaplar

Merthan Dündar ve Gürhan Kirilen, APAM Çin Çalışmaları-I, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2021.

Makaleler

ARMAĞAN Yunus Emre, “Deniz Güvenliği ve Çin Etkisi: Endonezya’nın Güney Çin Denizi ve Natuna Adaları Politikaları”, Doğu Asya Araştırmaları Dergisi, Cilt:4, Sayı:7, 2021, 59-82.

BUNTORO Kresno, “Rethinking Nusantara Indonesia: Legal Approach”, Jurnal Hukum Internasional, Cilt:13, Sayı:4, 2016, 468-512.

GÜRÇAN Efe Can ve diğerleri, “Yeni Popülizm Dalgası Etkisinde Asya’da Uluslararası Güvenliğin İnşası: Filipinler, Hindistan ve Endonezya’nın Dış Siyasetini Birlikte Okumak”, Işık Üniversitesi Popülizm Konferansı, Şubat 2021, 71-76.

KARADENİZ Radiye Funda ve GÖK Gonca Oğuz, “Bölgesel-Küresel Rol İlişkisi Bağlamında Endonezya’nın 2000’li Yıllarda ASEAN ve BM’deki Politikalarının Analizi”, Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7, Sayı: Temmuz Özel Sayısı, 2019, 101-118.

LEIFER Michael ve NELSON Dolliver, “Conflict of Interest in the Straits of Malacca”, International Affairs, Cilt:49, Sayı:2, 1973, 190-203.

LUNDRY Chris, “Assessing Indonesia’s Foreign Policy Under Jokowi”, Asia Policy, Cilt:13, Sayı:4, 2018, 30-35.

ÖZAY Mehmet, “Çin-Endonezya İlişkileri: Kırılmalar ve Yapılaşmalar”, Merthan Dündar ve Gürhan Kirilen, (ed.), APAM Çin Çalışmaları-I, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2021, 151-176.

SULAIMAN Yohanes, What Threat? Leadership, “Strategic Culture, and Indonesian Foreign Policy in the South China Sea”, Asian Politics and Policy, Cilt:11, Sayı:4, 606-622.

YENİGÜN Cüneyt ve DURAN Selman, “Endonezya: Çatışmadan Demokrasiye”, Kemal İnat ve diğerleri, (ed.), Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 1, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2010, 463-484.

İnternet Kaynakları

Anadolu Ajansı İnternet Sitesi, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/guney-cin-denizinde-gerilim-tirmaniyor/749115>, (Erişim Tarihi: 28.05.2021).

Anadolu Ajansı İnternet Sitesi, <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/endonezya/901510>, (Erişim Tarihi: 30.05.2021).

Benar News İnternet Sitesi, <https://www.benarnews.org/english/news/indonesian/international-investment-01292020162954.html>, (Erişim Tarihi: 31.05.2021).

C4Defence İnternet Sitesi, Endonezya’dan Çin’e Üs Yok, <https://www.c4defence.com/endonezyadan-cine-us-yok/>, (Erişim Tarihi: 30.05.2021).

Endonezya Savunma Bakanlığı Resmî Sitesi, Defence White Paper, <https://www.kemhan.go.id/wp-content/uploads/2016/05/2015-INDONESIA-DEFENCE-WHITE-PAPER-ENGLISH-VERSION.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.05.2021), s.11.

Güneydoğu Asya Çalışmaları İnternet Sitesi, Endonezya Güney Çin Denizi Sorununu BM’ye Taşdı, <https://guneydoguasyacalismalari.com/2020/06/24/endonezya-guney-cin-denizi-sorununu-bmye-tasadi-indonesia-brings-the-south-china-case-to-the-un/>, (Erişim Tarihi: 30.05.2021).

Reuters İnternet Sitesi, <https://www.reuters.com/article/us-usa-indonesia/president-says-indonesia-intends-to-join-tpp-trade-deal-idUSKCN0SK2JY20151027>, (Erişim Tarihi: 31.05.2021).

The Straits Times İnternet Sitesi, “Indonesian President Joko Widodo Visits Natuna Islands as Stand-Off with China Continues”, <https://www.straitstimes.com/asia/se-asia/indonesian-president-joko->

widodo-visits-natuna-islands-as-stand-off-with-china, (Erişim Tarihi: 31.05.2021).

The Straits Times İnternet Sitesi, “Jokowi Plays Down Stand-Off With CHİNA in the Natunas”, <https://www.straitstimes.com/asia/se-asia/jokowi-plays-down-stand-off-with-china-in-the-natunas>, (Erişim Tarihi: 26.05.2021).

The Straits Times İnternet Sitesi, “Nationalistic Symbolism Behind Natuna Sea”, <https://www.straitstimes.com/opinion/nationalistic-symbolism-behind-natuna-sea>, (Erişim Tarihi: 26.05.2021).

The Straits Times İnternet Sitesi, Indonesia to Establish Fishing Ground in Waters off Natuna Islands, <https://www.straitstimes.com/asia/se-asia/indonesia-to-establish-fishing-ground-in-waters-off-natuna-islands>, (Erişim Tarihi: 26.05.2021).

United Nations Resmî İnternet Sitesi https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/mys_12_12_2019/2020_06_12_IDN_NV_UN_002_ENG.pdf, (Erişim Tarihi: 31.05.2021).

United Nations Resmî İnternet Sitesi, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/mysvnm33_09/idn_2010re_mys_vnm_e.pdf, (Erişim Tarihi: 31.05.2021).

United Nations Resmî İnternet Sitesi, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/mys_12_12_2019/2020_05_26_IDN_NV_UN_001_English.pdf, (Erişim Tarihi: 31.05.2021).

Mavi Vatan
Temmuz 2022
Sayı 11

■ Dz.Kur.Bnb. Sadun ŞİFA*

KİTAP İNCELEMESİ

Mikael Krogerus ve Roman Tschäppeler, Karar Kitabı: Stratejik Düşünme Üzerine 50 Model, çev. Eda Üstün & Kevser Zeynep Meral, The Kitap Yayınları, İstanbul, Mayıs 2021, ISBN: 978-605-7950-23-9.

* Denizaltı Filosu Komutanlığı.

Künyesi:

Mikael Krogerus ve Roman Tschäppeler, Karar Kitabı: Stratejik Düşünme Üzerine 50 Model, çev. Eda Üstün & Kevser Zeynep Meral, TheKitap Yayınları, İstanbul, Mayıs 2021, ISBN: 978-605-7950-23-9.

Orijinal olarak 2017 yılında “50 Erfolgsmodelle” adıyla Almanca olarak yazılan eser, yazarların belirttiği üzere bugüne kadar 20’den fazla dile çevrilerek milyon üzerinde satış rakamı elde etmiştir.

İçeriği:

Kitap, yapısal olarak 3 kısma ayrılmıştır. 166 sayfadan oluşan yalın ve akıcı bir dile sahip kitabın Türkçe tercümesinde öncelikle “Kullanım Kılavuzu” kısmına yer verilmiştir. Bu kısımda okura yol gösterici mahiyette “Neden bu kitabı yazdık?”, “Bu kitabı neden okumalısınız?”, “Kitapta ne bulacaksınız?”, “Bu kitabı nasıl kullanmalısınız?”, “Karar verme modeli nedir?”, “Neden karar verme modellerine ihtiyacımız var?” sorularına kısaca yanıt verilmektedir.

İkinci kısımda “Kendinizi Nasıl Geliştirirsiniz?”, “Kendinizi Daha İyi Nasıl Anlarsınız?”, “Başkalarını Daha İyi Nasıl Anlarsınız?”, “Diğerlerini Nasıl Geliştirirsiniz?” başlıkları altında 50 adet karar modeli gruplandırılmış ve ilgili görseller ile anlatım pekiştirilmektedir.

Kitabın üçüncü ve “Şimdi Sıra Sizde” adı verilen son kısmında ise “Çizim Dersi” ve 18 tipte şema/grafik tipini içeren “Model Dersi” anlatımına yer verilmiştir.

Ayrıca kitabın ilk yayımından itibaren alınan geri beslemeler ile bazı geliştirme ve düzeltmelere de gidilmiştir.

Değerlendirme:

Karar vermek hem bireysel hem de örgütsel açıdan gelişimin en temel gereksinimleri arasında yer almaktadır. Askerî ve sivil alanın bu ihtiyacı karşılamadaki yakın geçmişine baktığımızda, askerî alanda özellikle I. ve II. Dünya Savaşı’nın koşulları verimlilik, etkinlik, sürdürülebilirlik gibi birçok kavramın dönemin kurmayları tarafından sıklıkla sorgulanmasını, askerî karar verme süreçlerinin elde edilen yüksek miktarda geri besleme ile daha hızlı evrilmesini sağlamıştır. Buna karşın II. Dünya Savaşı sonrasında hızla gelişen ekonomik yapıyı oluşturan işletmeler ile kurumların sayısı ve olumlu/olumsuz deneyimleri artmış, konvansiyonel anlamda çatışma yoğunluğunun düşmesi ise belirlenen modeller çerçevesinde hazırlanan askerî planların fiili icrasından elde edilecek geri besleme alma kapasitesini doğal olarak sınırlamıştır.

Yine de askerî ve sivil karar verme süreçlerinin hangisinin daha gelişmiş olduğu sorusunun cevabını aramak yerine iyi olanın diğer taraftan uyumlandırılarak alınmasının katkı sağlayacağını kabul etmek yerinde

olacaktır. Özellikle bütüncül bir mekanizmanın girdi ve çıktılarının belirlenmesinin yanında, liderlik ve yönetim alanında eğitim ihtiyacı insan kaynağının sürekliliğine bağlı olarak devam etmiştir. Bu bağlamda askerî harekât planlama ihtiyaçlarına cevap veren ve yürürlükteki neşriyatlar esaslarınca uygulanan Askerî Karar Verme metodolojisinin liderlik ve yönetim açısından da desteklenmesi gerekmektedir. Her kademedeki yönetici veya çalışan rolüne sahip personelin sorumluluklarına istinaden içinde bulunulan durumu muhakeme ederek mahiyetini ve kendi hareketlerini vazifeye en iyi hizmet edecek şekilde sevk etmesi gerekmektedir.

Kitapta yer alan tüm modellerin askerî açıdan uyumlu olmasının beklenmesi gerçekçi olmayacaktır. Ancak Deniz Kuvvetleri açısından bakarsak özellikle kıtada görev yapan Branş Kıdemli Astsubayı/Branş Subayı/Bölüm Amiri gibi ilk kademe yöneticiler devredilenler dâhil tüm sorumluluklarına istinaden yukarıda belirtildiği üzere kendisi ve mahiyetindeki personel için kararlar vermektedir. Bakımların icrası, idari yazışmalar, denetlemeler, ziyaretler vb. tüm faaliyetler içinde bulunulan zaman kısıtlarına göre önceliklendirilmekte, planlanmakta ve icra edilmektedir. Tüm bu süreçler aslında en alttan başlayan ve sınırlı kaynakları doğru amaçlara aktarmaya imkân veren bireysel ve örgütsel karar verme sürecinin örnekleri arasındadır. En geniş çerçevede uygulanacak nihai harekât planı da bunun gibi alt seviye tüm kararların sonuçlarından kümülatif olarak etkilenecektir. Bu bağlamda her seviyede personelin basitten zora ya da kısa veya uzun miatlı karar vermesini/ karar desteği sağlamasını gerektiren koşullar açısından hem bireysel gelişimi desteklemek hem de TSK Askerî Karar Verme Süreci'nin işletilmesinde tamamlayıcı mahiyette etkinliği artırmak üzere kitabın pratik bireysel bir kılavuz olabileceği değerlendirilmektedir. Şüphesiz ki herhangi bir modeli benimseyen okurun bilgisini artırmak ve sunulan bilgiyi/metodu sorgulamak üzere model hakkında derin okumalar yapması arzu edilen hâl tarzı olmaya devam edecektir. Yazarların kitabın başında belirttiği üzere Karar Verme Modelleri durumun basitleştirilmesi, özetlenmesi, görselleştirilmesi açısından katkı sunmaktadır. Bu çerçevede kitabın tanıtılmasındaki nihai gaye sorular ile cevaplar arasındaki bağın “yöntem” olduğunu okura aktarmak ve özellikle sivil iş dünyasında sıkça kullanılan/öğretilen pratik ve kapsamlı karar metotlarını okuyucu ile tanıştırmaktır.

Mavi Vatan
Temmuz 2022
Sayı 11

Yazarlar İçin Metin Şekil Esasları

1. Yayın dili Türkçe'dir. Makalelerin imla ve noktalamasında Türk Dil Kurumu kurumsal web sayfasında erişilebilen güncel sözlük ve yazım kuralları esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

2. Metinler Times New Roman karakteri kullanılarak, 12 puntoda ve 1,5 satır aralığına sahip olacak şekilde yazılmalıdır. Dipnotlar ise 9 punto ve 1 aralıklı yazılmalıdır.

3. Paragraf özellikleri hizalama iki yana ve satır aralığı 1,5 şeklinde olmalıdır. Sayfa numaraları ise altta verilmelidir.

4. Makalelerde kullanılacak alt başlıklar koyu yazılmalı ve rakam ile numaralandırılmalıdır.

5. Dipnotlarda atıflar aşağıdaki şekillerde verilmelidir.

5.1. Kitaplara yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, eser adı, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih ve sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilecektir.

Tek yazarlı kitap:

Henry Kissinger, Dünya Düzeni, (çev. Sinem Sultan Gül), Boyner Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 14-16.

İki yazarlı kitap:

George Friedman ve Meredith Friedman, Savaşın Geleceği-21. Yüzyılda Güç, Teknoloji ve Amerikan Dünya Egemenliği, (çev. Enver Günsel), Pegasus Yayınları, İstanbul, 2015, s. 114.

Çok yazarlı kitap:

Pınar Bilgin vd., Türkiye Dünyanın Neresinde?-Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anılar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 19.

Çeviri kitaplar:

Walter Isaacson, Steve Jobs, çev. Dost Körpe, Domingo Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 540.

Yazar bilgisi verilmemiş kitap:

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim”, Bilim ve Teknoloji, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 1994, s. 81.

Çok ciltli kitap:

Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (çev. Halil Berktaş), Cilt: 1, Eren Yayınları, İstanbul 2000, s. 100.

5.2. Makalelere yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, “makale adı” (varsa çeviren), yayımlandığı süreli yayının adı, yayımlandığı yıl, cilt no (Romen)/sayı:, dergide yer aldığı sayfa aralığı, alıntının yapıldığı sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilecektir. Ansiklopedi maddelerine yapılan atıflarda da makalelere atıf şekli kullanılacaktır.

Tek yazarlı makaleler:

R. Kutay Karaca, “Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu”, Gazi Akademik Bakış, 2008, Cilt: 1, 219-245, s. 220.

İki yazarlı makaleler:

Murat Kağan Kozanhan ve Kemal EKER, “1969 Kuzey Denizi Davaları”, MSÜ Deniz Harp Enstitüsü Dergisi, Mavi Vatan' dan Açık Denizlere, Temmuz 2019, S.2, 8-15, s. 13.

İkiden fazla yazarlı makaleler:

Michael Stowe ve diğerleri., “Required Knowledge, Skills and Abilities From Health Care Clinical Managers Perspectives” Academy of Health Care Management Jurnal, 2011, 55-62, p.60

Derleme kitaplar ve bildiri kitaplarında bölüm/makale:

Engin Avcı, “Türkiye’de Terörizm ve Terörizmle Mücadele”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), Güvenlik Bilimlerine Giriş, Jandarma Basımevi, Ankara, 2015, 281-310, s. 305.

Yazarı Belli Olmayan Makale:

“Balkanlarda Türk Varlığı” Toplumsal Tarih,

Ankara, 1990, cilt X, sayı 7, 8-10, s. 8.

5.3. Konferanslarda Sunulan Tebliğler:

Dritan Egro, “Arnavutluk’ta Osmanlı Çalışmaları”, XIII. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler, 4-8 Ekim 1999, Cilt: I, TTK Yayını, Ankara, 2002, s. 14.

5.4. İnternet Dergisinde Makale:

Hasan Kopkallı, “Does frequency of online support use have an effect on overall grades?”, The Turkish Online Journal of Distance Education, <http://tojde.anadolu.edu.tr/> (Erişim tarihi: 18.11.2009)

5.5. Tezler

Tezlere yapılan atıflarda yayımlanmamış tezlerin başlıkları için italik kullanılmayacaktır Yazar adı ve Soyadı, Tezin Adı, Tezin Yapıldığı Kurum ve Enstitü, Yapıldığı Yer ve Tarih, Sayfa numarası, (yayınlanıp yayınlanmadığı ve tezin akademik derecesi).

5.6. İnternet için

İnternet üzerinden erişilebilen açık kaynaklara yapılan atıflar, aşağıdaki örneğe göre yapılacaktır.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, “Türkiye Ukrayna Anlaşması”, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grouph/ikili/11.htm> (Erişim Tarihi: 14.07.2010).

6. Aynı kaynağa yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, a.g.e. (adı geçen eser), a.g.m. (adı geçen makale) ve a.g.y. (adı geçen yayın) ifadesi ve sayfa numarası kullanılmalıdır. Aynı yazarın birden fazla eseri kullanılıyorsa yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, eserin yayım tarihi, a.g.e. ifadesi ve sayfa numarası yazılmalı; yazarın aynı tarihli birden fazla eseri kullanılıyorsa, eser tarihinin yayına a, b, c harfleri konularak atıf yapılmalı ve bu durum kaynakçada da belirtilmelidir.

7. Ekler yazının sonunda verilecek ve altında belgenin içeriği ve kaynağına dair kısa bilgi yer alacaktır. Tablo ve şekiller (grafik dahil), Ekler kısmında verilebileceği gibi metin içerisine de yerleştirilebilir. Metin içerisinde verilmeleri durumunda tablo ve şekiller kendi içinde sıralanarak numaralandırılmalı (Tablo-1:, Şekil-2: gibi) ve gerek bu numara gerekse tablonun/ şeklinin içeriğine

dair tanıtıcı başlık tablonun/ şeklin üst orta kısmında verilmelidir. Tablo, şekil, grafik ve resim için alıntı yapılmışsa, mutlaka kaynak belirtilmelidir.

8. Aday makale metinlerinin sonlarında, alfabetik sıra ve alıntı türüne (kitaplar, makaleler, internet kaynakları vs.) göre tasniflenmiş kaynakça verilmesi gerekmektedir. Makale içi dipnotlardan farklı olarak soyisim büyük harflerle ve ilk sırada yazılmalıdır. Bu kaynakça makalenin yayımlanması durumunda metinde yer almayacak, makale değerlendirme sürecinin hızla yürütülebilmesi için kullanılacaktır.

KOPKALLI Hasan, “Does frequency of online support use have an effect on overall grades?”, The Turkish Online Journal of Distance Education, <http://tojde.anadolu.edu.tr/> (Erişim tarihi: 18.11.2009)

9. Makaleler, makale isminin yazdığı bir klasöre “World Belgesi” halinde konulacaktır.

10. Aynı klasörün içine “Görseller” adı altında bir klasör daha açılacak ve makale içinde geçen resimlerin, fotoğrafların, tabloların vs. orijinal boyutları konulacaktır. (Word içinde görsel kalitesi düştüğü için)

11. Makale içinde kullanılan her görselin altına açıklaması yazılacak ve görsellerin, alındığı sayfa, site (URL), erişim tarihleri dipnot halinde makale içinde kullanıldığı görselin altına yazılacak ve aynı zamanda kaynakça bölümünde de belirtilecektir.

12. Kullanılan görseller, şekiller, tablolar vs. dergide kullanılacak seviyede kaliteli ve anlaşılır olacaktır.

13. Kullanılan kaynakçalar ya da görseller herhangi bir siyasi ve ideolojik düşünceye yakınlık içermeyecektir. Mümkün olduğunca devletin yayın organları tarafından yayımlanan görsellerin seçilmesine özen gösterilecektir.

14. Kullanılan görsellerde yabancı dil olmamasına özen gösterilecek, gerekirse Türkçe’ye çevrilecektir.